T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ÖZEL EĞİTİM ANABİLİM DALI
ÖZEL EĞİTİM PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE'DE YÜRÜTÜLEN ERKEN MÜDAHALE VE/VEYA EĞİTİM PROGRAMLARININ ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARIN GELİŞİM ALANLARINA ETKİSİ: BİR SİSTEMATİK DERLEME ÇALIŞMASI

FADİME ERKAN

İzmir
2023

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ÖZEL EĞİTİM ANABİLİM DALI

ÖZEL EĞİTİM PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE'DE YÜRÜTÜLEN ERKEN MÜDAHALE VE/VEYA EĞİTİM PROGRAMLARININ ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARIN GELİŞİM ALANLARINA ETKİSİ: BİR SİSTEMATİK DERLEME ÇALIŞMASI

FADİME ERKAN

DANIŞMAN

PROF. DR. SUNAY YILDIRIM DOĞRU

İzmir

2023

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum "Türkiye'de Yürütülen Erken Müdahale Ve/Veya Eğitim Programlarının Özel Gereksinimli Çocukların Gelişim Alanlarına Etkisi: Bir Sistematik Derleme Çalışması" adlı çalışmanın içerdiği fikri izinsiz başka bir yerden almadığımı; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında ve bölümlerinin yazımında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yaptığımı ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi, ayrıca bu çalışmanın Dokuz Eylül Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve *intihal içermediğini* beyan ederim. Herhangi bir zamanda aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonuca razı olduğumu bildiririm.

03/02/2023

FADİME ERKAN

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU

Tarih: 03/04/2023

Tez Başlığı:

TÜRKİYE'DE YÜRÜTÜLEN ERKEN MÜDAHALE VE/VEYA EĞİTİM PROGRAMLARININ ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARIN GELİŞİM ALANLARINA ETKİSİ: BİR SİSTEMATİK DERLEME ÇALIŞMASI

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam **83** sayfalık kısmına ilişkin, **03/04/2023** tarihinde **tez danışmanım tarafından** Dokuz Eylül Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı'nın sağladığı İntihal Tespit Programından (**Turnitin**-Tez İntihal Analiz Programı) aşağıda belirtilen **filtreleme tiplerinden biri** (uygun olanı işaretleyiniz) uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin **benzerlik oranı %15 dir.**

- http://www.kutuphane.deu.edu.tr/tr/turnitin-tez-intihal-analiz-programi/ adresindeki Tez İntihal Analiz Programı Kullanım Kılavuzunu okudum **X**

Filtreleme Tipi 1(Maksimum %15) x	**Filtreleme Tipi 2(Maksimum %30)** □
□ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç, □ Kaynakça hariç, □ Alıntılar dâhil, □ Altı (6) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.	□ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç, □ Kaynakça dâhil, □ Alıntılar dâhil.
EK 1- İntihal Tespit Programı Raporu İLK SAYFA Çıktısı. x **EK 2- İntihal Tespit Programı Raporu (Tümü) Cd İçinde.** □	

Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Uygulama Esasları'nı inceledim ve yukarıda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı : **Fadime ERKAN**
Öğrenci No : **20[redacted]**
Anabilim Dalı : **Özel Eğitim**
Programı : **Özel Eğitim**
Statüsü : Yüksek Lisans x Doktora □

ÖĞRENCİ

Fadime ERKAN
03/04/2023

DANIŞMAN

Prof.Dr. Sunay YILDIRIM DOĞRU
03/04/2023

Açıklamalar

1: Bu formu teslim etmeden önce sizden istenen bilgileri uygun kutucuğu (□) işaretleyerek doldurunuz.

Kullanıcı şifre vb. konusunda sorun yaşanması durumunda Üniversitemiz Merkez Kütüphanesinde bulunan Turnitin yetkilisine (Ali Taş Tel: +90 ([redacted] veya [redacted]edu.tr) başvurunuz.

2: Yüksek Lisans/Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu" formu tezin ciltlenmiş ve elektronik nüshalarının içerisinde ekler kısmında yer alır.

3: Tez savunmasında düzeltme alınması durumunda bu form güncellenerek yeniden hazırlanır.

4: **Turnitin**-Tez İntihal Analiz Programına yükleme yapılırken Dosya Başlığı (document title) olarak **tez başlığının tamamı**, Yazar Adı (author's first name) olarak **öğrencinin adı**, Yazar Soyadı (author's last name) olarak **öğrencinin soyadı** bilgisini yazınız.

TEŞEKKÜR

Lisans ve yüksek lisans hayatım boyunca her anlamda bana destek olan, güler yüzüyle bizlere sevgi içinde öğrenme ortamı sağlayan, ne zaman umutsuzluğa kapılsak bizlere ışık olup yolumuzu aydınlatan, vaktini, emeğini, sevgisini bizlerden esirmeyen kıymetli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Sunay YILDIRIM DOĞRU' ya saygı, sevgi ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Yüksek lisans döneminde bizlerle bilgilerini paylaşan, bizlere emek veren değerli hocalarım Prof. Dr. Vesile YILDIZ DEMİRTAŞ, Doç. Dr. Ayşe Dolunay SARICA, Doç. Dr. Burak KARABEY ve Doç. Dr. Alev GİRLİ' ye teşekkürlerimi sunuyorum.

Tez çalışmam için bana gerekli desteği sunan Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi anabilim dalı başkanım Dr. Öğr. Üyesi Sinan KALKAN hocama teşekkür ediyorum.

Lisans döneminde başlayan dostluğumuzdan bu yana attığımız her adımda özellikle de bu zorlu süreçte bana hep destek olan Arş. Gör. Seyda Nur BURGAN' a, farklı bakış açıları kazandırarak ufkumu aydınlatan arkadaşım Fatma ÇELİK' e, çalışma arkadaşı olarak tanıdığım ve çalışma arkadaşından çok bana dostluğunu sunan, hep yanımda olduğunu hissettiğim, bilgisine çalışkanlığına hayran kaldığım canım arkadaşım Arş. Gör. Betül KAT' a, tez bitirme sürecinde bilgisiyle ve enerjisiyle bana güç veren çalışma arkadaşım Arş. Gör. Selen BEYAZBAL' a sonsuz teşekkür ediyorum.

Bana inanan, güvenen ve destekleyen aileme ve tüm sevdiklerime teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET vi
BÖLÜM I 1
GİRİŞ 1
1.1.Problem Durumu 1
1.2. Amaç ve Önem 4
1.3. Problem Cümlesi / Alt Problem Cümleleri 5
1.4. Kapsam ve Sınırlılıklar 6
1.5. Varsayımlar 6
1.6. Tanımlar 7
BÖLÜM II 8
KURAMSAL ÇERÇEVE / KAVRAMSAL ÇERÇEVE / İLGİLİ ARAŞTIRMALAR 8
2.1. Gelişim ve Gelişimle İlgili Temel Kavramlar 8
2.2. Gelişim İlkeleri 9
2.3. Gelişimi Etkileyen Faktörler 9
2.4. Erken Çocukluk Döneminde Gelişim 10
2.5. Gelişim Alanları 10
2.6. Erken Çocukluk Döneminde Özel Eğitim ve Önemi 13
2.7. Erken Çocukluk Dönemi Özel Eğitim Tarihçesi 13
2.8. Erken Müdahale Programları 14
2.9.1. Head Start Programı 16
2.9.2. Portage 16
2.9.2. Eteçom 17
2.9.3.Temel Tepki Öğretimi 17
İLGİLİ ARAŞTIRMALAR 18
3.1. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar 18
3.2.Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar 19
BÖLÜM III 22
YÖNTEM 22
3.1. Araştırmanın Modeli / Deseni 22
3.2. Evren / Örneklem / Çalışma Grubu 25
3.2.1. Çocukların özellikleri; 25

3.2.2. Dahil Edilecek Müdahale Türleri 25
3.2.3. Dahil Edilecek Çalışmalar 25
3.2.4. Dışlanan Çalışmalar 26
3.3.5 Evren ve Örneklem 26
3.3. Veri Toplama Süreci ve Araçları 27
3.3.1. Veri Toplama Süreci 27
3.5. Verilerin Analizi 29
3.6. Araştırmanın Geçerliği ve Güvenirliği 30
3.7. Araştırmacının Rolü 31
BÖLÜM IV 32
BULGULAR 32
BÖLÜM V 75
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER 75
5.1. Tartışma ve Sonuç 75
5.2. Öneriler 81
KAYNAKÇA 82
EK 1. 89
EK 2. WWC Protokolü 90

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1 *Evren ve Örneklem Tablosu* 27
Tablo 2 *Veri Kodlama Tablosu* 30
Tablo 3 *Çalışmaya dahil edilen araştırmaların yılları* 32
Tablo 4 *Nicel Araştırmalar* 33
Tablo 5 *Karma Araştırmalar* 35
Tablo 6 *Nitel Araştırmalar* 36
Tablo 7 *Kanıt Temelli Müdahale Programları: Katılımcı Özellikleri* 37
Tablo 8 *Umut Vaat Eden Uygulamalar: Katılımcı Özellikleri* 38
Tablo 9 *Araştırma Kapsamında Tasarlanmış Olan Müdahale Programları: Katılımcı Özellikleri* 42
Tablo 10 *Ailelere Yönelik Uygulamalar: Katılımcı Özellikleri* 45
Tablo 11 *Diğer Uygulamalar: Katılımcı Özellikleri* 47
Tablo 12 *Kanıt Temelli Uygulamalar: Uygulama Bilgileri* 49
Tablo 13 *Umut Vaat Eden Uygulamalar: Uygulama Bilgileri* 52
Tablo 14 *Araştırma Kapsamında Tasarlanmış Olan Müdahale Programları: Uygulama Bilgileri* 58
Tablo 15 *Ailelere Yönelik Uygulamalar Uygulama Bilgileri* 63
Tablo 16 *Risk Grubundaki Çocuklara Uygulanan Programlar: Uygulama Bilgileri* 68
Tablo 17 *Anahtar Kelime ve Sosyal Geçerlik Kontrol Listesi* 72

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Gelişim Alanları İlişkisi. 11
Şekil 2. Prisma Kontrol Listesi 24
Şekil 3. Proquest Veri Tabanı Tarama. 28
Şekil 4. Çalışma Akış Diyagramı. 29

ÖZET

TÜRKİYE'DE YÜRÜTÜLEN ERKEN MÜDAHALE VE/VEYA EĞİTİM PROGRAMLARININ ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARIN GELİŞİM ALANLARINA ETKİSİ: BİR SİSTEMATİK DERLEME ÇALIŞMASI

Çalışma Türkiye'de yürütülen erken müdahale ve/veya eğitim programlarının özel gereksinimli çocukların gelişim alanlarına etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. Bu amaç kapsamında çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden sistematik derleme yöntemi kullanılmış ve elde edilen veriler betimsel olarak analiz edilmiştir. Araştırmanın örneklemini taranan verilerden çalışmaya uygun olduğu belirlenen 44 lisansüstü tez ve 6 makale oluşturmuştur. Çalışmaya dahil edilen çalışmalar, yıl, yöntem ve uygulama alanlarına göre incelenmiştir. Araştırmaya dahil edilen çalışmalarda katılımcı özellikleri; gereksinim grubu, yaş aralığı, hedef katılımcılar, katılımcı sayısı ve cinsiyetleri incelenmiştir. Araştırma kapsamında uygulanan erken müdahale ve/veya eğitim programlarının uygulama bilgileri; amacı, çalışılan beceri alanı, uygulandığı ortam, süre ve etkililik sonuçları incelenmiştir.

Araştırmalar incelendiğinde en fazla 2012 ve 2021 yıllarında çalışmalara rastlanıldığı ve son yıllarda çalışmaların arttığı, en çok nicel araştırma deseninin kullanıldığı, en çok otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarla çalışmaların yürütüldüğü, katılımcı çocukların yaş aralığının 0-7 yaş arasında değiştiği, programların çoğunlukla çocuk ile yürütülürken bazı çalışmalarda anne ve çocuğun birlikte hedef katılımcı olarak seçildiği, uygulamalarda en çok sısyal duygusal ve bilişsel beceri alanın gelişimine yönelik becerilere çalışıldığı, en çok kurum merkezli uygulamaların yürütüldüğü saptamıştır. Araştırma kapsamında dahil edilen çalışmaların anahtar kelimeleri incelendiğinde en çok "erken müdahale" nin kullanıldığı ve çalışmaların neredeyse sosyal geçerlik çalışmasının yapıldığı tespit edilmiştir.

Araştırma sonucunda erken çocukluk dönemi erken müdahale ve/veya eğitim programlarının çocukların bilişsel, sosyal-duygusal, psikomotor, dil-iletişim, özbakım gelişim alanlarını desteklediği, erken çocukluk döneminde sistemli bir şekilde uygulanan müdahale ve/veya eğitim programlarının çocukların gelişimlerine katkı sağladığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: erken müdahale, eğitim programı, erken çocukluk, erken eğitim, özel eğitim, sistematik derleme.

ABSTRACT

THE EFFECTS OF EARLY INTERVENTION AND/OR EDUCATION PROGRAMS IN TURKEY ON THE DEVELOPMENTAL AREAS OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS: A SYSTEMATIC REVİEW STUDY

The study was conducted to examine the effects of early intervention and/or education programs carried out in Turkey on the developmental areas of children with special needs. For this purpose, systematic compilation method, one of the qualitative research methods, was used in the study and the obtained data were analyzed descriptively. The sample of the study consisted of 44 postgraduate theses and 6 articles, which were determined to be suitable for the study from the scanned data. The studies included in the study were examined according to year, method and application areas. Participant characteristics in the studies included in the research; need group, age range, target participants, number of participants and genders were examined. Application information of the early intervention and/or education programs implemented within the scope of the research; purpose, skill area studied, environment in which it was applied, duration and effectiveness results were examined.

When the studies are examined, it is seen that the studies are mostly seen in 2012 and 2021, the studies have increased in recent years, the most quantitative research design is used, the studies are mostly carried out with children with autism spectrum disorder, the age range of the participating children varies between 0-7 years, while the programs are mostly carried out with children, some studies are conducted with children. In the studies, it was determined that the mother and the child were chosen together as the target participant, the skills for the development of the social, emotional and cognitive skills area were mostly studied in the practices, and the most institution-centered practices were carried out. When the keywords of the studies included in the research were examined, it was determined that "early intervention" was used the most and the studies were almost socially validated.

As a result of the research, it has been determined that early childhood intervention and/or education programs support children's cognitive, social-emotional, psychomotor, language-communication, self-care development areas, and intervention and/or education programs applied systematically in early childhood contribute to the development of children.

Keywords: early intervention, education program, early childhood, early education, special education, systematic review.

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde, çalışmanın problem durumu açıklanmış buna bağlı olarak çalışmanın amacı ve önemine değinilerek çalışmada cevaplanması hedeflenen sorular belirtilmiştir. Daha sonra ise çalışmanın kapsam ve sınırlılıklarına ve varsayımlarına yer verilmiştir.

1.1.Problem Durumu

Erken çocukluk dönemi 0-6/8 yaş aralığını kapsayan ve gelişimin en hızlı olduğu kritik bir süreci kapsamaktadır (Sazak, 2019). Erken çocukluk deneyimleri ve nörogelişim, nörogelişimin ortaya çıktığı sonraki yılların temelini oluşturur ve nörogelişim hem genetik hem de çevresel faktörlerden etkilendiğinden erken çocukluk döneminde sunulan hizmetlerin kalitesi bireyler ve toplum üzerinde kısa ve uzun vadeli etkileri bulunmaktadır(Tan ve diğerleri, 2022). Erken çocukluk döneminde yetersiz beslenme, sağlık sorunları, çevresel faktörler, öğrenme fırsatlarının olmaması gibi zorluklar nedeniyle bu dönemdeki çocuklar gelişimsel açıdan farklılık yaşamakta ve potansiyellerinde kayıplar oluşmaktadır. Eğitimsel, kültürel ve ekonomik fırsatlardan daha az yararlanan bu çocuklar sonuç olarak daha az gelişmiş bilişsel becerilere, daha düşük yaşam boyu kazançlara sahip olmakta, ailesine ve topluma daha az katkıda bulunmaktadırlar. Bu bireysel sonuçlar sırayla maliyetin ve sosyal hizmetlere olan talebin artmasına, yoksulluğun nesilden nesle aktarılmasına neden olmaktadır. Bu sebepten erken çocukluk döneminde gelişimsel açıdan farklılıklara yönelik müdahalelerin olmayışı hem bireysel anlamda hem uluslar anlamında hem de küresel anlamda maliyetlerin artacağına işaret etmektedir(Britto ve diğerleri, 2013). Buna benzer olarak Votruba-Drzal ve Dearing (2017) çevresel faktörlerin etkileriyle ilgili yapılan çalışmalardan yola çıkarak erken çocukluk döneminde çocuğun içinde bulunduğu ortamın ya da çevresel faktörlerin çocuğun ilerleyen yıllardaki gelişimini etkileyebileceğini ifade etmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında erken çocukluk dönemi eğitimlerinin önemi ön plana çıkmaktadır.

Eğitimler tüm yaşamamızı etkilediği gibi erken çocukluk döneminde iyi birer eğitimciyle sunulan kaliteli eğitimler yaşam boyu öğrenme için iyi başlangıçları oluşturur(Biddle ve diğerleri, 2013). Bu bağlamda erken çocukluk döneminde ailelere ya da çocuklara sunulan nitelikli eğitim hizmetleri özellikle gelişimsel yetersizliği olan ya da risk altında olan çocuklar için daha önemli hale gelmektedir. Etkili erken çocukluk özel eğitim hizmetlerinden faydalanan çocukların sosyal-duygusal ve bilişsel becerileri ile okula hazırlık becerilerinin geliştiği vurgulanmıştır(Bakken ve diğerleri, 2017). Erken çocukluk döneminde

etkili programlara katılan çocuklarda bilişsel, fiziksel ve sosyal duygusal gibi alanlardaki olumlu yönde gelişmelerin yanı sıra okul performanslarının arttığı ancak programa katılmayan çocuklarda okul performansları, özel eğitim ihtiyaçları ve davranış problemleri gibi sorunların ortaya çıkmasının daha yüksek olduğu belirtilmiştir(Kaufman ve diğerleri, 2016). Bu açıdan düşünüldüğünde erken çocukluk döneminde sunulan özel eğitim hizmetleri; hem çocuğun gelişimini desteklemesi hem de çocuk için ileride oluşabilecek olumsuz durumları önlemesi açısından önemi ortaya çıkmaktadır.

Erken çocukluk döneminde sunulan özel eğitim uygulamaları, 0-6/8 yaş aralığındaki gelişimsel yetersizliği olan ya da risk altında olan çocuklara ve ailelerine sunulan eğitim hizmetlerini içermektedir(Yıldırım Doğru, 2017). Erken çocukluk özel eğitim hizmetleri incelendiğinde doğumdan itibaren başlayıp ilkokul dönemine kadar devam eden çocukların gelişim alanlarını destekleyici çalışmaları kapsadığı görülmektedir. Bu çalışmalar ile gelişimsel yetersizliği olan ya da risk altında olan çocukların hem gelişim alanlarını desteklemek hem de normal gelişim gösteren bireyler ile aralarındaki performans farkını ortadan kaldırmak amaçlanmaktadır (Ayyıldız, 2019). Bunun yanında erken çocukluk yaşam boyu öğrenme ve kalıtım temellerini oluşturmak için önemli fırsatlar sunarken gelişimsel gecikmeleri de önlemektedir(Schadey ve diğerleri, 2006).

Uluslararası çalışmalar erken çocukluk dönemindeki çocukların yüksek etkili eğitimler ya da bakımlardan yararlanmalarının önem derecesini tespit ettiğinden erken çocukluk dönemi eğitimlerine dünyanın birçok ülkesinde ilgi artmıştır(Garvis ve diğerleri, 2018). Türkiye'de ilk erken eğitim uygulamaları 1982 yılında İstanbul'da yaşayan sosyo-ekonomik düzeyi ve eğitim düzeyleri düşük olan ailelerin çocuklarına ev kurum merkezli yürütülen "Anne Eğitim Programı" ve "Bilişsel Gelişimi Destekleme Programı"yla ortaya çıkmıştır. Diğer bir gelişime ise 1997 yılında "Özel Eğitim Yasası" ile erken çocukluk dönemi eğitim programlarına verilen önem artmaya başlamıştır. Dünya'da uygulanan ve bilimsel olarak kanıtlanmış birçok erken çocukluk eğitim programı bu artan önemle birlikte Türkçe 'ye uyarlanmış ve uygulamaların geçerlilik güvenirlik çalışmaları yapılmıştır(Diken ve diğerleri, 2012). Türkçe 'ye uyarlanan erken müdahale ve/veya eğitim programları farklı özel gereksinimli çocuklar ya da risk grubundaki çocuklar için uygulanabilmekte ve bu uygulamalar ev merkezli, kurum merkezli ya da ev-kurum merkezli olarak yürütülebilmektedir(Sazak Pınar, 2006). Bunun yanında erken eğitim programları iki ana grupta incelenebilmektedir: birincisi çocuklara doğrudan akademik ve gelişim alanlarını destekleyenler, ikincisi ise çocuğun gelişimini dolaylı yönden destekleyenler(Dickinson & Neuman, 2007). Dolaylı yönden destekleyen erken eğitim programına ebeveyn becerilerinin

geliştirildiği programlara "Portage vb." müdahale/eğitim programı örnek verilebilir. Erken eğitim programlarında doğrudan ve ya dolaylı olarak hedeflenen amaç çocuğun gelişimini desteklemektir.

Türkiye'deki güncel olarak temel alınan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde "Özel eğitim hizmetlerinin planlanması ve eğitimde sürekliliğin sağlanması amacıyla erken çocukluk döneminden itibaren eğitimin her kademesinde özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin gelişimlerinin ilgili okul ve kurumlarca takip edilerek kayıt altına alınması esastır" maddesi yer almaktadır(MEB, 2018). Yönetmelikte geçen madde ile erken çocukluk döneminden başlayarak özel eğitimin planlanması ve çocukta yaşanan gelişimlerin takip edilmesine vurgu yapılmıştır. Bu madde ile erken çocuklukta sunulan eğitim hizmetlerinin erken çocukluk dönemindeki çocuk için zorunlu bir ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Erken çocukluk dönemi özel eğitiminin önemini ortaya koymak, etkili erken müdahale ve/veya eğitim programlarının belirlemek, erken müdahale ve/veya eğitim programlarından faydalanan çocuk sayısını arttırmak için farklı ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de bu alanda farklı akademik çalışmalar yapılmaktadır. Akademik çalışmalar, erken eğitim programlarının farklı gruplarını ele alan çalışmalar ortaya koymaktadır(Selimoğlu ve Özdemir 2018; Korkmaz Toper ve Diken 2013; Karaaslan, 2010). Bu çalışmalar doğrudan çocuk odaklı ya da dolaylı olarak çocuğun gelişimini destekleyen erken eğitim programlarıdır.

Araştırma kapsamında erken çocukluk döneminde uygulanan müdahale/eğitim programları ile ilgili yayımlanan bilimsel çalışmalar derlenerek eğilimlerin ortaya konması amaçlanmaktadır. Araştırmalardaki eğilimlerin incelenmesi amacıyla, hedef gelişim alanlar, uygulanan ortam, uygulayıcı ve uygulama süresi gibi bağımsız değişkenler incelenmiştir. Hedef gelişim alanları bilişsel gelişim, fiziksel gelişim, sosyal duygusal gelişim ya da dil gelişimi alanlarında olabilmektedir. Erken eğitim programlarında bazen tek gelişim alanına odaklanılırken bazen birden fazla gelişim alanı hedef olarak belirlenmektedir. Bunun yanında erken eğitim programı içerisinde farklı ortamlar seçilebilmekte, uygulama süreleri farklılık gösterebilmekte ve farklı uygulayıcılar programda yer alabilmektedir. Sistematik derleme ile erken çocukluk döneminde yapılan çalışmaların incelenmesi ve sonuçların analiz edilmesi hem eğitimcilere, hem ailelere hem de özel gereksinimli çocukların eğitimleriyle ilgili diğer personellere yönlendirici olması açısından önemli görülmektedir.

Erken çocukluk dönemi alanında yapılan tez çalışmaları incelendiğinde Türkiye'de yapılan çalışmaların yüksek lisans ve doktora tezi olarak karşımıza çıktığı, erken çocukluk özel eğitimi ile ilgili farklı anabilim dallarında çalışmalar yapıldığı, tezlerde farklı araştırma desenleri kullanıldığı, bazılarının ev bazılarının kurum bazılarının ise ev-kurum merkezli

yürütüldüğü, farklı yaş gruplarıyla çalışıldığı, bazı tezlerde çalışmalara ailelerin de katıldığı görülmektedir(Aytekin, 2016). Bunun yanında erken çocukluk dönemiyle ilgili Türkiye'de tez çalışmalarının yanında makale çalışmaları da yürütülmektedir(Bozkuş Genç ve Vuran, 2013; Güven ve Diken 2014). Bu araştırma Türkiye'de erken çocukluk döneminde yapılmış olan lisansüstü tezlerin ve makalelerin sistematik olarak incelenmesi ve uygulanan müdahaleler açısından genel bir bakış açısı oluşturmak hedeflenmiştir.

1.2. Amaç ve Önem

Türkiye'de erken çocukluk döneminde uygulanan farklı müdahale/eğitim programları bulunmaktadır. Bu araştırma ile erken çocukluk döneminde uygulanan farklı müdahale/eğitim programlarının neler olduğunu ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu araştırma kapsamında özel eğitim alanında erken çocukluk döneminde uygulanan müdahalelerde/programlarda bağımsız değişkene bağlı olarak özel gereksinimli bireylerin gelişim alanlarını etkileyen faktörlerin belirlenmesi hedeflenmektedir. Türkiye' de uygulanan erken çocukluk dönemindeki müdahale/eğitim programlarının çocuğun bilişsel, fiziksel, sosyal duygusal ve dil gelişim alanlarının hangisini ya da hangilerini desteklediği ile ilgili bulgulara ulaşmak hedeflenmiştir. Bunun yanında ilgili çalışmalarda kullanılan araştırma desenleri bizlere bu alandaki eğilimleri göstereceği düşünülmektedir. Ayrıca bazı erken çocukluk müdahale ve/veya eğitim programları hedef olarak belli özel gereksinim grubuna ya da gelişim alanına odaklandığından farklı özel gereksinim grubundaki çocuklara uygulanan müdahale/eğitim programlarının bir bütün olarak sunması açısından da alana katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Erken çocukluk döneminde uygulanan müdahale ve/veya eğitim programlarının hedefi doğrudan çocuk gelişimi ya da dolaylı olarak çocuğun gelişimini desteklemek olabildiğinden bu çalışma ile erken çocukluk eğitimlerinin yönelimleri hakkında bilgi sunmak amaçlanmaktadır. Uygulanan müdahale ve/veya eğitim programlarının gelişim alanlarına etkisinin bütünsel olarak ortaya konacak olması alanda çalışan akademisyen ve araştırmacılara yeni araştırmaları için yol gösterici olacağı ve sonuçlardan hareketle pek çok nitel ve nicel çalışmalara ilgi uyandıracağı düşünülmektedir. Bunun yanında araştırmaya dahil edilen nitel, nicel ya da karma çalışmaların ilerleyen süreçlerde erken çocukluk döneminde gelişim alanlarının desteklenmesi amacıyla yapılacak olan çalışmalara yol gösterici olacağı öngörülmektedir. Diğer taraftan bu çalışma sonuçları erken müdahale ve/veya eğitim programlarının uygulamacılara da yol gösterici olacağı düşünüldüğünden alanda yapılan çalışmaların derlenmesi özel gereksinimli bireylerin eğitimi açısından da önemli olacağı

düşünülmektedir. Müdahale ve/veya eğitim programlarının süreleri ve uygulandığı ortamlarla ilgili sonuçların bulgularda sunulması ve gelecek zamanda yapılacak araştırmalar ve uygulamalar için müdahale ve/veya eğitim programlarının ne kadar süre ya da hangi ortamlarda uygulandığı hakkında genel bilgi vermek amaçlanmaktadır. Ayrıca araştırmanın bu yönleriyle gelecekte yapılacak yasal düzenlemelere de ışık tutacağı düşünülmektedir. Araştırma sonuçlarından hareketle yapılacak olan erken müdahale ve/veya eğitim programları ile ilgili düzenlemelerin ve verilen eğitimin kalitesini artırması öncelikli amaçtır.

1.3. Problem Cümlesi / Alt Problem Cümleleri

Araştırmada, Türkiye'de 2005-2022 (Eylül ayına kadar yayınlanan) yılları arasında yapılan, erken çocukluk dönemindeki özel gereksinimli çocukların gelişim alanlarını desteklemeye yönelik lisansüstü tezlerde ve makalelerde yapılan müdahale ve/veya eğitim programları çalışmalarının etkisinin sistematik derleme yöntemiyle incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında aşağıdaki soruların yanıtları aranmıştır:

1. Türkiye'de Yürütülen Özel Gereksinimli çocuklara yönelik erken müdahale ve/veya eğitim programları nelerdir?
2. Erken çocukluk döneminde uygulanan müdahale ve/veya eğitim programlarındaki hedef çocukların gereksinim grupları nelerdir?
3. Erken çocukluk döneminde uygulanan müdahale ve/veya eğitim programlarındaki hedef çocukların yaş dağılımı nedir?
4. Erken çocukluk döneminde uygulanan müdahale ve/veya eğitim programlarındaki hedef çocukların cinsiyet dağılımı nedir?
5. Erken çocukluk müdahale ve/veya eğitim programları çocukların hangi gelişim alanlarını desteklemeyi hedeflemektedir? (özellikle bilişsel, psikomotor, dil ve sosyal-duygusal gelişim)
6. Erken çocukluk döneminde gelişim alanına odaklı uygulanan herhangi bir müdahale ve/veya eğitim programı çocuğun gelişimi üzerinde etkili midir?
7. Erken çocukluk eğitimine yönelik çalışmaların uygulama ortamlarındaki eğilimi nedir?
8. Erken çocukluk eğitimine yönelik çalışmaların uygulama süreleri nedir?
9. Erken çocukluk eğitimine yönelik çalışmaların yıllara göre dağılımı nedir?
10. Erken çocukluk müdahale ve/veya eğitim programlarında kullanılan araştırma tasarımı eğilimleri nelerdir?

11. Erken çocukluk müdahale ve/veya eğitim programları ile ilgili yapılan çalışmalarda sosyal geçerlik çalışması yapılmış mıdır?
12. Erken çocukluk müdahale ve/veya eğitim programları ile ilgili yapılan çalışmaların anahtar kelimelerinde "erken müdahale", "eğitim programı", "erken çocukluk eğitimi" kelimeleri yer almakta mıdır?

1.4. Kapsam ve Sınırlılıklar

Araştırmanın sınırlılıkları aşağıdaki gibidir:

1. Araştırma, Türkiye'de 2005-2022 (Eylül ayına kadar yayınlanan) yılları arasında yapılan, erken çocukluk dönemindeki özel gereksinimli çocukların gelişim alanlarını desteklemeye yönelik lisansüstü tezler ve makalelerden oluşan dokümanlar ile sınırlıdır.

2. Araştırma, ProQguest, Google Scholer ve YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde tarama yapılan tarihlerde erişime açık olan ve yazarlarına mail ya da telefon yoluyla ulaşılabilen lisansüstü tezler ve makaleler ile sınırlıdır. Veri tabanlarının ProQguest, Google Scholer ve YÖK Ulusal Tez Merkezi'nin seçilmesinin sebebi çalışmada Türkçe yapılan çalışmaları dahil etmiş olmasıdır.

3. Türkiye'de özel gereksinimli 0-8 yaş aralığındaki çocuklara uygulanmış müdahale ve/veya eğitim programlarının programlarını içeren yüksek lisans tezleri, doktora tezleri ve makaleler ile sınırlıdır.

4. Dâhil edilen tezlerin seçiminde kullanılan ölçütlerle (tezin yayın yılı, erken çocukluk dönemi çocuklar ile çalışılmış olması, deneysel desende yapılmış olması, bilişsel, psikomotor ve sosyal duygusal gelişim alanlarından en az birine katkı yapacak bir eğitim programı uygulanması) sınırlıdır.

5. Tarama yapılırken dâhil edilme ölçütlerinde belirlenen anahtar sözcüklerle ("Erken çocukluk veya erken çocukluk eğitimi veya erken çocuklukta özel eğitim veya erken müdahale") sınırlıdır.

6. Araştırma kapsamında elde edilen bilgiler ancak benzer gruplara genellenebilir.

1.5. Varsayımlar

Araştırmanın varsayımları aşağıdaki gibidir:

- Araştırmaya dahil edilen lisansüstü tezlerin ve makalelerin bu araştırmanın amacı bakımından yeterli olduğu
- Araştırmaya dahil edilen lisansüstü tezlerin ve makalelerin, yapılan deneylerin bütün gelişim alanlarında ortaya çıkardığı etki düzeylerini ortaya koyduğu varsayılmıştır.

1.6. Tanımlar

Sistematik Derleme: "Genel müdahale ve ya politika etkinliği ve etkinliğin süreç ve uygulamadaki müdahale bileşilenlerindeki ve katılımcıların yanı sıra diğer faktörlerdeki farklılıklardan nasıl etkilendiğine ilişkin kanıtları gözden geçirmek ve sentezlemek" (Bronson & Davis, 2011)

Özel gereksinimli birey: "çeşitli nedenlerle bireysel özellikleri ve eğitim yeterlilikleri açısından akranlarına göre beklenilen düzeyden anlamlı farklılık gösteren birey" (Cavkaytar, 2014)

Erken çocukluk dönemi: " doğumdan itibaren sekiz yaşına kadar olan süreci kapsayan, gelişimin en yoğun olduğu ve gelişim açısından en kritik olan dönem" (WHO, 2012)

Erken müdahale: "doğumdan itibaren 3 yaşına kadar olan özel gereksinimli bebeklere ya da küçük çocuklara sunulan hizmet"

Erken çocukluk eğitimi: "doğumdan 8 yaşına kadar olan özel gereksinimli ya da normal gelişim gösteren çocuklara sunulan hizmet"

Erken çocukluk özel eğitimi: "doğuştan özel gereksinimi olan çocuklara 8/9 yaşına kadar sunulan hizmet" (Bayat, 2016)

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE / KAVRAMSAL ÇERÇEVE / İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Gelişim ve Gelişimle İlgili Temel Kavramlar

Gelişim doğum öncesinden başlayıp yaşam boyu süregelen değişimlerdir ve gelişimin odak noktası, fiziksel yeterlilikler, bilişsel, sosyal duygusal yeterlilikler ve öz farkındalık gibi birçok konuyu içine almaktadır. Gelişim kavramı, zaman içinde meydana gelen ve bir yönü olan değişimleri içermektedir(Newman B. & Newman P., 2023). Ayrıca gelişim kavramı çok kapsamlı bir kavramdır ve büyüme, olgunlaşma, öğrenme, hazırbulunuşluluk, kritik dönem, gelişim ilkelerini tanımlayabilmek önemlidir. Bu bölümde gelişimle ilgili kavramlar kısaca tanımlanacaktır.

- Büyüme

Büyüme ve gelişme kavramları birbirinden farklı kavramlar olmasına rağmen sıkça karıştırılmaktadır. Bireyin vücudunda gerçekleşen boy, kilo ve hacim olarak artışa büyüme denir (Arı, 2008). Gelişim ise niteliksel olarak meydana gelen değişiklikleri kapsar (Fazlıoğlu, 2012).

- Olgunlaşma

Olgunlaşma kavramı büyüme kavramı gibi gelişim kavramıyla karıştırılsa da, genel olarak bireye ait biyolojik durumların öğrenme etkisi dışında tamamen biyolojik açıdan görevini yapabilmesi olgunluğuna ulaşmasına denir (Arı, 2008). Örneğin 3 yaşındaki bir çocuğa okuma öğretilemez çünkü okumayı öğrenebilmesi için henüz zihinsel açıdan olgunluğa ulaşamamıştır.

- Öğrenme

Gelişim için büyüme ve olgunlaşmanın dışında öğrenmenin de meydana gelmesi gerekmektedir ve öğrenme en genel tanımıyla "öğrenme, tekrar ya da yaşantı" ile davranışta meydana gelen değişikliklerdir (Fazlıoğlu, 2012).

- Hazırbulunuşluk

Hazırbulunuşluk, bireyin daha önce ortaya koyamadığı bir davranışı ya da kazanamadığı bir beceriyi olgunlaşma ve öğrenmenin etkisiyle yapabilecek yeterli duruma ulaşmasına denir (Arı, 2008). Örneğin bireyin motor sürebilmesi için kas ve kemiklerinin

yeterli olgunluğa ulaşması ve motor kullanabilmek için zihinsel olarak belli bilgilere sahip olmasının yanında isteğinin de olması gerekir.

- Kritik Dönem

Kritik dönem bireyin bir beceriyi edinmesi ya da öğrenmesi için yaşına bağlı olarak uyaranlara en açık olduğu zaman dilimidir (Külahoğlu, 2011). Örneğin bir çocuğun bağımsız yürümeyi öğrenmesi için kritik dönem 1-1,5 yaş civarıdır. Eğer çocuk 3 yaşına gelmiş olmasına rağmen bağımsız olarak yürüyemiyorsa çocuğun özel bir gereksinimi ya da gelişimsel geriliği olabilir. Bunun yanında çocuk bağımsız yürüme becerisinin kritik zaman dilimini geçtiği için yürümeyi sonradan öğrense bile diğer yaşıtlarına oranla yürüme becerisinde farklılıklar olabilecektir.

2.2. Gelişim İlkeleri

Durmuşoğlu Saltalı (2013) gelişimin temel ilkelerini şu şekilde sıralamıştır;

- Gelişim belli bir sıra izler: baştan ayağa doğru, iç kısımdan dışa doğru ve genelden özele doğru
- Gelişimde bireysel olarak farklılıklar vardır
- Gelişim süreklidir ve belli aşamalardan geçerek gerçekleşir
- Gelişim kalıtımdan ve çevreden etkilenir
- Gelişimin sırası değişmez
- Gelişim vücudumuzun çeşitli bölümleri için farklı oranla ve hızla gerçekleşir
- Hızlı değişimlerin yaşandığı gelişim dönemlerinde çevrenin etkisi büyüktür
- Gelişimde benzer gruplar dönemler halinde betimlenebilir: bebeklik, çocukluk, ergenlik vb.
- Gelişim alanları birbirini etkiler
- Gelişimin hızı dönemlere göre farklılık gösterir

2.3. Gelişimi Etkileyen Faktörler

İnsan gelişimi genetik yapı ve çevresel faktörler arasındaki dinamik işlemlerle şekillenir ve gelişimi etkileyen temel iki faktör vardır: bunlardan biri kalıtım diğeri ise çevredir (Ceylan, 2012). Bireyin gelişiminde ise kalıtımsal olarak rol oynayan iki kavram genotip ve fenotiptir(Arı, 2008). Genotip canlıların örneğin bir çocuğun anne babasından aldığı kalıtsal özellikler ya da genetik kodlardır. Fenotip ise genotip ile taşınan kalıtsal özelliklerin ya da genetik kodların fiziksel olarak yansımasıdır. Ayrıca gelişimi etkileyen faktörler çevre ve

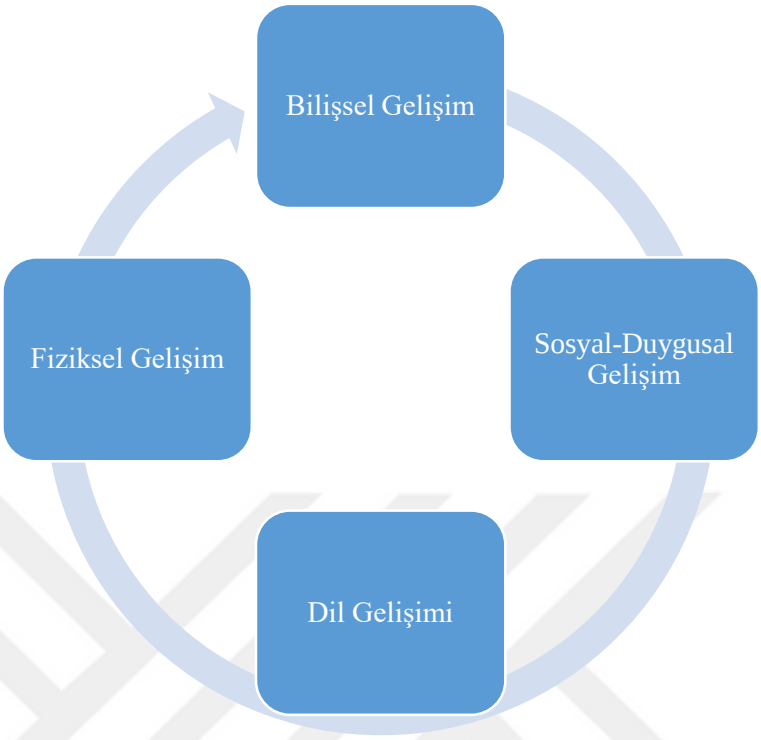
kalıtımın doğum öncesi ve doğum sonrası faktörler olmak üzere iki başlık altında incelenebilmektedir(Yıldırım Doğru, 2013). Doğum öncesi gelişimi etkileyen faktörlere; annenin yaşı, beslenmesi, alkol ya da sigara vb. kullanması, radyasyona maruz kalması, hamilelik sırasında geçirdiği hastalıklar ya da kazalar, stres düzeyi örnek verilebilir (Ceylan, 2012). Doğum sonrası gelişimi etkileyen faktörlere; çocuğun geçirdiği hastalıklar ya da kazalar, yeterli beslenememesi, ailesi ve akran grubu örnek olarak verilebilir(Aydın, 2011). Bunların dışında bebeğin aldığı doğum hizmetleri çevresel faktörlere yapılan akraba evlilikleri ise doğum öncesi faktörlere örnek olarak eklenebilir. Bu bağlamda çocukların gelişimini etkileyen etmenler sadece kalıtsal değil içinde yaşadığı dönem, sosyal ve kültürel yapı da ele alınarak incelenmelidir(Braches ve diğerleri, 2020).

2.4. Erken Çocukluk Döneminde Gelişim

Erken çocukluk dönemi 0-6 yaş aralığını kapsayan gelişimin ve öğrenmenin en hızlı olduğu dönemdir(Durmuşoğlu Saltalı, 2013). Erken çocukluk dönemi uluslararası alanda ise 0-8 yaş aralığındaki bebekleri, yürümeye başlayan çocukları, okul öncesi çocuklarını ve ilköğretim sınıfındaki çocukları kapsamaktadır(Essa ve Burnham, 2019). Erken çocukluk dönemi ve eğitimi yaş aralığı Unesco tarafından da doğumdan itibaren 8 yaşına kadar olan süreç olarak ifade edilmektedir(UNESCO, 2022). Bu dönemde gelişim hızlı ilerlediğinden ve öğrenmeler daha kalıcı olduğundan gelişim alanlarının desteklenmesi önem taşımaktadır. Ayrıca çocuğun tüm gelişim alanları birbiriyle ilişkili olduğu bilinmektedir(Bekir, 2020). Örneğin çocuğun fiziksel gelişimi(kaslar, kemikler vb.) sosyal duygusal gelişimini, bilişsel gelişimini ve dil kullanımını etkileyebilmektedir.

2.5. Gelişim Alanları

Gelişim doğum öncesinden başlayıp yaşam boyu devam eden ve bireyde meydana gelen değişimi ifade etmektedir. Gelişim alanları bilişsel, fiziksel ve sosyal duygusal ve dil gelişim olmak üzere dört alanda incelenmektedir(Singleton & Shulman, 2013). Gelişim bir bütün halinde ele alınır, tüm gelişim alanları birbiri ile ilişkilidir ve bir gelişim alanında yaşanan olumlu ve ya olumsuz sonuçlar diğer bir gelişim alanını etkilemektedir(Ummanel ve Dilek, 2017).

Şekil 1. Gelişim Alanları İlişkisi.

- Bilişsel Gelişim

Bilişsel gelişim doğumdan önce başlayarak yaşam boyu devam eden, bireyin dünyayı ve etrafındakileri anlama sürecidir. Bilişsel gelişim zeka gelişimini içine alan ve diğer gelişim alanlarıyla bağlantılı olan gelişim alanıdır. Çocukların bilişsel gelişim süreçleri bilgiyi işleme hızları, problem çözme becerileri, dilin yapısını anlama ve dili kullanma gibi birbiri ile ilişkili birçok beceri ve performansı içerir(McCartney ve Philips, 20211). Piaget'e göre bilişsel gelişim fiziki olgunlaşma, toplumsal ya da fiziksel deneyimler, toplumsal etkileşimler ve dengeleme süreçlerinin bir bütünüdür(Ahioğlu-Lindberg, 2011). Bilişsel gelişim kuramları arasında en çok bilinen Piaget'in Bilişsel Gelişim Kuramı birbirinin ön koşulu olan dört dönem olarak karşımıza çıkmaktadır(Sazak, 2019). Bu dört dönem; duyu-motor dönemi(0-2 yaş), işlem öncesi dönem(2-7 yaş), somut işlemler dönemi(7-11 yaş) ve soyut işlemler dönemi(11-15 yaş)'dir.

- Fiziksel/Psikomotor Gelişim

Fiziksel gelişim, çocukta hareket, ince motor ve kaba motor becerileri ve dengede durabilme gibi becerilerin gelişimini ifade eder(Archer ve Sirej, 2015). Fiziksel gelişim fiziki gelişim olarak çokça algılanmakta ve doğum öncesinde başlayan fiziki gelişim ya da büyüme

hamilelikte sağlıklı bir bebek olduğunu göstermektedir. Ayrıca fiziksel gelişim daha çok bedenin hareketiyle ilgili olsa da beyin gelişimini de içine alır. (O'Corner ve Daly, 2016).

- Sosyal-Duygusal Gelişim

Sosyal-duygusal gelişim çocuğun sosyal etkileşimler sonucunda kendi duygularını ya da karşısındaki kişinin duygularını anlama, hissettiklerini ifade etme ve duygularını kontrol edebilmeyi kapsar(Ştefan, 2012). CASEL'in SEL çerçevesinde sosyal duygusal gelişimin beş ana faktörü;

- Öz-farkındalık: bireyin duygu, düşünce ve değerlerinin davranışlarına yansımasını anlayabilmesi
- Öz-yönetim: bireyin amacına ulaşmak için duygu, düşünce ve değerlerini etkili şekilde yönetmesi
- Sosyal farkındalık: bireyin başkalarının duygularını ve bakış açılarını anlaması
- İlişki becerileri: bireyin başkalarıyla iletişim kurması ve bu iletişimi devam ettirme becerisi
- Sorumlu karar verme: bireyin sosyal alanda ve davranışlarında özenli ve yapıcı seçimler yapabilmesi şeklinde sıralanmıştır(Tussey ve Haas, 2021).

- Dil Gelişimi

Yaşamın ilk yılları temel dil becerilerinin geliştiği dönemdir ve ilk iki ve üç yaş arasında genellikle dil öğrenimi için kritik bir dönem olarak kabul edilmektedir(Marschark ve diğerleri, 2002). Yeni doğan bebeklerin dünyaya geldikleri ilk saatlerde basit vokal sesleri taklit etmeye çalıştıkları hatta ebeveynden bir tepki gelmesi için bu taklitleri tekrarlayabildikleri tespit edilmiştir. Bebekler, duygularını ve ihtiyaçlarını ve kısa süre sonra niyetlerini ailelerine ya da bakıcılarına daha sonra da içinde bulundukları sosyal çevreyle etkileşimde bulunma konusunda hızlı bir şekilde gelişmektedirler. Daha sonraları ise çocuklar konuşmadaki ton farklılıklarını, el hareketlerini, ritim değişikliklerini dinleyerek bunlara yanıt vermektedir(Ewing ve diğerleri, 2016). Konuşma yoğun olarak 2-3 yaş arasında gelişir ve bu dönemde çocukların kelime dağarcığı zirveye ulaşır. Genellikle erken çocukluk dönemindeki çocuklar iki yaşında 270 kelime, iki buçuk yaşında 450 kelime ve üç yaşında 800-1000 kelime bilmektedir(Tarasova, 2009). Çocukların büyük çoğunluğu, hepsinde aynı ilerlemese de, okul öncesi dönemde dil gelişiminin çeşitli aşamalarını zahmetsiz bir şekilde geçer. Dil gelişimi çoğu çocuk için çaba gerektirmeyen bir başarıdır(Fletcher & O'toole, 2015). Konuşmayı öğrenmek doğuştan gelen bir kapasite ile sosyal etkileşimi, dil edinimi ve gelişimine ilişkin mevcut görüşleri temsil etmektedir(Neaum, 2012).

2.6. Erken Çocukluk Döneminde Özel Eğitim ve Önemi

Gelişim, kalıtsal ve çevresel faktörlerden etkilendiğinden erken çocukluk dönemindeki bir çocuk gelişimsel açıdan farklılığa sahip olduğunda çevresel etmenlerin de olumsuz etkileriyle ilerleyen süreçlerde bu gelişimsel farklılık özel gereksinime dönüşebilmektedir(Ayyıldız, 2019). Özel gereksinimi olan ya da gelişimsel açıdan risk taşıyan çocuk bilişsel, fiziksel ya da sosyal-duygusal açıdan normal gelişim gösteren çocuklardan farklı olarak birçok beceriyi kazanabilmek için uygun bir programa ihtiyaç duymaktadır(Yıldırım Doğru, 2017). Erken çocukluk döneminde özel gereksinimli ya da gelişimsel açıdan risk altında olan çocuklara sunulan özel eğitim hizmetleri çocukların bireysel özelliklerine ve gelişimlerine odaklı uygun programlar ile olumlu davranışlar kazandırmayı amaçlamaktadır(Yıldırım Doğru, 2013). Amerika'da çoğu çocuk erken anaokulundan önceki yıllarda verilen erken çocukluk eğitimlerinden faydalanmakta ve bu çocuklardan bazıları bu eğitime en az 2 yıl devam etmektedir(Robert ve Barnett,2012). Okul öncesinde uygulanan müdahale/eğitim programlarının genel olarak zeka ve okul başarısı üzerinde olumlu bir etkisi olduğu belirtilmektedir (Reynolds & Fletcher-Janzen, 2004). Bu sebepten erken çocukluk döneminde sunulan eğitim hizmetleri özel gereksinimli çocuklar için ön plana çıkmaktadır.

2.7. Erken Çocukluk Dönemi Özel Eğitim Tarihçesi

Özel gereksinimli bireylerin belli eğitimlerle öğrenebileceğine dair ilk sistemli eğitim çalışması 19. Yüzyılın başlarında Itard'ın "vahşi çocuk" olarak adlandırılan Victor'a özel olarak geliştirip uyguladığı eğitime dayanmaktadır(Rotatori ve diğerleri, 2011). Erken çocukluk döneminde uygulanan müdahale/eğitim programlarının başlangıcı ise 1930'lu yıllarda Amerika'daki alanda yetkin kişilerin erken dönemde başlayan iyi bakımların çocuklardaki zihinsel gelişimlerine yönelik sonraki yıllarda etkili olacağını düşünmesi ile ortaya çıkmıştır (Değirmenci ve Karahisar, 2015). Amerika'da "Sosyal Güvenlik Yasası" ve 1964 yılında Başkan Lyndon J. Johnson'un ilk olarak uygulamaya başladığı "Yoksulluğa Karşı Savaş" yasası ile erken eğitime olan önem artmıştır(Pınar, 2006). Sosyal yoksunluk üzerine yapılan araştırmalar eğitim programlarının sadece çocuklarla ilgili faktörleri değil içinde bulundukları yani çevresindeki faktörleri de yansıttığını göstermiştir. "Yoksulluğa Karşı Savaş" ın bir parçası olarak Head Start Programı 1965 yılında Johns Hopkins Üniversitesinin yaptığı panel de farklı disiplin alanlarını da bir araya getirerek ekonomik düzeyi düşük ailelerin çocuklarını desteklemek için başlatılmıştır(Kuhn, 1990). Böylece Head Start Programı aileler ve doğumdan itibaren beş yaşına kadar çocukları kapsayan bir program

haline gelmiştir. Amerika'da Heat Start Programı uygulanmaya başlarken İngiltere'de ise "eğitimsel öncelik programı" ortaya çıkmıştır(Dash, 2006).

Amerika'da 1970'li yıllara kadar özel gereksinimi olan ya da gelişimsel geriliği olan çocuklar devlet okullarına alınmamışlardır. Daha sonra ise bazı ailelerin bu tutumu dava etmeleri sonucunda özel gereksinimli çocukların normal akranları ile eğitim almalarına hak tanınmış ve 1975 yılında Amerika Birleşik Devletleri okul dönemindeki çocuklara yönelik özel eğitim hizmetlerinin uygulanmasını zorunlu hale getiren bir yasa çıkarılmıştır(Korogh ve Slentz, 2001). Erken eğitime yönelik kamusal düzenlemeler ise ilk olarak 2. Dünya Savaşı sonrasında Doğu Avrupa ülkelerinde daha sonrasında da kısa sürede İskandinav ülkelerine oradan da Fransa ve İtalya'ya yayılmıştır(Cochran ve New, 2007). 1986 yılında çıkan "Engelli Çocukların Erken Eğitim Yasası" ile özel gereksinimli çocukların erken eğitimden ve kaynaştırma uygulamalarından faydalanmasına yönelik kapsamlı gelişmeleri içermektedir(Gargiulo, R. M., & Kilgo, 2018). Daha sonra bu yasaya ilişkin düzenlemelere gidilmiş ve 1990 yılında düzenlenen yeni yasa PL 94-142 ile erken özel eğitim hizmetlerine yönelik tüm detaylara yer verilmiştir. PL 94-142 yeni yasayla; çocuklar birey olarak yeniden adlandırılmış, engelli terimi engelli kişiler olarak değiştirilmiş, ortaokuldan sonra iş olanakları için geçiş planları yasaya eklenmiş ve tanımlanan yetersizlikler arasına otizm ve travmatik beyin hasarı eklenmiştir(Hammel & Hourigan, 2017).

2.8. Erken Müdahale Programları

NAC 2015 raporunda müdahaleler üç gruba ayrılarak açıklanmıştır: bilimsel dayanaklı uygulamalar, umut vaad eden uygulamalar, bilimsel dayanakları oluşmamış uygulamalar. Daha sonraki yıllarda yayınlanan NCAEP 2020'de 1990-2011 önceki inceleme dönemindeki 427 makale ve 2012-2017 inceleme dönemindeki makaleler birleştirilerek 972 makale rapora dahil edilmiş ve kanıt temelli müdahaleler incelenmiştir. Bu rapor otizmli öğrenciler için eğitsel ve davranışsal uygulamalara ilişkin en son incelemeyi yansıtmaktadır(Chazen & diğerleri, 2022). NCAEP raporunda 972 makaleden elde edilen sonuçlar 0-22 yaş arasındaki öğrenciler için 13 farklı sonuç alanı üzerinde etkisi olan 28 kanıta dayalı uygulama listelenmiştir(Stone-MacDonald & diğerleri, 2022). NPDC ve NCAEP, bir müdahalenin kanıta dayalı olarak kabul edilebilmesi için üç kriter belirlemiş ve bu kriterlerinden en az birini karşılaması gerektiği belirtilmiştir; (1)İki yüksek kaliteli deneysel veya iki (veya daha fazla) farklı araştırmacı tarafından yürütülen yarı deneysel grup tasarımları, (2) Üç (veya daha fazla) farklı araştırmacı tarafından en az yirmi katılımcıyla yürütülen beş tek tenekli tasarım çalışması, (3)Üç (veya daha fazla) farklı araştırmacı tarafından yürütülen yüksek kaliteli randomize veya yarı deneysel grup tasarımı çalışması ve

üç yüksek kaliteli tek denekli tasarım çalışması(Leaf & diğerleri, 2022). Bu kriterler doğrultsunda belirlenen NCAEP 2020 raporunda 28 kanıta dayalı uygulama şu şekilde sıralanmıştır(Steinbrenner & diğerleri, 2020):

Kanıt Dayalı Uygulama	Ampirik Uygulamalar		
	1990-2011 (n)	2012-2017 (n)	1990-2017 (n)
Öncül Temelli Müdahaleler(ABI)	29	20	49
Duyusal Bütünleme	1	2	3
Artırıcı ve Alternatif İletişim	9	35	44
Davranışsal İvme Müdahale	8	4	12
Bilişsel Davranışsal Öğretim Stratejileri	7	43	50
Alternatif/Karşıt/Diğer Davranışsal Ayrımlı Pekiştirme	27	31	58
Doğrudan Öğretim	2	6	8
Ayrık Denemelerle Öğretim	16	22	38
Egzersiz ve Hareket	6	11	18
Sönme	13	12	25
İşlevsel Davranış Değerlendirmesi	11	10	21
İşlevsel İletişim Eğitimi	12	19	31
Modelleme	10	18	28
Müzik Aracılı Öğretim	3	4	7
Doğal Öğretim	26	49	75
Ebeveyn Tarafından Uygulanan Müdahale	13	42	55
Akran Temelli Müdahale ve Öğretim	19	25	44
Yönlendirme	55	85	140
Pekiştirme	53	53	106
Yanıt Kesintisi ve Yönlendirme	13	16	29
Öz Yönetim	14	12	26
Sosyal Alıntılar	15	6	21
Sosyal Beceri Öğretimi	18	56	74
Beceri Analizi	9	4	13
Teknoloji Destekli Öğretim ve Müdahale	10	30	40
Bekleme Süreli Öğretim	16	15	31
Video Modelleme	35	62	97

Görsel Destekler	34	31	65

Dünyada uygulanan ve en çok bilinen kanıt temelli erken çocukluk dönemi özel eğitim uygulamalarına Head Start, Küçük Adımlar, Portage, Temel Tepki Öğretimi örnek verilebilir. Aşağıda Heat Start, Portage, Eteçom ve Temel Tepki Öğretimi programları kısaca açıklanmıştır.

2.8.1. Head Start Programı

Head Start Programı 1965 yılında düşük gelirli okul öncesi çocuklarına ve ailelerine eğitim, öğretim beslenme, sağlık, sosyal ve diğer hizmetler sunan kapsamlı bir hizmeti içerir. Bu hizmetlerin temel amacı okul öncesi dönemdeki çocukları okul hayatına hazırlamak ve okula başladıklarında başarılı olabilmeleri için gerekli ihtiyaçları sağlamaktır(Butler, 2004). Head Start Programının kapsamını;

- Sağlık, beslenme, okula hazırlık, güvenlik, ebeveyn, toplumsal uyum gibi konulara odaklanan bütün çocuk anlayışı
- Ebeveyni ve ya çocuğun birinci derece bakıcısını ilk öğretmen olarak görmek ve bu bakış açısına yönelik destek eğitimi sağlamak
- Ebeveynler sınıfta ve ya evde eğitimi desteklemeye gönüllü ortaklardır
- Ebeveynler ve çocuklarına yönelik davranışsal sağlık hizmetlerinin taranması ve gerekli kaynakların sağlanması
- Doğum öncesinden itibaren 5 yaşına kadar çocuklara ve ailelere sürekli hizmetin sağlanması
- Çocukların bebeklik döneminden anaokuluna geçiş sürecinde çocuklara ve ailelere gerekli ihtiyaçların sunulması,
- Bireyselliştirilmiş program ile personellere ve ebeveynlere gerekli olan eğitimin sunulması
- Program boyunca kaliteye odaklanarak kapsamlı düzenlemeler ve izlemelerin yapılması başlıklarını içerir(Gilford, 2013) .

2.8.2. Portage

Portage Eğitim Programı 1969 yılında Amerika'da gelişimsel gecikme yaşayan çocukların ailelerine çocuklarına doğal ortamda eğitim vermelerine olanak sağlamak için geliştirilmiştir(Cameron, 1997). Alanyazında "Erken Eğitim Rehberi" olarak ifade edilen Portage eğitim programı ev merkezli müdahaledir ve eğitimin bileşenlerinden birini aile oluşturur(Sturmey & Crisp, 1986). Portage eğitim programına katılan aileler ev ortamında çocuklarının gelişimlerini nasıl destekleyebilecekleri konusunda çok şey öğrenirler ve bunun yanında çocuklarını çok iyi gözlemleyebilir duruma gelirler(Robson, 2012). Portage müdahale programında ekip üyesi çocuğun yaşadığı evi her hafta yaklaşık olarak bir saat ziyaret eder.

Bu eğitim kapsamında ebeveyne portage kontrol listesinin doldurulması ve öğretimin planlaması hakkında bilgi verilir. Planlanan öğretim planı uygulanabilir şekilde sıralanarak sonraki haftalar için yapılacak öğretim etkinlikleri belirlenir. Ebeveyn çocukla hedeflenen çalışmalara dayalı olarak her gün kısa süreli çalışır ve kontrol listesini doldurur ve ekip üyesi ise bu kontrol listelerini inceleyerek diğer haftanın planlamasını yapar(Farrell, 2012).

2.8.3. Eteçom

Birçok erken müdahale yöntemi çocuklar ve ebeveynler arasında amaçlı bir şekilde etkileşimde bulunmalarına rehberlik ederek çocuklarda istendik yönde olumlu etki sağlayabilir(Freiteg ve diğerleri, 2017). Etkileşim Temelli Erken Çocuklukta Müdahale Programı(ETEÇOM) ise bu müdahalelerden biridir. ETEÇOM ailelere ya da eğitimcilere sunulan hizmetler sonucunda çocuğun etkileşimsel davranışlarını artırarak farklı gelişim alanlarındaki becerileri ya da davranışları kazandırmak için geliştirilmiştir(Mahoney & Perales, 2005). Etkileşim temelli yaklaşım olarak geliştirilen "Responsive Teaching" 2006 yılında Mahoney ve Machonald çalışmalarıyla eğitim programına dönüştürülmüştür(Gürel Selimoğlu ve Özdemir, 2018). Türkçe 'ye uyarlama çalışmaları ise Diken tarafından 2013 yılında yapılmıştır. Etkileşim Temelli yaklaşım otizm spektrum bozukluğuna sahip çocuklarda hem ebeveyn duyarlılığını hem de çocuğun sosyal ve duygusal gelişim alanlarını destekleyebileceğini gösteren çalışmalar bulunmaktadır(Mahoney ve diğerleri, 2015).

2.8.4.Temel Tepki Öğretimi

Temel Tepki Öğretimi Amerika Ulusal Otizm Merkezi(Nac, 2009) tarafından otizm spektrum bozukluğu olan çocukların eğitim ihtiyaçlarını karşılayabilmek için uygulamalı davranış analizi ilkelerine dayanarak geliştirilen bir müdahale yöntemidir(Stahmer ve diğ., 2011). Temel tepki öğretiminde çocuğa kazandırılmak istenen davranışlar tek tek hedeflemek yerine çocuktaki motivasyonu, sosyal girişimleri ve öz yönetim gibi gelişim alanlarını desteklemeyi amaçlamaktadır. Bu kritik alanları destelemeyi amaçlarken özellikle sosyal, duygusal, iletişim ve davranış becerilerinde kapsamlı düzelmeler sağlarmaktadır(Sherman, 2007). Desteklenmesi amaçlanan temel davranışların geliştirilmesi özellikle çocukta öğrenmede ve yeni becerileri genellemede gelişmeyi sağlayabileceği belirtilmektedir(Reid & Peer, 2016). Temel Tepki Öğretimi NCAEP 2020 raporunda "doğal öğretim" başlığı altına alınmıştır.

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Çalışmanın bu bölümünde çalışma konusuna benzer olarak yürütülmüş yurt içinde ve yurt dışındaki çalışmalara yer verilmiştir.

2.9. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Tomris ve Çelik (2022) yayınladıkları makalelerinde erken çocukluk dönemi ile ilgili farklı Avrupa ülkeleri, Amerika ve Türkiye'deki gelişmelere yer vermişlerdir. Yapılan çalışmada erken çocukluk özel eğitiminin temel özellikleri, temel dayanakları ve erken çocukluk özel eğitimine yön veren kuramlar açıklanmıştır. Ayrıca erken çocukluk özel eğitimine yönelik güncel uygulamalara da değinilerek erken çocukluk özel eğitimi uygulamalarının kalitelerinin artırılmasına ilişkin öneriler sunulmuştur.

Çattık ve diğerleri (2020), makalelerinde erken çocukluk dönemindeki otizm spektrum bozukluğuna yönelik aile merkezli müdahalelerin tarihçesine, kanıt temellerine, yararlarına, uygulama sürecine ve müdahaleler ile ilgili yapılan çalışmalara yer vermişlerdir. Yapılan çalışmada aile merkezli müdahalelere yönelik 25 araştırma; yöntem, ortam yaş grubu, katılımcı çifti sayısı, uygulamacı türü ve öğrenme çıktıları açısından analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarında aile merkezli müdahaleler ile ebeveyn uygulamaları sonucu otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda iletişim, sosyal, akademik ve özbakım gibi becerilerin öğretiminin sağlanmasına ve bu becerilerin genellemesine destek verdikleri tespit edilmiştir.

Yıldırım Doğru (2017) makalesinde doğumdan altı yaşa kadar olan süreçte erken çocukluk dönemi için özel eğitim ve destek programlarını betimsel olarak incelemiştir. Çalışmada Reggio Emilia, Montessori, Waldorf eğitim sistemi, Head Start programları hakkında bilgi verilmiştir. Bu inceleme sonucunda çalışmada geçen erken çocukluk dönemine yönelik programların; çocukların zihinsel gelişimini desteklediği, zihinsel ve öğrenme yetenekleri düşük seyreden erken çocukluk dönemi çocuklarının kendi kendine yardım becerilerini geliştirerek sosyal açıdan desteklediği belirtilmiştir.

Aytekin (2016) çalışmasında yurt içinde erken müdahale kavramını ele almış tezleri derleme şeklinde incelemiştir. Taramadan elde edilen çalışmalar dahil etme kriterleri uygulandıktan sonra 18 çalışma araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Araştırmada örneklem grubu; teze ait bilgiler, tezin araştırma çeşitlerine ait bilgileri, çalışma grubuna ait bilgiler ve erken müdahale uygulamalarına ait bilgiler başlığı altında incelenmiştir. Araştırma bulgularında erken müdahaleye yönelik yapılan doktora çalışmalarının yoğunlukta olduğu, örneklem grubunda nicel çalışmaların ağırlıkta olduğu ve daha çok erken müdahalenin

etkililiğine odaklanıldığı görülmüştür. Yapılan derlemedeki 18 çalışmanın 12'sinde anne-baba katılımının olduğu ve daha çok eğitimlere annenin katıldığı bulgularda sunulmuştur. Ayrıca erken müdahale programlarının çoğunlukla kurum merkezli yürütüldüğü ve derlemeye dahil edilen çalışmaların yarısının 0-36 ay çocuklarla gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Araştırma sonucu olarak erken müdahale programlarının özel gereksinimli çocuklara gelişimsel olarak destek verdiği belirtilmiştir. Erken müdahale programlarına yönelik daha fazla araştırmanın yapılması önerilmiştir.

Gül ve Diken (2009) erken çocukluk döneminde özel eğitime yönelik Türkiye'de yapılan ve araştırmaya dahil edilen 24 tezi beceri öğretimine odaklananlar, okul öncesi dönemde kaynaştırma uygulamalarına odaklananlar, ailelere beceri öğretimine odaklananlar ve özel gereksinimi olan ve normal gelişim gösteren çocukların karşılaştırıldığı çalışmalara odaklananlar olmak üzere dört ayrı başlık altında incelemişlerdir. Araştırmada odaklanılan alt başlıklardan ailelere beceri öğretimi kategorisinde dahil edilen tezlerden birinde Portage bir diğerinde ise Küçük Adımlar erken müdahale programlarının kullanıldığı tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarında ise yapılan çalışmaların üzerine farklı konu alanları ile çalışılması erken çocukluk özel eğitimi dönemindeki çocuklara, ailelerine ve eğitimcilere büyük destek sunacağı önerisinde bulunmuşlardır.

2.10.Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Movahedazarhouligh (2021) erken müdahale ve erken çocukluk özel eğitiminde aile tarafından uygulanan müdahaleler ve aile merkezli hizmet sunum yaklaşımlarını ile ilgili araştırmaları sentezlemiştir. Tarama işlemlerini iki aşamada gerçekleştirmiştir: birincisi bilgisayar taramaları, ikincisi referans listeleri taraması. Dahil etme kriterlerini "2005-2018 yılları arasında hakemli dergide yayınlanan", "0-8 yaş arasındaki ve bu çocukların aileleri", "aile merkezli, rutin temelli, aktivite temelli ve ya aile merkezli diğer uygulamalar ve ya ailelerle ilgili faktörleri belirlemek için uygulanan müdahaleler" olarak belirlemişlerdir. Tarama ve dahil etme kriterlerini karşılayan 15 çalışma araştırma kapsamında: "aile eğitimi ve koçluk uygulamalarını inceleyen çalışmalar" ve "erken çocukluk programlarında/ortamlarında erken çocukluk eğitimi veren eğiticilerinin aile merkezli yaklaşım uygulamalarını inceleyen araştırmalar" olmak üzere iki kategoriye ayrılmıştır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında gelişimsel gecikme/yeterlilik riski taşıyan ve risk altındaki çocuklar için aileler tarafından uygulanan müdahalelerin etkililiğini desteklemiştir.

Goldman ve Burke (2017) özel eğitimde ebeveyn katılımını attırmaya yönelik müdahale programlarının etkililiğini incelemek amacıyla 5 tez ve 3 makale meta analiz

yöntemiyle incelemişlerdir. Çalışmanın katılımcılarını 3-21 yaş arası okul dönemindeki çocukların aileleri içermektedir. Çalışmanın sonuçlarında; çocukların yaşlarının ortalama 8.1 olduğunu, çalışmaya katılan aile bireylerinin çoğunlukla anne olduğunu, çalışmaların tümünde özel eğitim hukuku, bep toplantılarında aile hakları ve bep ekip üyelerinin görevleri ile ilgili bilgilerin yer aldığını belirtmişlerdir. Ayrıca ailelerin okula katılım deneyimlerinin çoğunlukla farklı ırk ve ya etnik köken ve ekonomik düzeye bağlı olarak farklılık oluştuğunu ifade etmişlerdir.

Preter ve diğerleri (2011) otizm spektrum bozukluğu çocuklara uygulanan Erken Yoğun Davranışsal Müdahalenin etkisini belirlemek amacıyla çalışma kriterlerine uygun olan 11 çalışma incelemişlerdir. Bu araştırmanın sonucunda müdahaleye katılan çocukların yaş ortalaması 33.56 ile 65.68 ay arasında ve cinsiyetlerin çoğunlukla erkek olduğunu belirtmişlerdir. Çalışmalarda yer alan deney gruplarının 12.5-38.6 saat Erken Yoğun Davranışsal Müdahale alırken kontrol gruplarının 12.5-29.08 saat yani daha az eğitim aldıklarını belirlemişlerdir. Erken Yoğun Davranışsal Eğitime katılan otizmli çocukların diğer tedavi yöntemleri uygulanan çocuklara göre hem zeka seviyeleri hem de davranış ölçütleri açısından genellikle daha yüksek performansa sahip olduklarını tespit etmişlerdir. Diğer taraftan tedavi yoğunluğuna, müdahalenin kalitesine, değerlendirme yoğunluğuna ve katılımcı özelliklerine bağlı olarak farklılıklar olduğunu ifade etmişlerdir.

Trivette ve diğerleri (2010) aile sistemleri müdahale programlarının aile-çocuk etkileşimleri ve çocuğun gelişimine etkisini meta-analiz yöntemiyle incelemişlerdir. Araştırmaya 8 çalışma dahil edilmiş ve aile sistemleri müdahale programlarının hem aile öz-yeterlik inançları hem de iyilik hali üzerinde doğrudan, aile-çocuk etkileşimleri ve öz-yeterlik inançları ve aile iyilik halinin çocuğun gelişimini dolaylı olarak etkili olduğunu belirtmişlerdir.

Reichow ve Wolery (2009) otizmli küçük çocuklar için erken yoğun davranışsal bir müdahale olan UCLA'nın kapsamlı şekilde analizini sunmuşlardır. Çalışmalarında yedi dahil etme kriteri belirlemişlerdir: çalışmanın UCLA modeline dayanması, katılımcıların otizm ve ya yağın gelişimsel bozukluk tanılı olması, katılımcıların 84 aydan küçük olması, ortalama UCLA uygulama süresinin 12 ay ve ya daha fazla olması, en az bir çocuk için sonuçların raporlanması, deneysel ya da yarı deneysel desenlemiş olması ve hakemli bir dergide inglizce yayınlanmış olması. Literatür taramasını ise dört aşamada gerçekleştirmişlerdir: elektronik veri tabanı taraması, otizmli çocuklar için kapsamlı müdahale programları ve uygun raporların inceleme makalelerinden alınan referansların gözden geçirilmesi, seçilen dergilerin elle taranması ve uzman görüşü. Araştırmanın tarama ve dahil etme kriterlerine uygun 13 çalışma

meta analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırmanın sonuçlarında UCLA'nın otizmli birçok çocuk için etkili olduğu, bazı çocukların müdahale sonrası normal eğitim ortamlarında iyi performans göstereceklerini ve daha az ve ya daha az şiddetli otizm belirtilerinin sergilendiğini belirtmişlerdir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

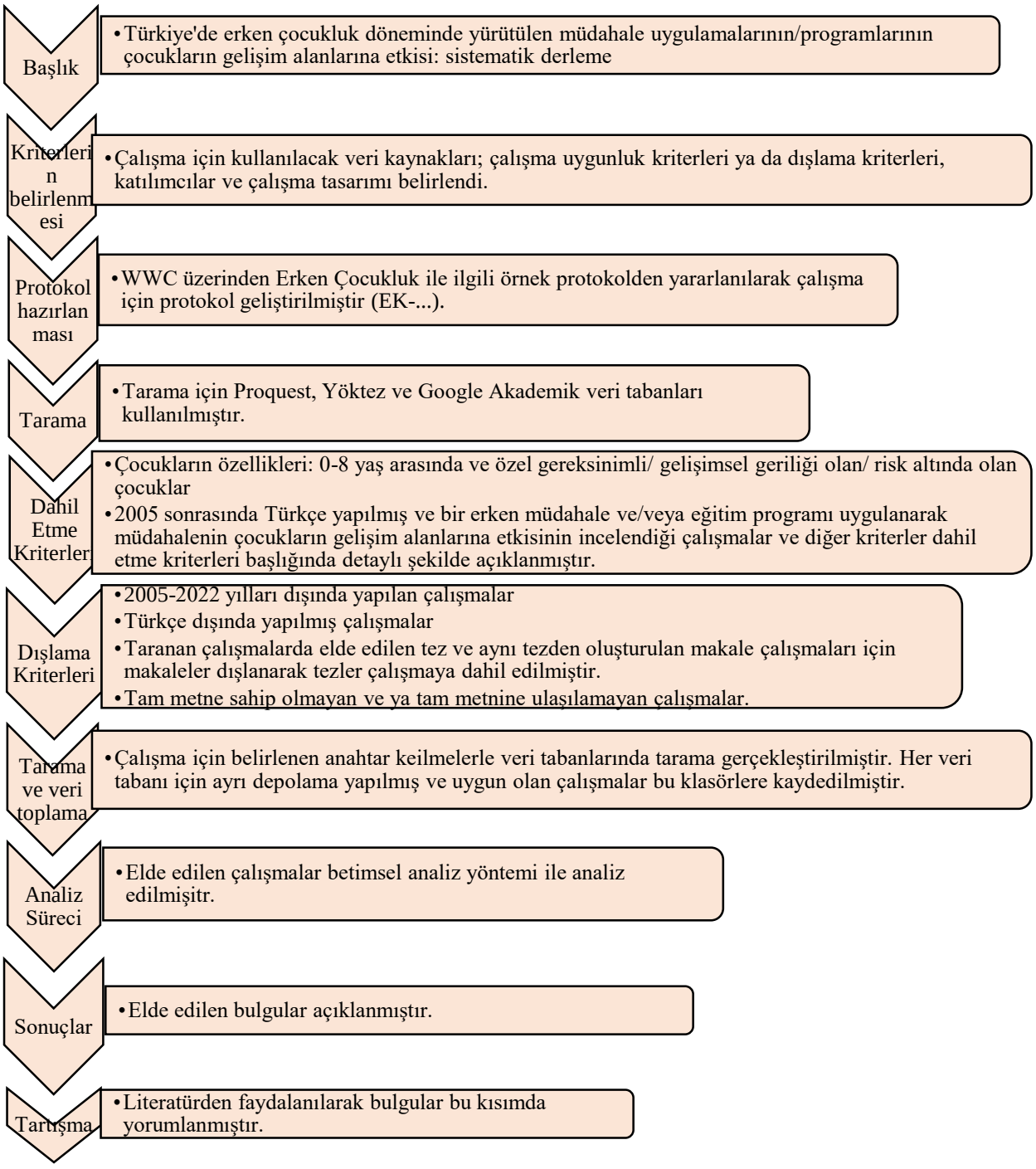
Bu bölümde araştırmada kullanılan yöntem, araştırmanın modeli, çalışmanın evreni ve örneklemi, veri toplama araçları, verilerin toplanma süreci, verilerin nasıl analiz edildiği sınıflandırması açıklanmıştır.

3.1. Araştırmanın Modeli / Deseni

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Çalışmada erken çocukluk döneminde uygulanan müdahale/eğitim programlarının çocukların gelişim alanlarına etkisini incelemek amacıyla sistematik derlemeden yararlanılmıştır. Sistematik derleme, daha önce belirlenen kriterler doğrultusunda araştırma sorusuna yanıt bulmak için elde edilen verilerin toplu şekilde sunularak sentez edilmesidir(Yılmaz, 2021). Sistematik derleme kavramı 20. Yüzyılın ikinci yarısında araştırma bulgularının karar verme için güvenilir şekilde ortaya konmasında etkili olduğu görülmüştür(Newman & Gough, 2020). Sistematik derleme belirlenen bir konu hakkında sürecin her adımında düzenli, şeffaf ve tekrarlanabilir adımlarla araştırma bulgularını sentezlemeyi amaçlar(Littell ve diğerleri, 2008). Sistematik derlemenin dayanağını "tek başına yapılan bir çalışma bizler için yanıltıcı olabilir" ifadesi oluşturmaktadır. Bu dayanaktan yola çıkarak sistematik incelemeler sadece neyin etkili olduğunu değil; bir sorunun yaygınlığını, iki değişkenin birbiriyle ilişkisini, program paydaşlarının bir programa ve ya içeriğe yüklediği anlam gibi çoğu soruyu ele alabilir ve programın neden işe yaradığı hakkında kanıtlar sunabilir(Petticrew & Roberts, 2008). Higgs ve diğerleri (2019) "sistematik inceleme belirli bir araştırma sorusunu cevaplamak için uygunluk kriterleri önceden belirlenmiş verilere uyan tüm ampirik sonuçları toplamaya çalışır" şeklinde belirtmiş ve sistematik incelemelerin temel özelliklerini şu şekilde sıralamıştır;

- Çalışmalar için önceden tanımlanmış dahil etme kriterleri ile açıkça belirtilmiş hedefler
- Açık ve tekrar uygulanabilirlik
- Dahil etme kriterlerini karşılayan tüm çalışmaları belirlemeye yönelik sistematik bir tarama
- Dahil edilen çalışmaların bulgularının geçerliliğinin değerlendirilmesi
- Bulguların sistematik olarak sunulması.

Bu çalışmada nicel, nitel ya da karma desen olarak çalışılmış araştırmalar sistematik derleme yöntemi ile incelenecektir. Sistematik derleme için PRISMA 2020 metodundan yararlanılmıştır. PRISMA metodu sistematik derleme ya da meta analiz çalışmaları için araştırmacının bu metod ile geliştirilen kontrol listesi sayesinde çalışmaların saydam şekilde yürütülerek kaliteli çalışmalara rehber olurken aynı zamanda geçerlik ve güvenirliği attıran bir yöntemdir(Sayfa ve diğerleri, 2021). PRISMA metodunda yer alan kontrol listesinden yararlanılarak hazırlanan çalışma adımları aşağıda yer alan Şekil 2 Prisma Kontrol Listesi'nde sunulmuştur:

Şekil 2. Prisma Kontrol Listesi.

3.2. Evren / Örneklem / Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Türkiye'de 2005 ile 2022 yılının Eylül ayı (15.09.2022 tarihinde tarama sonlandırılmıştır.) arasında yapılan, erken çocukluk dönemindeki çocuklara uygulanan müdahale yöntemlerine yönelik 44 tez ve 6 makaleden oluşturmaktadır.

Araştırmaya dahil edilen çalışmaların seçiminde WWC protokollerine dayanarak hazırlanan çalışma protokolü kullanılmıştır. Bu protokole göre çalışmaya dahil etme kriterleri şu şekildedir:

3.2.1. Çocukların özellikleri;

- Yaş: 0-8 yaş
- Cinsiyet: Kız, Erkek
- Özel gereksinimli/ gelişimsel geriliği olan/ risk altında olan

3.2.2. Dahil Edilecek Müdahale Türleri

- Eteçom (Etkileşim Temelli Erken Çocuklukta Müdahale Programı),
- Portage
- Oçidep(Otistik Çocuklar İçin Davranışsal Eğitim Programı),
- Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı,
- Temel Tepki Öğretimi-TTÖ (Pivotal Response Treatment-PRT)
- Erken Yoğun Davranışsal Eğitim (EYDE)
- Etkileşime Dayalı Erken Eğitim Programı(EDEP)
- Başarıya İlk Adım Programı
- Proje İmpact(ETKİ) Programı
- Araştırma Kapsamında Hazırlanan Diğer Programlar (Eğitim Programları)

3.2.3. Dahil Edilecek Çalışmalar

- Konu alaka düzeyi. Çalışma, çocukların bilişsel, psikomotor, dil ve sosyal-duygusal gelişimlerini iyileştirmeye yönelik bir yaklaşımın etkilerine odaklanmalıdır.
- Zaman çerçevesi alaka düzeyi. Çalışma 2005 veya daha sonra yayınlanmış olmalıdır. Bu zaman çerçevesi, inceleme için gerçekçi bir çalışma kapsamı belirlemek amacıyla oluşturulmuştur.
- Örnek alaka düzeyi. Çalışma örneği, aşağıdaki bölümde açıklanan gereksinimleri karşılamalıdır: Yukarıdaki "Dahil Edilecek Gruplar" bölümü.

- Dil alaka düzeyi. Çalışmaya dahil edilebilmesi için çalışmanın Türkçe olması gerekir.
- Konum alaka düzeyini inceleyin. Çalışma, okul, ev veya merkez tabanlı program çocukları içermelidir.
- Tasarım uygunluğunun incelenmesi. Çalışma, nicel, nitel ya da karma yöntemler kullanılarak yapılmış bir çalışma biçimi olmalıdır.
- Sonuç alaka düzeyi. Çalışma, çocuk çıktılarına odaklanmalı ve aşağıdaki alanlardan en az birinde yeterli görünüş geçerliliği ve güvenilirliği olan en az bir çıktı ölçüsü içermelidir: bilişsel, fiziksel, dil ve sosyal-duygusal gelişim.

3.2.4. Dışlanan Çalışmalar

Ölçütler belirlenirken çalışmaya dahil edilecek çalışmalar ve dışlanacak çalışmalar için kriterler belirlenir. Bu çalışmaya göre dışlanacak çalışma kriterleri şu şekildedir:

- 2005-2022 yılları dışında yapılan çalışmalar
- Türkçe dışında yapılmış çalışmalar
- Taranan çalışmalarda elde edilen tez ve aynı tezden oluşturulan makale çalışmaları için makaleler dı şlanarak tezler çalışmaya dahil edilmiştir.
- Tam metne sahip olmayan ve ya tam metnine ulaşılamayan çalışmalar.

3.2.5 Evren ve Örneklem

Çalışmanın evreni, ulusal alanda “erken müdahale” ve “erken çocukluk özel eğitimi” ile ilgili yapılan 1 Ocak 2005-Eylül 2022 tarihleri arasında yayımlanan çalışmalardan elde edilmiştir. Araştırmanın verileri Proquest, Yöktez ve Google Akademik veri tabanlarında belirlenen anahtar kelimeler ile elde edilen tezler ve makaleler oluşturmaktadır. Bu veri tabanları çalışmada yer alan “Türkçe yapılan çalışmalar”ı tarayabilmek için tercih edilmiştir. Elde edilen çalışmalar 2005-2022 yılları arasında yüksek lisans ve doktora tezleri ile hakemli dergilerde yayımlanan makaleler araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. İlk taramadan elden edilen sonuçlar ve örneklem sayısı aşağıda yer alan tabloda sunulmuştur.

Tablo 1

Evren ve Örneklem Tablosu

	Anahtar Kelimeler	Evren	Örneklem
Proquest	Bağımlı ve bağımsız değişken, yetersizlik grupları gelişimiş taramada “and” ile bağlanarak ve her grup için “her yer” seçilerek tarama gerçekleştirilmiştir.	8361	47
Yöktez	Detaylı arama butonunda özet kısmına “erken müdahale” anahtar kelimesiyle tarama yapıldıktan sonra konu başlığına “eğitim” kelimesi eklenmiştir	49	32
Google Akademik	Veri tabanına “erken müdahale” or “müdahale programı” anahtar kelimeleri yazılarak tarama yapılmıştır	381	38

Veri tabanlarından elde edilen veriler her veri tabanı için ayrı ayrı klasörlenmiş ve detaylı şekilde yeniden incelenmiştir. Dahil etme dışlama kriterleri uygulandıktan sonra kalan veriler birleştirilerek tek klasör haline getirilmiştir. Klasörde yer alan çalışmaların kaynakçaları elle tarama yöntemiyle taranarak tüm çalışmalara ulaşıldığı varsayılmıştır. Tüm bu işlemlerden sonra klasörde 50 adet çalışma kalmıştır.

3.3. Veri Toplama Süreci ve Araçları

3.3.1. Veri Toplama Süreci

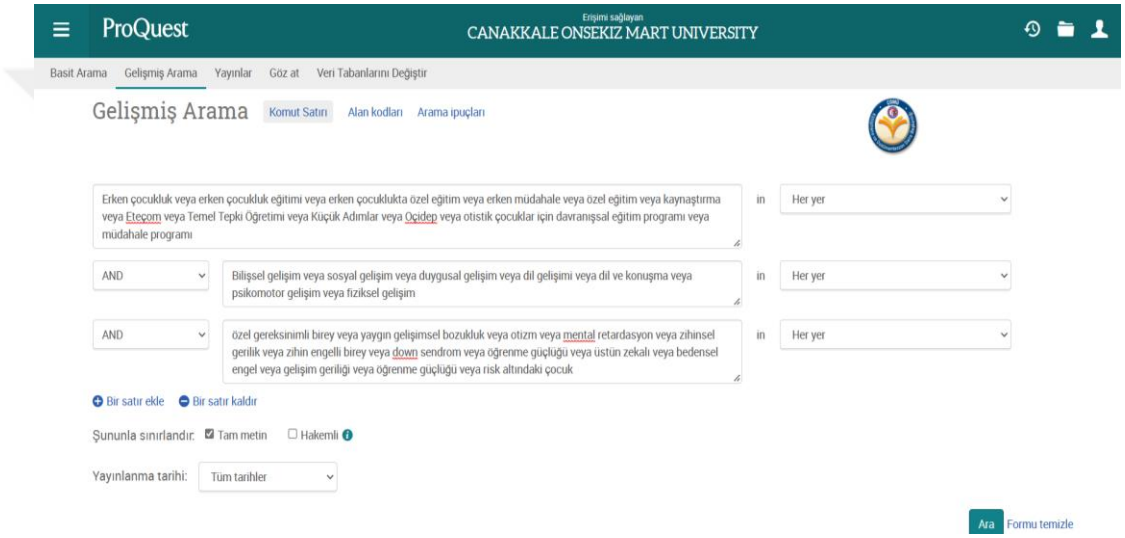
Anahtar kelime ile tarama yapmanın birincil amacı, müdahaleleri potansiyel olarak uygun çalışmalarla belirlemek ve müdahalelere inceleme için öncelik verilebilmesi için her müdahaleye ilişkin çalışmaların sayısını değerlendirmektir. Veri toplama süresince belirlenen anahtar kelimeler şu şekildedir:

Bağımsız Değişkenler: Erken çocukluk veya erken çocukluk eğitimi veya erken çocuklukta özel eğitim veya erken müdahale veya özel eğitim veya kaynaştırma veya Eteçom veya Temel Tepki Öğretimi veya Küçük Adımlar veya Oçidep veya otistik çocuklar için davranışsal eğitim programı veya müdahale programı

Bağımlı Değişkenler: Bilişsel gelişim veya sosyal gelişim veya duygusal gelişim veya dil gelişimi veya dil ve konuşma veya psikomotor gelişim veya fiziksel gelişim

Yetersizlik Grupları: özel gereksinimli birey veya yaygın gelişimsel bozukluk veya otizm veya mental retardasyon veya zihinsel gerilik veya zihin engelli birey veya down sendrom veya öğrenme güçlüğü veya üstün zekalı veya bedensel engel veya gelişim geriliği veya öğrenme güçlüğü veya risk altındaki çocuk

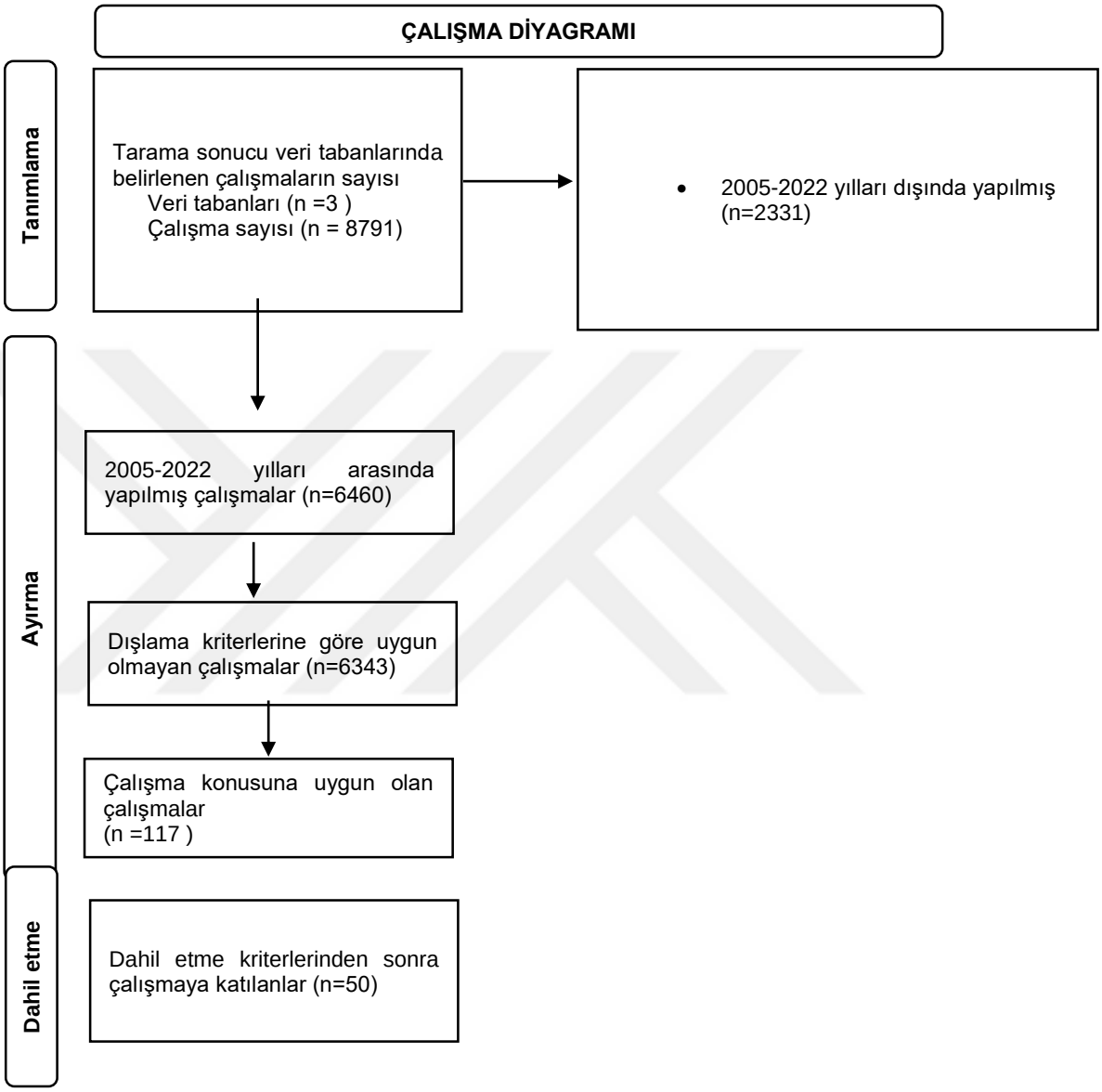
Bu bağlamda Proquest veri tabanında yapılan tarama aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 3. Proquest Veri Tabanı Tarama.

Veri toplama sürecinde nicel, nitel ve karma araştırmalar çalışmaya dahil edilmiştir. Belirlenen anahtar kelimeler ile Proquest veri tabanında gelişmiş arama ile bağımsız değişkenler, bağımlı değişkenler ve yetersizlik grupları "and" ile ve her biri için "tüm alanlar" sekmesi seçilerek tarama yapılmıştır. İkinci olarak Google Akademik veri tabanında "erken müdahale" ve müdahale programı" anahtar kelimeleri ile literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Son olarak ise aynı anahtar kelimeler ile YÖK Ulusal Tez Merkezinde tarama yapılmıştır. Tarama sonunda ulaşılan çalışmalar bilgisayara indirilerek kaydedilmiştir.

Şekil 4'te Araştırmaya dahil edilen çalışmaların akış diyagramı sunulmuştur.

Şekil 4. Çalışma Akış Diyagramı.

3.4. Verilerin Analizi

Araştırmaya dahil edilen çalışmalar belirlenen alt problemlere göre incelenerek analiz edilmiştir. Analiz yöntemi olarak betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Çalışma için Microsoft Excel 2010 programında çalışılmıştır. Betimsel analiz yöntemi belirlenmiş yıllar arasında yapılan çalışmaların belli kriterlere göre (yıl, konu, bağımlı değişken, bağımsız değişken vb.) temalaştırılarak istatistiksel olarak sunulmasıdır(Dinçer, 2018). Bu bağlamda betimsel analizinde elde edilen verilerde çalışmanın türüne, çalışmanın yapıldığı yıla, yapıldığı

üniversite/enstitüye/dergi adına, çalışmanın yapıldığı anabilim dalı/çalışma alanı bilgisine, araştırmanın amacına, uygulanan erken müdahale programına, çalışmada müdahaleyi uygulayan kişiye, çalışmaya katılan çocukların özel gereksinim türlerine/gelişimsel gerilik alanlarına, uygulamaya katılan çocukların yaş grubuna, veri toplama araçlarına, uygulanan müdahale ve/veya eğitim programlarının sonunda katkı sağlanan gelişim alanlarına ve sonuçlar kısmına odaklanılmıştır.

Tablo 2

Veri Kodlama Tablosu

Tez/Makale	Kod	Tez Türü	Enstitü/Dergi Adı	Tez Alanı/Çalışma Alanı	Çalışmanın Yılı	Çalışmanın Sahibi	Çalışmanın Adı	Çalışmanın Amacı	Yöntem	Kullanılan Müdahale ve/vrya Eğitim P…	Gereksinim Grubu	Yaş Grubu/Aralığı	Hedef Katılımcılar	Müdahalenin Uygulandığı Ortam	Müdahalenin Uygulandığı Süre	Beceri Alanı	Bulgular/Sonuçlar	Sosyal Geçerlik
T	T1																	
M	M1																	

3.5. Araştırmanın Geçerliği ve Güvenirliği

Lincoln ve Guba nitel araştırmalardaki paradigmaları; sonuçların katılımcının bakış açısından ne ölçüde güvenilir ve ya inanılır olduğunu, teyit edilebileceğini veya sonuçların bağımsız bir araştırmacı tarafından ne ölçüde desteklenebileceğini ve doğrulanabileceğini belirterek dört kriter belirlemiştir. Nitel araştırmalar için bu dört kriter: inanırlık, güvenebilirlik, onaylanabilirlik ve aktarabilirliktir(Klenke, 2008). Bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden biri olan sistematik derleme ile yapılmıştır. Sistematik derlemede güvenirlik çalışması için çalışma verileri bağımsız araştırmacılar tarafından incelenmesi ve değerlendiriciler arası uyumun raporlaştırılması gerekmektedir(Thyer, 2009). Bu bağlamda çalışmanın güvenirliğini artırmak için araştırmacı çeşitlemesi yapılmıştır. Araştırmacı çeşitlemesinde yer alan araştırmacılardan biri Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Programları bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışmakta ve aynı zamanda Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Programı bölümünde doktorasına devam etmektedir. Diğer

araştırmacı ise İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Özel Eğitim Öğretmenliği Bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışmakta ve aynı zamanda Marmara Üniversitesi Özel Eğitim Bölümünde yüksek lisansına devam etmektedir. Araştırmacı çeşitlemesinde yer alan araştırmacılar tüm verileri bağımsız olarak farklı zamanlarda kodlamıştır. Cohen'in "Kappa yöntemi" yaygın olarak bildirilen yöntemler arasında kullanılan anlaşma/uyum yüzdesi şu şekildedir: ≤0=anlaşma yok, 0.01-0.20=yok ile az anlaşma, 0.21-0.40=orta, 0.41-0.60=orta/makul, 0.61-0.80=azımsanamayacak miktarda ve 0.81-1.00=mükemmel anlaşma(Patole, 2021). Araştırmacılar arası kodlamaların uyumu ölçmek için uyum yüzdesinden faydalanılmıştır(Huberman ve Miles, 1994).

$$\text{güvenirlik} = \frac{\text{uzlaşma sayısı}}{\text{uzlaşma sayısı+uzlaşamama sayısı}}$$

Uyum yüzdeleri hesaplamasında araştırmacıların verilerde yaptıkları kodlamalar ile formül üzerinden hesaplama yapılmıştır. Uyum yüzdesi hesaplamasında güvenirlik 0.92 çıkmıştır. Uyum yüzdesinin Cohen'in "Kappa yöntemi"ne göre "mükemmel anlaşma" aralığında olması araştırmanın güvenirliğinin sağlandığını göstermektedir.

3.6. Araştırmacının Rolü

Araştırmacı çalışma kapsamında tarama ve taranan verileri analiz etme işlemlerini gerçekleştirmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu çalışmada konu ile ilgili yapılmış çalışmalar betimsel olarak analiz edilerek alt problemlerin yanıtlarına ulaşılmıştır. Bu bölümde konu ile ilgili yapılan çalışmaların yıllarına, araştırma yöntemine, çalışmaların katılımcı özelliklerine ve uygulama bilgilerine yer verilmiştir.

Tablo 3

Çalışmaya dahil edilen araştırmaların yılları

Kod	Türü	Çalışmanın Yılı
T6	Doktora Tezi	2006
T1	Yüksek Lisans	2009
T21	Yüksek Lisans	2009
T5	Yüksek Lisans	2010
T15	Doktora Tezi	2010
T34	Yüksek Lisans	2010
T4	Doktora Tezi	2011
T24	Yüksek Lisans	2011
T33	Yüksek Lisans	2011
T42	Yüksek Lisans	2011
T2	Yüksek Lisans	2012
T3	Yüksek Lisans	2012
T8	Doktora Tezi	2012
T27	Doktora Tezi	2012
T44	Doktora Tezi	2012
T23	Yüksek Lisans	2013
T16	Doktora Tezi	2014
T11	Doktora Tezi	2015
T12	Doktora Tezi	2015
T43	Yüksek Lisans	2015
T25	Doktora Tezi	2016
T35	Doktora Tezi	2016
T30	Doktora Tezi	2017
T31	Yüksek Lisans	2017
T22	Doktora Tezi	2018
T36	Doktora Tezi	2018
T7	Doktora Tezi	2019
T20	Doktora Tezi	2019
T26	Doktora Tezi	2019
T32	Yüksek Lisans	2019
T37	Doktora Tezi	2019

T9	Doktora Tezi	2020
T17	Yüksek Lisans	2020
T10	Yüksek Lisans	2021
T13	Doktora Tezi	2021
T14	Yüksek Lisans	2021
T18	Doktora Tezi	2021
T28	Yüksek Lisans	2021
T38	Yüksek Lisans	2021
T19	Doktora Tezi	2022
T29	Yüksek Lisans	2022
T39	Doktora Tezi	2022
T40	Yüksek Lisans	2022
T41	Yüksek Lisans	2022
M1	-	2007
M6	-	2008
M5	-	2017
M3	-	2018
M2	-	2020
M4	-	2020

Araştırma kapsamında elde edilen 44 tez ve 6 makale Tablo 3'te sunulmuştur. Elde edilen 44 tez çalışmasının 23'ü doktora tezi iken 21'inin yüksek lisans tez çalışması olduğu tespit edilmiştir. Çalışmaların konu ile ilgili olarak tez çalışmalarının yoğunlukta olduğu dikkat çekmektedir. Bulgularda konu ile ilgili olarak ilk doktora tezinin 2006 yılında olduğu, ilk yüksek lisans tezinin ise 2009 yılında olduğu tespit edilirken ilk makalenin 2007 yılında yapıldığı tespit edilmiştir. Çalışmaların yıllara göre dağılımına bakıldığında en çok çalışmanın 2012 ve 2021 yılında (n=6) yapıldığı görülmüştür. 2006 yılında bir doktora tezi, 2007 yılında bir makale ve 2008 yılında bir makale (n=1) yapıldığı tespit edilmiştir. 2009 yılından itibaren çalışmaların arttığı fakat 2013 yılında bir yüksek lisans ve 2014 yılında bir doktora tez çalışması (n=1) yapıldığı saptanmıştır. 2015 yılından itibaren konuyla ilgili yapılan çalışma sayısında artış yaşanmış ve her yıl en az 2 (n=2) çalışmanın yapıldığı tespit edilmiştir. Bunun yanında Tablo 3'de son dört yıl içerisinde konuyla ilgili yapılan çalışmaların diğer yıllara oranla daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 4

Nicel Araştırmalar

Kod	Tez Türü	Çalışmanın Yılı	Yöntem
T6	Doktora Tezi	2006	Yarı Deneysel Araştırma(Tek Denekli Araştırma)

M1	Makale	2007	Yarı Deneysel Araştırma(Ön Test Son Test Deseni)
M6	Makale	2008	Yarı Deneysel Araştırma
T1	Yüksek Lisans	2009	Deneysel Araştırma (Ön Test-Son Test Kontrol Gruplu)
T21	Yüksek Lisans	2009	Deneysel Araştırma (Ön Test-Son Test Kontrol Gruplu)
T5	Yüksek Lisans	2010	Deneysel Araştırma (Ön Test-Son Test Kontrol Gruplu)
T15	Doktora Tezi	2010	Deneysel Araştırma (Ön Test-Son Test Kontrol Gruplu)
T34	Yüksek Lisans	2010	Deneysel Araştırma (Ön Test-Son Test Kontrol Gruplu)
T4	Doktora Tezi	2011	Yarı Deneysel Araştırma (Ön Test-Son Test Kontrol Gruplu)
T24	Yüksek Lisans	2011	Deneysel Araştırma (Ön Test-Son Test Tek Gruplu)
T33	Yüksek Lisans	2011	Deneysel Araştırma (Ön Test-Son Test Kontrol Gruplu)
T42	Yüksek Lisans	2011	Deneysel Araştırma (Ön Test-Son Test Kontrol Gruplu)
T2	Yüksek Lisans	2012	Deneysel Araştırma (Ön Test-Son Test Kontrol Gruplu)
T8	Doktora Tezi	2012	Deneysel Araştırma (Ön Test-Son Test Kontrol Gruplu)
T27	Doktora Tezi	2012	Deneysel Araştırma (Ön Test-Son Test Kontrol Gruplu)
T23	Yüksek Lisans	2013	Deneysel Araştırma (Ön Test-Son Test Kontrol Gruplu)
T16	Doktora Tezi	2014	Deneysel Araştırma
T11	Doktora Tezi	2015	Yarı Deneysel Araştırma(Tek Denekli Araştırma)
T25	Doktora Tezi	2016	Deneysel Araştırma (Ön Test-Son Test Kontrol Gruplu)
T35	Doktora Tezi	2016	Deneysel Araştırma (Ön Test-Son Test Kontrol Gruplu)
M5	Makale	2017	Yarı Deneysel Araştırma (Ön Test-Son Test Tek Gruplu)
T30	Doktora Tezi	2017	Yarı Deneysel Araştırma(Tek Denekli Araştırma)
T31	Yüksek Lisans	2017	Yarı Deneysel Araştırma(Tek Denekli Araştırma)
T36	Doktora Tezi	2018	Yarı Deneysel Araştırma(Tek Denekli Araştırma)
M3	Makale	2018	Yarı Deneysel Araştırma(Tek Denekli Araştırma)
T20	Doktora Tezi	2019	Yarı Deneysel Araştırma
T26	Doktora Tezi	2019	Deneysel Araştırma (Ön Test-Son Test Kontrol Gruplu)
T32	Yüksek Lisans	2019	Yarı Deneysel Araştırma(Tek Denekli Araştırma)
M2	Makale	2020	Yarı Deneysel Araştırma(Tek Denekli Araştırma)
T9	Doktora Tezi	2020	Yarı Deneysel Araştırma
T17	Yüksek Lisans	2020	Deneysel Araştırma (Ön Test-Son Test Tek Gruplu)

M4	Makale	2020	Yarı Deneysel Araştırma(Tek Denekli Araştırma)
T13	Doktora Tezi	2021	Deneysel Araştırma (Ön Test-Son Test Kontrol Gruplu)
T14	Yüksek Lisans	2021	Yarı Deneysel Araştırma(Tek Denekli Araştırma)
T28	Yüksek Lisans	2021	Deneysel Araştırma (Ön Test-Son Test Tek Gruplu)
T38	Yüksek Lisans	2021	Deneysel Araştırma (Ön Test-Son Test Kontrol Gruplu)
T29	Yüksek Lisans	2022	Deneysel Araştırma (Ön Test-Son Test Kontrol Gruplu)
T39	Doktora Tezi	2022	Yarı Deneysel Araştırma(Tek Denekli Araştırma)

Araştırmaya dahil edilen çalışmaların yöntemleri incelendiğinde, araştırmaların 38 tanesinin yöntem seçimlerinin deneysel araştırma olarak tasarlandığı Tablo 4'te gösterilmektedir. Deneysel araştırma olarak tasarlanan çalışmaların dağılımlarına bakıldığında 16 doktora tezi(n=16), 16 yüksek lisans tezi(n=16) ve 6 makale(n=7) olarak yayımlandığı görülmektedir. Tablo 4'te sunulan 38 çalışmanın (n=38) çoğunlukla deneysel araştırma(n=21) olarak tasarlandığı saptanmıştır. Diğer çalışmaların ise tek denekli(n=11) ve yarı deneysel(n=6) olarak tasarlandığı görülmektedir. En çok çalışmaların 2011, 2020 ve 2021 yılında dörder çalışma(n=4) yapıldığı tespit edilse deneysel araştırmalarda kronolojik olarak bir artış göstermediği tespit edilmiştir. 2006 ile 2022 yılları arasında yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunun deneysel araştırma ile tasarlandığı saptanmıştır.

Tablo 5

Karma Araştırmalar

Kod	Tez Türü	Çalışmanın Yılı	Yöntem
T12	Doktora Tezi	2015	Karma Araştırma
T22	Doktora Tezi	2018	Karma Araştırma
T7	Doktora Tezi	2019	Karma Araştırma
T18	Doktora Tezi	2021	Karma Araştırma
T19	Doktora Tezi	2022	Karma Araştırma
T40	Yüksek Lisans	2022	Karma Araştırma
T41	Yüksek Lisans	2022	Karma Araştırma

Araştırmaya dahil edilen çalışmaların yöntemleri incelendiğinde, araştırmaların 7 tanesinin (n=7) karma desenle tasarlandığı Tablo 5'te görülmektedir. Bu çalışmaların 5 doktora tezi(n=5) ve 2 yüksek lisans tezi(n=2) çalışması olduğu tespit edilmiştir. Karma olarak tasarlanan ilk çalışmanın 2015 yılında yayımlandığı belirlenmiştir. Karma desenle tasarlanan çalışmaların en çok 2022 yılında yayımlandığı(n=3) saptanmıştır.

Tablo 6

Nitel Araştırmalar

Kod	Tez Türü	Çalışmanın Yılı	Yöntem
T3	Yüksek Lisans	2012	Yarı Yapılandırılmış Görüşme
T44	Doktora Tezi	2012	Eylem Araştırması
T43	Yüksek Lisans	2015	Eylem Araştırması
T37	Doktora Tezi	2019	Durum Çalışması
T10	Yüksek Lisans	2021	Durum Çalışması

Araştırmaya dahil edilen çalışmaların yöntemleri incelendiğinde, 5 tanesinin (n=3) nitel araştırma olarak yayımlandığı Tablo 6'da görülmektedir. Nitel olarak tasarlanan çalışmalardan 2 tanesi durum çalışması(n=2), 2 tanesinin eylem araştırması(n=2) ve bir tanesinin (n=1) yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile yapılmıştır. Bu çalışmaların 3 tanesi yüksek lisans tezi(n=3) ve 2 tanesinin doktora tezi (n=2) olduğu saptanmıştır. Çalışmalardan 2 tanesi (n=2) 2012 yılında diğer çalışmalar ise 2015, 2019 ve 2021 yıllarında yapılmıştır.

Tablo 7

Kanıt Temelli Müdahale Programları: Katılımcı Özellikleri

Kod	Kullanılan Müdahale Programı	Hedef Katılımcılar	Hedef Çocuk Gereksinim Grubu	Yaş Grubu/Aralığı	Çalışılan Çocuk Sayısı	Cinsiyetleri
T30	Temel Tepki Öğretimi	Çocuk, öğretmen, aile	Otizm spektrum bozukluğu ya da yaygın gelişimsel bozukluk (YGB)	43 ay- 53 ay	4	4 erkek
T31	Temel Tepki Öğretimi	Çocuk	Otizm spektrum bozukluğu	34 ay-36 ay	3	3 erkek
T32	Sınıf-İçi Temel Tepki Öğretimi	Çocuk	Otizm spektrum bozukluğu	36 ay-72 ay	3	3 erkek
T28	Portage Erken Eğitim Programı	Anne ve çocuk	Otizm spektrum bozukluğu	53 ay	1	Belirtilmemiş
T29	Portage Erken Eğitim Programı	Anne ve çocuk	Otizm spektrum bozukluğu, Down sendromu, Hafif zihinsel engelli, Fiziksel engelli Orta-ağır zihinsel engelli	24 ay-72 ay	43	30 erkek, 13 kız
T10	Erken ve Yoğun Davranışsal Eğitim (EYDE)	Çocuk	Otizm spektrum bozukluğu	28 ay	1	Erkek
T38	Proje ImPACT (ETKİ) – OSB Olan Çocuklara Sosyal İletişim Öğretimi	Anne ve çocuk	Otizm spektrum bozukluğu	24 ay-36 ay	14(7 deney, 7 kontrol)	12 erkek, 2 kız

Kanıt Temelli Müdahale Programların katılımcı özelliklerine ilişkini bilgiler Tablo 7'de yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 7 adet (n=7) kanıt temelli müdahale ve/veya eğitim programının kullanıldığı ve bu çalışmaların hepsinin lisansüstü çalışma tez çalışması olduğu tespit edilmiştir. Kanıt temelli müdahale ve/veya eğitim programlarının 3 tanesinin (n=3) "çocuk", 3 tanesinin (n=3) "anne ve çocuk" ve 1 tanesinin (n=1) "çocuk, aile ve öğretmen" ile yürütüldüğü görülmektedir. Kanıt temelli müdahale ve/veya eğitim programlarında yer alan hedef çocukların gereksinim gruplarına bakıldığında; 6 çalışmanın (n=7) "otizm spektrum bozukluğu", 1 çalışmanın (n=2) "Otizm spektrum bozukluğu, Down sendromu, Hafif zihinsel engelli, Fiziksel engelli, Orta-ağır zihinsel engelli" farklı gereksinim gruplarının bulunduğu çocuklarla yapıldığı görülmektedir. Çocuklarla çalışılan tez çalışmalarındaki çocukların yaş dağılımlarına bakıldığında 24 ay ile 72 ay arasında değiştiği, 0-36 ay arasında yapılan 3 adet (n=3) tez çalışmasının olduğu ve genel yaş dağılımının 2 yaş ile 6 yaş arasındaki çocuklarla yürütüldüğü tespit edilmiştir. Kanıt temelli müdahale ve/veya eğitim programlarının en az 1 çocukla, en fazla ise 43 çocukla yürütüldüğü görülmektedir. Çocuklarla çalışılan tez çalışmalarındaki çocukların cinsiyet dağılımlarına bakıldığında 4 çalışmanın (n=4) sadece erkek çocuklardan oluştuğu, 2 çalışmada (n=2) erkeklerin kızlardan fazla olduğu ve 1 çalışmada (n=1) cinsiyet bilgisinin belirtilmediği görülmektedir. Çalışmalarda kullanılan kanıt temelli müdahale programlarına bakıldığında ise 3 çalışmanın (n=3) Temel Tepki Öğretimi, 2 çalışmanın (n=2) Portage Erken Eğitim Programı, 1 çalışmanın (n=1) Erken ve Yoğun Davranışsal Eğitim (EYDE) ve 1 çalışmanın (n=1) Proje ImPACT (ETKİ) ile yürütüldüğü tespit edilmiştir.

Tablo 8

Umut Vaat Eden Uygulamalar: Katılımcı Özellikleri

Kod	Kullanılan müdahale programı	Hedef katılımcılar	Hedef Çocuk Gereksinim Grubu	Yaş grubu/aralığı	Çalışılan çocuk sayısı	Cinsiyetleri
T11	Etkileşim Temelli Erken Çocuklukta Müdahale Programı(ETEÇOM)	Anne ve çocuk	Otizm spektrum bozukluğu	38 ay-72 ay	3	2 erkek, 1 kız
T12	Etkileşim Temelli Erken Çocuklukta Müdahale Programı(ETEÇOM)	Anne ve çocuk	Otizm spektrum bozukluğu	34 ay-67 ay	6	5 erkek, 1 kız
T37	"Özel Gereksinimli Çocukların Öğretiminde Temel Yapı Taşları" ve "Etkileşim Temelli Erken Çocuklukta Müdahale Programı ETEÇOM"	Çocuk, öğretmen, aile	Otizm spektrum bozukluğu	58 ay	21	10 erkek, 11 kız
T14	Etkileşime Dayalı Erken Eğitim Programı (EDEP)	Anne ve çocuk	Otizm spektrum bozukluğu	62 ay-72 ay	3	2 erkek, 1 kız
T15	Etkileşime Dayalı Erken Eğitim Programı'nın (EDEP)	Anne ve çocuk	Down Sendromu, orta düzeyde zihinsel yetersizlik ve otizm spektrum bozukluğu	22 ay-65 ay	19 çocuk (10 deney, 9 kontrol)	10 erkek, 9 kız
T7	DIR/Floortime ve Oyunla Tedavi eğitim programları	Çocuk	Otizm spektrum bozukluğu	24 ay-60 ay	10	10 erkek
M4	DIR Floortime	Anne ve Çocuk	Otizm spektrum bozukluğu	46 ay	1	1 erkek
T20	Hanen More Than Words Eğitim Programı	Aile ve çocuk	Otizm spektrum bozukluğu	24 ay-48 ay	14	4 kız, 10 erkek
T7	Doğal Öğretime Dayalı Erken Müdahale (DÖDEM)	Aile ve çocuk	Down Sendromlu	25 ay-48 ay	10	6 kız, 4 erkek
T22	Keyhole Erken Müdahale Programı	Ebeveyn(Aile) ve çocuklar	Otizm spektrum bozukluğu	53 ay-65 ay	10	10 Erkek

T5	Frostig Görsel Algı Eğitim Programı	Çocuk	Öğrenme güçlüğü	68 ay-83 ay	20 (10 deney, 10 kontrol)	8 kız, 12 erkek
T34	Oyun Müdahele programı	Çocuk	Zihin engeli ya da gelişim geriliği	36 ay-58 ay	13	10 kız, 3 erkek
T40	Nitelikli Kitap Okuma (NİKO) Erken Müdahale Programı	Aile ve çocuk	Down Sendromu	14 ay-70 ay	16 (8 deney, 8 kontrol)	4 kız, 10 erkek

Umut Vaat Eden Uygulamalar Programların katılımcı özelliklerine ilişkini bilgiler Tablo 13'de yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 13 adet (n=13) umut vaat eden müdahale ve/veya eğitim programının kullanıldığı ve bu çalışmaların 7 tanesinin (n=12) lisansüstü tez çalışması ve 1 tanesinin (n=1) makale olduğu tespit edilmiştir. Umut vaat eden müdahale ve/veya eğitim programlarının 3 tanesinin (n=3) "çocuk" ile, 5 tanesinin (n=5) "anne ve çocuk" ile, 4 tanesinin (n=4) "aile ve çocuk" ile, 1 tanesinin (n=1) "çocuk, öğretmen, aile" ile yürütüldüğü görülmektedir. Umut vaat eden müdahale ve/veya eğitim programlarında yer alan hedef çocukların gereksinim gruplarına bakıldığında; 8 çalışmanın (n=8) "otizm spektrum bozukluğu" olan çocuklarla, 2 çalışmanın (n=2) "Down sendromu "çocuklarla, 1 çalışmanın (n=1) "zihinsel engeli ya da gelişimsel geriliği" olan çocuklarla ve 1 çalışmanın (n=1) "Öğrenme güçlüğü" olan çocuklarla, 1 çalışmanın (n=1) ise "Down Sendromu, orta düzeyde zihinsel yetersizlik ve otizm spektrum bozukluğu" olan çocuklarla yapıldığı görülmektedir. Yürütülen çalışmalardaki çocukların yaş dağılımlarına bakıldığında 14 ay ile 83 ay arasında değiştiği, çalışmaların genel yaş dağılımının 1 yaş 2 ay ile 6 yaş 11 ay arasında olduğu tespit edilmiştir. Umut vaat eden müdahale ve/veya eğitim programlarının en az 1 çocukla, en fazla ise 20 çocukla yürütüldüğü görülmektedir. Çocuklarla yapılan çalışmalardaki cinsiyet dağılımına bakıldığında 3 çalışmanın (n=3) sadece erkek çocuklardan oluştuğu, 3 çalışmada (n=7) erkeklerin kızlardan fazla olduğu, 3 çalışmada (n=3) kızların erkeklerden fazla olduğu görülmektedir. Umut vaat eden çalışmalar incelendiğinde ikisinde (n=2) "Etkileşim Temelli Müdahale Programı (ETEÇOM)", birinde (n=1) "Temel Yapı Taşları ve Etkileşim Temelli Müdahale Programı (ETEÇOM)", ikisinde (n=2) "Etkileşime Dayalı Erken Müdahale Programı(EDEP)", ikisinde (n=2) "DIR/Floortime", birinde (n=1) NİKO, birinde (n=1) Hanen ve birinde (n=1) Dödem uygulandığı belirlenmiştir.

Tablo 9

Araştırma Kapsamında Tasarlanmış Olan Müdahale Programları: Katılımcı Özellikleri

Kod	Kullanılan Müdahale Programı	Hedef Katılımcılar	Hedef Çocuk Gereksinim Grubu	Yaş Grubu/Aralığı	Çalışılan Çocuk Sayısı	Cinsiyetleri
T18	İşitsel Bütünleme Yöntemine Dayalı Gelişimsel Destek Programı	Anne ve çocuk	Otizm spektrum bozukluğu	48 ay-60 ay	3	1 kız, 2 erkek
T39	Doğal bağlamda hayali oyun öğretim programı (DOHOP)	Anne, çocuk ve tipik gelişim gösteren akran	Otizm spektrum bozukluğu	26 ay-50 ay	2 pilot, 4 asıl uygulama toplam 6 çocuk	5 erkek, 1 kız
T24	Ortak Dikkat Eğitimi Destek Programı (floortime ve oyun terapisi yaklaşımları)	Çocuk	Otizm spektrum bozukluğu	18 ay-48 ay	20	2 kız, 18 erkek
T25	Öğretmen Eğitimi Programı	Öğretmen ve çocuk	Otizm spektrum bozukluğu, zihin, işitme, Dil ve Konuşma Bozukluğu, Duygusal ve Davranışsal Bozukluk, Gelişimsel Gerilik ve diğer)	48 ay-72 ay	18 çocuk (10 deney, 8 kontrol)	11 erkek, 7 kız
M5	Oyun Temelli Ev ve Çocuk Merkezli Eğitim Programı	Aile ve çocuk	Otizm spektrum bozukluğu	48 ay-84 ay	4	Belirtilmemiş
T6	Arkadaşlık Becerilerini Geliştirme Programı (ABGP)	Çocuk ve eğitici akranlar	Otizm spektrum bozukluğu, zihinsel yetersiz, gelişimsel dil bozukluğu ve DEHB	52 ay-81 ay	4	4 erkek
T8	Erken Müdahale Eğitimi Programı	Çocuk	Özel öğrenme güçlüğü riski	61 ay-72 ay	40 çocuk (20 deney, 20 kontrol)	25 erkek ve 15 kız
T1	Bilişsel Müdahale Programı	Çocuk	Özel öğrenme güçlüğü	72 ay-78 ay	16 (8 kontrol,8 deney)	2 kız, 14 erkek
M3	Erken Müdahale Programı (gelişimsel sistem teorisi ve DIR modeli yaklaşımları)	Çocuk	İşitme yetersizliği	5 ay	1	Belirtilmemiş
M6	Etkinliğe Dayalı Müdahale Programı (EDMP)	Çocuk	Gelişimsel gerilik	42 ay-65 ay	7	3 kız, 4 erkek

T13	Etkileşim Temelli Dil Müdahale Programı	Çocuk	Gecikmiş dil ve konuşma	35 ay-45 ay	12 (6deney, 6 kontrol)	2 kız, 10 erkek
T26	Piramit Modeline Dayalı Uygulama Temelli Koçluk Desteği İçeren Öğretmen Mesleki Gelişim Programı	Öğretmen ve çocuk	Sosyal Becerilerde Yetersizlik ve Problem Davranış/Davranışlar	36 ay-72 ay	65 (29 deney, 36 kontrol) ve 34 okul öncesi öğretmeni (15 deney, 19 kontrol)	21 kız, 44 erkek
T9	Erken Müdahale Programı	Çocuk	özel yetenekli	65.72-66.46 ay ortalamaları	67(özel yetenekli olarak belirlenen deney grubu için 17, kontrol grubu için 17 ve tipik gelişim gösteren deney grubu için 16 kontrol grubu için 17)	33 kız, 34 erkek
T35	Proje Temelli Yaklaşıma Dayalı Erken Müdahale Programı	Çocuk	Özel yetenekli	48 ay-72 ay	44 (21 kontrol, 23 deney)	19 kız, 25 erkek

Araştırma kapsamında tasarlanmış olan müdahale ve/veya eğitim programların katılımcı özelliklerine ilişkini bilgiler Tablo 9'da yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 14 adet (n=14) araştırma kapsamında tasarlanmış olan müdahale ve/veya eğitim programının kullanıldığı ve bu çalışmaların 11 tanesinin (n=11) lisansüstü tez çalışması ve 3 tanesinin (n=3) makale olduğu tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında tasarlanmış olan müdahale ve/veya eğitim programlarının 8 tanesinin (n=8) "çocuk", 1 tanesinin (n=1) "anne ve çocuk", 1 tanesinin (n=1) "aile ve çocuk", 1 tanesinin (n=1) "anne, çocuk ve tipik gelişim gösteren akran", 2 tanesinin (n=2) "öğretmen ve çocuk", 1 tanesinin (n=1) ise "çocuk ve tipik gelişim gösteren akran" ile yürütüldüğü görülmektedir. Araştırma kapsamında tasarlanmış olan müdahale ve/veya eğitim programlarında yer alan hedef çocukların gereksinim gruplarına bakıldığında 4 çalışmanın (n=4), "otizm spektrum bozukluğu", 2 çalışmanın (n=2) "Otizm spektrum bozukluğu, zihin, işitme, Dil ve Konuşma Bozukluğu, Duygusal ve Davranışsal Bozukluk, Gelişimsel Gerilik, DEHB ve diğer) " farklı gereksinim grupları, 2 çalışmanın (n=2) "öğrenme güçlüğü" ve 2 çalışmanın (n=2) "özel yetenekli", 1 çalışmanın (n=1) "İşitme yetersizliği", diğer 3 çalışmanın (n=3) ise sırayla "gelişimsel gerilik", "gecikmiş dil ve konuşma", "Sosyal Becerilerde Yetersizlik ve Problem Davranış/Davranışlar" olan çocuklarla yapıldığı görülmektedir. Yürütülen çalışmalardaki çocukların yaş dağılımlarına bakıldığında 5 ay ile 84 ay arasında değiştiği, 0-36 ay arasında 1 çalışmanın (n=1) bulunduğu, çalışmaların genel yaş dağılımının 5 ay ile 7 yaş arasında olduğu tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında tasarlanmış olan müdahale ve/veya eğitim programlarının en az 1 çocukla, en fazla ise 67 çocukla yürütüldüğü görülmektedir. Çocuklarla yapılan çalışmalardaki cinsiyet dağılımına bakıldığında 1 çalışmanın (n=1) sadece erkek çocuklardan oluştuğu, 11 çalışmada (n=11) erkeklerin kızlardan fazla olduğu, 2 çalışmada (n=2) ise cinsiyetlerin belirtilmediği görülmektedir.

Tablo 10

Ailelere Yönelik Uygulamalar: Katılımcı Özellikleri

Kod	Kullanılan Müdahale Programı	Hedef Katılımcılar	Hedef Çocuk Gereksinim Grubu	Yaş Grubu/Aralığı	Çalışılan Çocuk Sayısı	Cinsiyetleri
T36	Çevrimiçi Sunulan Aile Eğitim Programı	Anne ve çocuk	Otizm spektrum bozukluğu	38 ay-51 ay	3	1 kız, 2 erkek
M1	TEACCH ve HANEN yaklaşımı temel alınarak hazırlanan eğitim programı	Anne ve Çocuk	Asperger sendromu ve yüksek işlevli otizm spektrum bozukluğu	20 ay-48 ay	28	6 kız, 22 erkek
M2	Baba Eğitim Programı	Baba ve çocuk	Atipik otizm+hafif düzeyde zihinsel yetersizliği	84 ay	1	Kız
T33	Aile Katılımlı Eğitim	Anne ve çocuk	Zihinsel engel	0-36 ay	20 çocuk (10 deney, 10 kontrol)	Belirtilmemiş
T16	Ev Temelli Erken Müdahale Programı	Anne, baba ve abla, çocuk	Gelişimsel gerilik	18 ay	1	Erkek
T19	Gelişimsel Erken Müdahale Programı	Anne ve çocuk	Dil gelişimi açısından risk grubunda olan çocuklar	48 ay-72 ay	94 (44 deney, 50 kontrol grubu)	47 kız, 47 erkek
T43	Anne Eğitim Programı	Anne ve çocuk	Çok ileri derecede işitme engeli	17 ay	1	Erkek
T44	Anne-Çocuk Etkileşimini Destekleyen Müdahale	Anne ve çocuk	Görme yetersizliği	16 ay ve 29 ay	2	2 erkek

Ailelere yönelik erken müdahale ve/veya eğitim programların katılımcı özelliklerine ilişkini bilgiler Tablo 10'da yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 8 çalışmada (n=8) ailelere yönelik müdahale ve/veya eğitim programının kullanıldığı ve bu çalışmaların 6 tanesinin (n=6) lisansüstü tez çalışması ve 2 tanesinin (n=2) makale olduğu tespit edilmiştir. Ailelere yönelik erken müdahale ve/veya eğitim programların 6 tanesinin (n=6) "anne ve çocuk", 1 tanesinin (n=1) "baba ve çocuk" ve 1 tanesinin (n=1) "anne, baba, abla, çocuk" ile yürütüldüğü görülmektedir. Ailelere yönelik erken müdahale ve/veya eğitim programlarında yer alan hedef çocukların gereksinim gruplarına bakıldığında 2 çalışmanın (n=2) "otizm spektrum bozukluğu", 1 çalışmanın (n=1) "Atipik otizm ve hafif düzeyde zihinsel yetersizliği ", diğer çalışmaların ise "zihinsel engel", "gelişimsel gerilik" ve "dil gelişimi açısından risk grubundaki çocuklar" ve "görme yetersizliği" olan çocuklar ile yürütüldüğü saptanmıştır. Yürütülen çalışmalardaki çocukların yaş dağılımlarına bakıldığında 0-84 ay arasında değiştiği, 0-36 ay arasında 4 çalışmanın (n=4) bulunduğu, çalışmaların genel yaş dağılımının 0-7 yaş arasında olduğu tespit edilmiştir. Ailelere yönelik erken müdahale ve/veya eğitim programlarının en az 1 çocukla, en fazla ise 94 çocukla yürütüldüğü görülmektedir. Çocuklarla yapılan çalışmalardaki cinsiyet dağılımına bakıldığında 3 çalışmanın (n=3) sadece erkek, 1 çalışmanın sadece kız, 1 çalışmada (n=1) kız ve erkek eşit, 2 çalışmada (n=2) erkekler kızlardan fazla ve 1 çalışmada (n=1) cinsiyeti bilgisinin belirtilmediği tespit edilmiştir.

Tablo 11

Diğer Uygulamalar: Katılımcı Özellikleri

Kod	Kullanılan Müdahale Programı	Hedef Katılımcılar	Hedef Çocuk Risk Grubu	Yaş Grubu/Aralığı	Çalışılan Çocuk Sayısı	Cinsiyetleri
T27	Portage Erken Eğitim Programı	Anne ya da bakıcı anne, öğretmen ve çocuk	Normal Gelişim Gösteren Ve Çocuk Bakım Evlerinde Kalan Çocuklar	60 ay-72 ay	128 çocuk (64 ailesiyle birlikte yaşayan ve 64 çocuk bakım evinde kalan çocuk)	64 kız, 64 erkek
T2	Başarıya İlk Adım-Av	Anne, çocuk, öğretmen	Normal gelişim	38 ay-76 ay	22 çocuk (11 deney, 11 kontrol)	20 erkek ve 2 kız
T3	Başarıya İlk Adım-Av	Öğretmen, çocuk, veli, rehberler, yöneticiler	Problem davranış	48 ay-72 ay	11	1 kız, 10 erkek
T4	Başarıya İlk Adım Programı	Çocuk, anne, öğretmen	Orta sosyo-ekonomik düzeydeki ve problem davranış gösteren çocuklar	60 ay-72 ay	24 çocuk (16 deney, 8 kontrol)	22 erkek, 2 kız
T42	Çok Amaçlı Sınıf Erken Müdahale Programı (ÇASEMP) (Araştırma İçin Tasarlanmış)	Çocuk	Alt sosyo-ekonomik düzeydeki çocuklar	48 ay-60 ay	28 çocuk (14 kontrol, 14 deney)	10 kız, 18 erkek
T41	Duyarlı Bakım Temelli Gelişimsel Erken Müdahale Programı(Araştırma İçin Tasarlanmış)	Anne ve çocuk	Prematüre bebek	0-12 ay	20 çocuk (10 deney, 10 kontrol)	11 erkek, 9 kız
T23	İlköğretime Hazırlık Oyun Destek Programı(Araştırma İçin Tasarlanmış)	Çocuk	Bakım Evlerinde Kalan Çocuklar	60 ay-72 ay	40 çocuk (20 deney, 20 kontrol)	20 kız, 20 erkek
T21	Erken Destek Eğitim Program(Araştırma İçin Tasarlanmış)	Çocuk	Normal gelişim	18 ay–36 ay	39 çocuk (Deney grubu 20, kontrol grubu 19)	14 kız, 25 erkek

Risk grubundaki çocuklara yönelik erken müdahale ve/veya eğitim programların katılımcı özelliklerine ilişkini bilgiler "Diğer Uygulamalar" adlı Tablo 11'de yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 8 adet (n=8) diğer müdahale ve/veya eğitim programının kullanıldığı ve bu çalışmaların hepsinin lisansüstü tez çalışması olduğu tespit edilmiştir. Risk grubundaki çocuklara yönelik erken müdahale ve/veya eğitim programlarından 3 tanesinin (n=3) , "çocuk", 2 tanesinin (n=2) "anne, çocuk, öğretmen", 1 tanesinin (n=1) "anne ve çocuk", 1 tanesinin (n=1) "Öğretmen, çocuk, veli, rehberler, yöneticiler" ve 1 tanesinin (n=1) "anne/bakıcı, öğretmen, çocuk" ile yürütüldüğü görülmektedir. Risk grubundaki çocuklara yönelik erken müdahale ve/veya eğitim programlarında yer alan hedef çocuklara bakıldığında 2 çalışmada (n=2) "bakım evlerinde kalan", 2 çalışmada (n=2) ekonomik düzeyi farklı olan, 1 çalışmada (n=1) prematüre, 1 çalışmada (n=1) problem davranış ve 2 çalışmada (n=2) normal gelişim gösteren çocuklar ile yürütüldüğü saptanmıştır. Yürütülen çalışmalardaki çocukların yaş dağılımlarına bakıldığında 0-76 ay arasında değiştiği, 0-36 ay arasında 2 çalışmanın (n=2) bulunduğu, çalışmaların genel yaş dağılımının 0-6 yaş 4 ay arasında değiştiği tespit edilmiştir. Risk grubundaki çocuklara yönelik erken müdahale ve/veya eğitim programlarının en az 11 çocukla, en fazla ise 128 çocukla yürütüldüğü görülmektedir. Çocuklarla yapılan çalışmalardaki cinsiyet dağılımına bakıldığında 2 çalışmada (n=2) kız ve erkek eşit iken 6 çalışmada (n=6) erkeklerin kızlardan fazla olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 12

Kanıt Temelli Uygulamalar: Uygulama Bilgileri

Kod	Gereksinim Grubu	Uygulama Amacı	Çalışılan Beceri	Ortam	Süre	Etkililik Sonuçları
T30	Otizm Spektrum Bozukluğu ya da Yaygın Gelişimsel Bozukluk	Temel tepki öğretiminin otizm spektrum bozukluğu olan çocukların; (a) soru sorarak iletişim başlatmayı kazanmalarında ve öğretim sona erdikten sonra korumalarında etkili olup olmadığını, (b) soru sorarak iletişim başlatmayı farklı koşullara genellemelerinde etkili olup olmadığını, (c) dil gelişimi alanında ve farklı gelişim alanlarında değişikliğe neden olup olmadığını belirlemek	Dil gelişimi ve farklı gelişim alanları (psikomotor, bilişsel, dil ve sosyal-duygusal gelişim)	Kurum+Ev	Araştırma süresince toplam 736 oturum gerçekleştirilmiş ve bu oturumlar 287 saat 6 dakika 58 saniye sürmüştür.	Uygulanan müdahale programının otizm spektrum bozukluğu olan çocukların gelişiminde etkili olduğu saptanmıştır.
T31	Otizm Spektrum Bozukluğu	OSB bulunan çocuklarda sosyal iletişim becerilerinin desteklenmesi için geliştirilmiş olan Temel Tepki Öğretimi (TTÖ) yönteminin, ifade edici dil becerisi olmayan ve OSB bulunan üç çocuğa ifade edici dil becerilerinin kazandırılmasındaki etkililiği incelemek	İfade edici dil becerileri	Kurum	15 öğretim oturumu (40 dakikalık öğretim oturumu şeklinde)	Uygulanan müdahale programının otizm spektrum bozukluğu olan çocukların gelişiminde etkili olduğu saptanmıştır.
T32	Otizm Spektrum Bozukluğu	Sınıf-içi temel tepki öğretiminin otizm spektrum bozukluğu olan çocukların ifade edici dil becerileri üzerindeki etkililiği belirlemek	İfade edici dil becerileri	Kurum	Birinci katılımcı ile 10 öğretim oturumu, İkinci katılımcıda ile 7 öğretim oturumu, Üçüncü katılımcı ile 8 öğretim oturumu	Uygulanan müdahale programının otizm spektrum bozukluğu olan çocukların gelişiminde etkili olduğu saptanmıştır.

T28	Otizm Spektrum Bozukluğu	Portage Erken Eğitim Programı'nın (PEEP) Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) olan bir çocuğun öz bakım davranışlarının gelişimi ve çocuğun annesinin, uygulama becerileri üzerindeki etkisini incelemek	özbakım becerileri	Ev	Sıvı sabun ile el yıkama günde 2 oturum toplam 20 uygulama, Çatal ile yemek yeme günde 2 oturum toplam 21 uygulama, Fermuarlı ceket giyme günde 2 oturum toplam 37 uygulama	Uygulanan müdahale programının otizmli çocuk üzerinde etkili olduğu saptanmıştır.
T29	Otizm Spektrum Bozukluğu, Down Sendromu, Hafif Zihinsel Engelli, Fiziksel Engelli Orta-Ağır Zihinsel Engelli	Portage Erken Eğitim Programının Iğdır il merkezinde faaliyet gösteren Yeşil Iğdır Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi'nde eğitim alan 2–6 yaş arası otistik, Down sendromu, hafif zihinsel engelli, fiziksel engelli ve orta-ağır zihinsel engelli tanısı alan çocukların gelişimleri üzerindeki etkinliğini ölçmek	Bilişsel, motor, dil, sosyal-duygusal, özbakım	Ev	2022 yılı Şubat-Mayıs ayları arasında (Her hafta uygulama)	Uygulanan müdahale programının özel gereksinimli çocukların gelişiminde etkili olduğu saptanmıştır. Ailelerin katılımıyla gerçekleştirilen deney grubundaki çocukların gelişimi ile sadece öğretmenlerin yer aldığı deney grubundaki çocukların gelişimleri arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür.
T10	Otizm Spektrum Bozukluğu	Otizm Spektrum Bozukluğu olan erken çocukluk dönemindeki bir çocukta ev temelli Erken ve Yoğun Davranışsal Eğitim (EYDE) uygulamasının; temel taklit ve temel eşleme becerileri ile davranış problemlerine etkisini incelemek	Temel taklit ve temel eşleme becerileri ile davranış problemleri	Ev	47 oturum nesne kullanılarak yapılan Büyük Kas Taklit Becerileri (BKTB), nesne kullanmadan yapılan BKTB'nin öğretimi 67 oturum, küçük kas becerilerinin taklidinin öğretimi 16 oturum, üç boyutlu eş nesneleri eşleme becerisinin öğretimi 34 oturum sonunda tamamlanmış ve iki boyutlu nesneleri eşleme becerisinin öğretimi ise 19 oturum	Müdahalenin kazandırılmak istenen hedef davranışlar üzerinde olumlu etkileri olduğu görülmüştür.

T38	Otizm Spektrum Bozukluğu	OSB olan çocukların sosyal iletişim becerilerini desteklemeye yönelik ebeveynleri iletişim öğretmenleri olarak yetiştirmeyi amaçlayan Proje ImPACT (ETKİ) (Ingersoll ve Dvortcsak, 2019) müdahale programının, ebeveynlerin OSB olan çocuklarıyla etkileşim davranışlarını geliştirme üzerindeki etkisini incelemek	Sosyal beceri	Kurum+Ev +Online	6 hafta boyunca 2 saatlik üç grup eğitimi oturumu ve 45 dakikalık üç bireysel eğitim oturumu	Uygulanan müdahale programının otizm spektrum bozukluğu olan çocukların gelişiminde etkili olduğu saptanmıştır.

Kanıt Temelli Uygulamaların uygulama bilgileri Tablo 12 incelendiğinde yapılan çalışmaların tümünde (n=7) uygulanan müdahale programının çocuk üzerindeki etkililiğini ölçmek olduğu, bu amacın yanında ayrıca bu çalışmaların 1 tanesinde (n=1) anne-çocuk etkileşiminin de incelendiği ve 1 tanesinde (n=1) ise anneler üzerindeki etkilerine de bakıldığı görülmektedir. Kanıt Temelli uygulamalarda çalışılan beceri alanlarına bakıldığında 4 çalışmada (n=4) sosyal-duygusal gelişim (çalışmalardan birinde problem davranışlar), 7 çalışmada (n=4) dil-iletişim, 3 çalışmada (n=3) bilişsel beceri alanına (çalışmalardan birinde temel eşleme ve temel taklit becerisi), 2 çalışmada (n=2) psikomotor gelişim, 2 çalışmada (n=2) özbakım becerileri hedeflendiği tespit edilmiştir. Kanıt Temelli uygulamaların uygulandığı ortamlara bakıldığında 2 çalışmanın (n=2) kurum merkezli uygulandığı, 3 çalışmanın (n=3) ev merkezli uygulandığı, 1 çalışmanın (n=1) kurum ve ev merkezli uygulandığı, 1 çalışmada (n=1) ise kurum, ev ve online olarak yürütüldüğü görülmektedir. Kanıt Temelli uygulamaların uygulama süreleri incelendiğinde süre ya da oturumlar farklı zaman ifadeleri kullanılarak belirtilmiş olup en az 6 oturum (3 grup, 3 bireysel şekilde), en fazla 736 oturum uygulandığı saptanmıştır. Kanıt temelli uygulamaların etkililik sonuçlarına bakıldığında tüm çalışmalarda uygulanan müdahale ve/veya eğitim programının çocuklar üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 13

Umut Vaat Eden Uygulamalar: Uygulama Bilgileri

Kod	Gereksinim Durumu	Uygulama Amacı	Çalışılan Beceri	Ortam	Süre	Sonuçlar
T11	Otizm Spektrum Bozukluğu	Etkileşim Temelli Erken Çocuklukta Müdahale Programı'nın (ETEÇOM), otizm spektrum bozukluğu (OSB) sergileyen çocukların sosyal etkileşim becerileri ve anne-çocuk etkileşimi üzerine etkililiği araştırmak	Sosyal etkileşim becerileri ve anne-çocuk etkileşimi	Kurum	24 öğretim oturumu(her bir oturum ortalama 1.5 saat)	Müdahalenin hem çocuklar üzerinde hem de anne-çocuk etkileşimleri üzerinde etkili olduğu saptanmıştır.
T12	Otizm Spektrum Bozukluğu	Eve dayalı gerçekleştirilen ETEÇOM'un OSB Tanısı Almış Çocuklar Ve Anneleri Üzerindeki Etkilerini İncelemek	Çocukların Etkileşimsel Davranışları: Katılım/duygusal Durum, Ortak dikkat, Dikkat/devamlılık, Başlatma, İşbirliği, Uygulamacıyı kapıda karşılama. Çocukların Gelişimsel Davranışları: Yönergelere Uyma, Taklit, Oyun niteliği, İsimlendirme, Küçük kas becerileri	Ev	10 Oturum Her Uygulama 1,5 Saat	Müdahalenin hem çocuklar üzerinde hem de anne-çocuk etkileşimleri üzerinde etkili olduğu saptanmıştır. Ayrıca nitel veriler incelendiğinde katılımcı çocukların bazı gelişimsel davranışlarında da değişiklikler olduğu gözlenmiştir.

T37	Otizm Spektrum Bozukluğu	Okul öncesi dönem kaynaştırma uygulamalarındaki mevcut durumu belirlemek, erken müdahale programları kapsamında bir kaynaştırma/bütünleştirme modelini uygulamak, uygulama sürecinde ve sonrasındaki durumu ortaya koymak	Bilişsel gelişim, iletişim, sosyal-duygusal gelişim	Nitel(Kurum)	16 hafta boyunca uygulama	Özel gereksinimli çocuğun toplamda hedeflenen 184 davranışın 117'sini % 63,58'ini kazandığı belirlenmiştir. Çocuğun davranış problemleri gösterme sıklığının azaldığı saptanmıştır.
T14	Otizm Spektrum Bozukluğu	Erken Çocukluk Döneminde Gelişimsel Yetersizlik Tanısı almış çocukların ifade edici becerilerini arttırmak için Etkileşime Dayalı Erken Eğitim Programı(EDEP) uygulamasının etkisini incelemek	İfade edici dil becerileri	Kurum	24 öğretim oturumu (Öğretim oturumları yaklaşık 40 dakika)	Erken çocukluk döneminde gelişimsel yetersizlik tanısı almış çocuklara uygulanan müdahale programının olumlu etkilerinin olduğu saptanmıştır.
T15	Down Sendromu, Orta Düzeyde Zihinsel Engel Ve Otizm Spektrum Bozukluğu	EDEP, gelişimsel yetersizliğe sahip çocukların ve annelerinin etkileşimsel davranışları ve çocukların gelişimi (kişisel-sosyal, dil ve bilişsel becerileri) üzerindeki etkilerinin belirlenmesi amaçlanmış	Bilişsel, dil ve sosyal-duygusal gelişim alanları	Kurum	30 oturum(oturumlar ortalama 1.5 saat)	Müdahalenin hem çocuklar üzerinde hem de anne-çocuk etkileşimleri üzerinde etkili olduğu saptanmıştır.
T5	Öğrenme Güçlüğü	Frostig Görsel Algı Eğitim Programının Öğrenme Güçlüğü Yaşayan Çocukların Görsel Algı Gelişimine etkisini araştırmak	Göz Motor Koordinasyonu, Şekil-Zemin Algısı, Şekil Sabitliği, Mekanla Konumun Algılanması, Mekan İlişkilerinin Algılanması	Kurum	Haftada 2'şer Saat 16 Hafta 32 uygulama	Uygulanan eğitim programının öğrenme güçlüğü yaşayan çocukların gelişiminde etkili olduğu saptanmıştır.
T7	Down Sendromu	Down Sendromlu çocuğa sahip olan ebeveynlerin çocukları ile olan etkileşimlerini güçlendirmeye ve çocuklarının gelişimlerini doğal ortamlarında meydana gelen rutin,	Etkileşimsel/temel davranışlar sözel taklit çıktıları bilişsel ve dil gelişimi	Ev+online	8 Oturum (Her bir oturum 2'şer Saat, 1'er Saat 2 Ev Ziyareti Yapılmış)	Yüz yüze ve online olarak ebeveynlerle yürütülen eğitim programının down sendromlu çocukların gelişiminde etkili olduğu saptanmıştır.

		etkinlik ve geçişlerde desteklemelerine yardımcı olabilecek olan bilgi ve becerilerin kazandırılmasını amaçlayan bir erken müdahale programının geliştirilmesi ve geliştirilen bu programın uygulanarak etkililiğini sınamak				
T17	Otizm Spektrum Bozukluğu	Otizm tanısı almış çocuklara uygulanan DIR/Floortime ve Oyunla Tedavi eğitim programlarının etkililiğini incelemek	Dil-bilişsel, ince motor, kaba motor ve sosyal beceri-öz bakım	Kurum	120 oturum (Her Biri 35- 40 Dakika)	
M4	Otizm Spektrum Bozukluğu	DIR Floortime yaklaşımının kullanıldığı bir yıllık müdahale programının OSB'li bir çocukta duyusal işlemleme ve uyum davranışı üzerine etkisini incelemek	Duyusal işlemleme ve uyum davranışı	Kurum	Haftada 2 Kez 1 Yıl Boyunca 45 Dakikalık Oturumlar	Uygulanan eğitim programı sonucunda otizm tanısı almış çocuğun çalışılan beceri puanlarında artış olduğu saptanmıştır.
T20	Otizm Spektrum Bozukluğu	Otizm spektrum bozukluğunun (OSB) müdahalesinde kullanılan Hanen-More Than Words programının birincil olarak katılımcı ebeveynlerin duygu durumları, özyeterliği, etkileşimsel davranışları ve aldıkları sosyal destek üzerindeki; ikincil olarak ise çocuk etkileşimsel davranışları ile çocukların dil gelişimleri üzerindeki etkisini araştırılmak	Ebeveynlerin etkileşimsel davranışları ile çocukların dil gelişimleri	Ev	Hafta içi 2 gün art arda olacak şekilde toplam 8 grup seansı ve 3 ev ziyareti	Uygulanan eğitim programı sonucunda otizm tanısı almış çocuk ve ebeveynleri üzerinde olumlu etkisinin olduğu saptanmıştır.
T22	Otizm Spektrum Bozukluğu	Keyhole Erken Müdahale Programı'nı Türkçeye uyarlayarak erken çocukluk döneminde otizmli çocuğu olan ebeveynlerle etkililiğini incelemek	Oyun, İletişim, Sosyal Etkileşim, davranışlarının kontrolü(stereotip davranış), Günlük Yaşam Becerileri	Ev	6 Grup Oturumu Ve 6-12 Bireysel Oturum	Uygulanan eğitim programı sonucunda otizmli çocuk ve ebeveynleri üzerinde olumlu etkisinin olduğu saptanmıştır.

T34	Zihinsel Engel Ya Da Gelişim Geriliği	Oyun müdahale programının 3-5 yaş arasındaki özel gereksinimli çocukların bilişsel becerilerinin desteklenmesindeki etkililiğin incelemek	Bilişsel beceri	Kurum	3 haftada toplam 6 uygulama yapılmış (haftada 2 defa 15-20 dakika)	Uygulanan eğitim programı sonucunda özel gereksinimli çocukların performanslarını olumlu yönde etkilediği saptanmıştır.
T40	Down Sendromu	Çevrimiçi gerçekleştirilen NİKO'nun Down Sendromu tanısı almış çocuklar ve ebeveynleri üzerindeki etkilerini incelemek	Etkileşim Becerileri, Kitaba İlgi, Dil Becerileri, Taklit, İletişim Becerileri, Sosyal-duygusal Beceriler	Ev+Online	7 oturum (uygulama oturumu ortalama bir saat)	Uygulanan eğitim programı sonucunda down sendromlu çocuk üzerinde olumlu etkisinin olduğu saptanmıştır.

Umut Vaat eden uygulamaların uygulama bilgileri Tablo 13 incelendiğinde yapılan çalışmaların tümünde (n=13) uygulanan müdahale programının çocuk üzerindeki etkililiğini ölçmek olduğu, bu çalışmalardan 4 tanesinde (n=4) ayrıca anne-çocuk etkileşiminin de incelendiği ve 3 tanesinde (n=3) ayrıca anneler üzerindeki etkilerine de bakıldığı görülmektedir. Umut Vaat eden uygulamalarda çalışılan beceri alanlarına bakıldığında 9 çalışmada (n=9) bilişsel, 8 çalışmada (n=8) dil-iletişim, 8 çalışmada (n=8) sosyal-duygusal, 3 çalışmada (n=3) psikomotor, 1 çalışmada (n=1) özbakım, 1 çalışmada (n=1) ise günlük yaşam becerileri hedeflendiği görülmektedir. Umut vaat eden çalışmaların uygulandığı ortamlara bakıldığında 7 çalışmanın (n=7) kurum merkezli uygulandığı, 3 çalışmanın (n=3) ev merkezli uygulandığı, 2 çalışmanın (n=2) ev ve online ve 1 çalışmanın(n=1) nitel olarak yürütüldüğü görülmektedir. Umut vaat eden uygulama süreleri incelendiğinde süre ya da oturumlar farklı zaman ifadeleri kullanılarak belirtilmiş olup en az 6 oturum en fazla 120 oturum uygulandığı saptanmıştır. Umut vaat eden uygulamaların etkililik sonuçlarına tüm çalışmalarda uygulanan müdahale ve/veya eğitim programının çocuklar üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 14

Araştırma Kapsamında Tasarlanmış Olan Müdahale Programları: Uygulama Bilgileri

Kod	Gereksinim Grubu	Uygulama Amacı	Çalışılan Beceri	Ortam	Süre	Sonuçlar
M6	Gelişimsel Gerilik	Etkinliğe Dayalı Müdahale Programı (EDMP)'nin, 3-6 yaş gelişimsel geriliği olan (GGO) çocukların geçiş becerilerine etkisini incelemek	Yönergelere uyma, sıra olma, bağımsız çalışma ve materyalleri toplama	Kurum	18 oturum 6 hafta öğretim süresi. Haftada üç gün (salı, perşembe, cuma) sabahtan öğleye kadar (09.30-12.30) yürütülmüştür	Araştırma kapsamında geliştirilen ve uygulanan müdahale programının etkili olduğu saptanmıştır.
T6	Otizm Spektrum Bozukluğu, Zihinsel Engel Ve Serebral Palsy, Gelişimsel Gerilik, Dehb	Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden, normal gelişim gösteren çocuklara öğretilen Arkadaşlık Becerilerini Geliştirme Programı (ABGP)'nın, sınırlı sosyal etkileşim becerileri olan özel gereksinimli akranları ile karşılıklı sosyal etkileşim davranışlarını artırmadaki etkisini belirlemek	Sosyal etkileşim becerileri	Kurum	Toplam 7 oturum Duyarlılık eğitimi serbest zaman etkinliğinde (09:0010:00 arası) her oturum yaklaşık otuz dakika ve iki gün art zamanlı olarak gerçekleştirilmiş, Arkadaşlık Becerilerinin öğr etim haftada beş gün, yirmi dakika kadar, serbest zaman etkinliği içinde (09:00 10:00 arası)	Araştırma kapsamında geliştirilen ve uygulanan eğitim programının olumlu etkisinin olduğu saptanmıştır.
T8	Öğrenme Güçlüğü Riski	Özel Öğrenme güçlüğü riski taşıyan 5-6 yaş çocuklarına erken müdahale eğitim programının etkinliğini incelemek	Psikomotor beceriler, algısal beceriler, dikkat, bellek, zaman kavramı, dil becerileri, okumaya, yazmaya, matematiğe hazırlık, organize etmek ve problem çözmek	Kurum	58 Oturum (Her Uygulama 1 Saat)	Araştırma kapsamında geliştirilen ve uygulanan müdahale programının olumlu etkisi olduğu saptanmıştır.
T9	Özel/Üstün Yetenekli	Çalışma belleğinin geliştirilmesine yönelik erken müdahale programının	Görsel ve sözel çalışma belleği	Kurum	24 oturum (günde ortalama 2, haftada ortalama 4 etkinlik olmak	Araştırma kapsamında geliştirilen ve uygulanan müdahale programının özel

		okul öncesi dönemdeki özel yetenekli çocukların çalışma belleği performansı üzerine etkisinin incelenmesi			üzere, her bir etkinlik başlama ve bitirme egzersizleri dahil olmak üzere ortalama 40-60 dakika)	yetenekli çocuklar üzerinde olumlu etki yarattığı saptanmıştır.
T13	Gecikmiş Dil Ve Konuşma	Etkileşim Temelli Dil Müdahale Programı geliştirilmiş ve gecikmiş dil-konuşması olan çocuklarda etkililiği incelemek	Alıcı ve ifade edici dil becerileri, akran etkileşimi	Kurum	10 hafta, 20 oturum	Araştırma kapsamında geliştirilen ve uygulanan Etkileşim Temelli Dil Müdahale Programı'nın çalışılan becerilerde olumlu etkisinin olduğu saptanmıştır.
T18	Otizm Spektrum Bozukluğu	'İşitsel Bütünleme Yöntemine Dayalı Gelişimsel Destek Programının Otizmli Çocukların Duyu Gelişimine ve Öz düzenleme Becerisine Etkisini İncelemek	Dokunma ve beden farkındalığı, işitme, görsel, tat ve koku, dengeye ve öz düzenleme becerileri	Kurum+Ev	Birbirini takip eden iki setten oluşan, her bir sette 14 oturum olan 28 oturum(her oturum 45 dakika)	Araştırma kapsamında geliştirilen ve uygulanan işitsel bütünlemeye dayalı gelişimsel destek programının otizmli çocukların duyu gelişimlerine ve öz düzenleme becerileri üzerinde etkili olduğu söylenmiştir.
T24	Otizm Spektrum Bozukluğu	Otistik özellik gösteren çocukların ortak dikkat becerilerini geliştirmek amacıyla geliştirilen eğitim programının etkililiğini sınamak (floortime ve oyun terapisi yaklaşımları)	Ortak dikkat (Hem sosyal amaçlı işaret etme hem de işaret edileni göz ile takip etmeyi içerir) ve oyun becerisi	Kurum	16 uygulama haftası, haftanın altı günü (günde dokuz saat)	Araştırma kapsamında geliştirilen ve uygulanan eğitim programının çocuklar üzerinde çalışılan becerilerde ve genel gelişimlerinde olumlu etkisi olduğu saptanmıştır.
M5	Otizm Spektrum Bozukluğu Riski	Oyun Temelli Ev Desteği ve Çocuk Merkezli Eğitim Programı'nın etkililiğinin incelemek	Dil-Bilişsel, İnce Motor, Kaba Motor, Sosyal ve öz bakım, Duyusal	Kurum+Ev	Ev Eğitimi Süreci (Her çocuk ile haftada dört gün, günde iki saat olacak şekilde, toplamda 8 saatlik bir çalışma) Kurum Destekli Eğitim Süreci (ailelerine araştırma süreci boyunca iki haftada bir olacak şekilde kırk dakika çocuk ile oyun kurma, yirmi dakika yapılan çalışmalar ile ilgili aileyi bilgilendirme)	Araştırma kapsamında geliştirilen ve uygulanan eğitim programının tüm katılımcılarda gelişim alanlarında artış yarattığı, özellikle en yüksek artışın dil ve bilişsel alanda olduğu saptanmıştır.

T25	Otizm Spektrum Bozukluğu, Zihinsel Engel, İşitme, Dil Ve Konuşma Bozukluğu, Duygusal Ve Davranışsal Bozukluk, Gelişimsel Gerilik ve diğer)	Sınıfında özel gereksinimli çocuk bulunan okul öncesi öğretmenler için hazırlanan ve öğretmenlerin sınıflarında kolayca uygulayabilecekleri stratejilerden oluşan bir öğretmen eğitimi programının öğretmen ve çocuk çıktıları üzerindeki etkilerinin incelenmek (İnanılmaz Yıllar Eğitim Programı yaklaşımı)	Sosyal beceriler, problem davranışlar, görev davranışları	Kurum	5 oturum, 6 hafta sürmüş (her bir oturum 1.5-2 saat)	Araştırma kapsamında geliştirilen ve uygulanan programın çalışılan beceriler üzerinde etkili olduğu saptanmıştır.
T26	Sosyal Becerilerde Yetersizlik ve Problem Davranış/Davranışlar	Piramit Modeli'ne dayalı olarak sosyal-duygusal gelişimi desteklemek ve problem davranışları önlemek üzere okul öncesi öğretmenleri için geliştirilen, öğretmen eğitim çalıştayları ile uygulama temelli koçluk desteği içeren bir mesleki gelişim programının, okul öncesi Öğretmenlerinin sınıflarında kullandıkları stratejileri geliştirme ve sınıflarındaki çocukların sosyal-duygusal gelişimlerini destekleme ve problem davranışlarını önleme üzerindeki etkilerini belirlemek	Sosyal-duygusal gelişim	Kurum	8 koçluk oturumu, uygulama temelli koçluk desteği oturumları ortalama 84 dakika sürmüş olup, her bir öğretmene toplam 672 dakika (yaklaşık 11 saat) destek verilmiş	Araştırma kapsamında geliştirilen ve uygulanan programın çocukların sosyal becerilerinde gelişmeler sağladığı saptanmıştır.
T35	Özel/Üstün Yetenekli	Proje temelli yaklaşıma dayalı hazırlanan erken müdahale programının üstün yetenekli çocukların problem çözme becerisine etkisini incelenmek	Problem çözme becerisi	Kurum	Toplam 48 saat uygulama (12 hafta Haftada 2 gün toplam 24 gün, günde yaklaşık 2 saat)	Araştırma kapsamında geliştirilen ve uygulanan müdahale programının üstün yetenekli çocukların problem çözme becerilerini arttırmada olumlu etki yarattığı ve problem çözme becerileri üzerinde kalıcılık sağladığı saptanmıştır.

T39	Otizm Spektrum Bozukluğu	Doğal bağlamda gerçekleştirilen doğal gelişimsel davranışsal oyun müdahalesinin OSB olan çocukların oyun becerilerinin gelişimine etkisini incelemek	Oyun becerileri, sosyal etkileşim ve iletişim becerilerin	Ev	1.katılımcı 30 deneme 10 saat 35 dk. 2.katılımcı 36 deneme 12 saat 19 dk. 3.katılımcı 15 deneme 4 saat 45 dk 4.katılımcı 15 deneme 5 saat 5 dk.	Araştırma kapsamında geliştirilen ve uygulanan programın katılımcılarda hedeflenen hayali oyunu öğrenmelerinde etkili olduğu saptanmıştır.
T1	Özel Öğrenme Güçlüğü	Dört bilişsel işlev becerisini içeren "Öğrenme güçlüğü yaşayan öğrencilere yönelik Bilişsel Eğitim Programı"nın geliştirilmesi ve her bilişsel beceri alanıyla ilgili verilen eğitimin ilköğretim birinci sınıf öğrencileri üzerinde etkili olup olmadığını saptamak	Bilişsel beceriler(Planlama, Dikkat, Eşzamanlı ve Ardıl Bilişsel İşlevler becerileri)	Kurum	Haftada iki gün 40 dakika (toplam 40 oturum)	Araştırma kapsamında geliştirilen ve uygulanan eğitim programının CAS çalışılan beceriler üzerinde etkili olduğu saptanmıştır.
M3	İşitme Yetersizliği	İşitme yetersizliği olan bir bebeğe gelişimsel sistem teorisi ve DIR modeli temel alan bir erken müdahale programı uygulamak ve bebeğin gelişim sürecindeki etkisini incelemek	Bilişsel, Dil-iletişim Sosyal Duygusal İnce Motor Kaba Motor Problem çözme	Ev	Toplam 32 etkinlik (16 hafta, haftada ortalama iki etkinlik şeklinde uygulanmış)	Araştırma kapsamında geliştirilen ve uygulanan erken müdahale programının risk altında olan işitme engelli bebeğin gelişimine destek olduğu saptanmıştır.

Araştırma kapsamında geliştirilen uygulamaların uygulama bilgileri Tablo 14 incelendiğinde yapılan çalışmaların tümünde (n=14) uygulanan müdahale programının çocuk üzerindeki etkililiğini ölçmek olduğu, bu çalışmalardan 2 tanesinde (n=2) ayrıca öğretmen ve çocuk çıktılarına bakıldığı tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında geliştirilen uygulamalarda çalışılan beceri alanlarına bakıldığında 9 çalışmada (n=9) bilişsel(oyun becerileri, bellek, yönergelere uyma, problem çözme vb.), 5 çalışmada (n=5) dil-iletişim, 8 çalışmada sosyal-duygusal(akran etkileşimi vb.), 3 çalışmada (n=3) psikomotor, 1 çalışmada (n=1) özbakım becerilerinin hedeflendiği görülmektedir. Araştırma kapsamında geliştirilen uygulamaların incelendiği çalışmalardaki uygulama ortamlarına bakıldığında 10 çalışmanın (n=10) kurum merkezli uygulandığı, 2 çalışmanın (n=2) ev merkezli uygulandığı, 2 çalışmanın (n=2) kurum ve ev merkezli olarak yürütüldüğü görülmektedir. Araştırma kapsamında geliştirilen uygulamaların süreleri incelendiğinde süre ya da oturumlar farklı zaman ifadeleri kullanılarak belirtilmiş olup en az 5 oturum en fazla 58 oturum uygulandığı saptanmıştır. Araştırma kapsamında geliştirilen uygulamaların etkililik sonuçlarına tüm çalışmalarda uygulanan müdahale ve/veya eğitim programının çocuklar üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 15

Ailelere Yönelik Uygulamalar Uygulama Bilgileri

Kod	Gereksinim Grubu	Uygulama Amacı	Çalışılan Beceri	Ortam	Süre	Sonuçlar
M2	Atipik Otizm+ Hafif Düzeyde Zihinsel Yetersizlik	Baba eğitim programına katılan bir baba tarafından sunulan öğretimin otizm spektrum bozukluğu olan çocuğun temel matematik becerilerini edinmesi üzerindeki etkisini incelemek	Temel matematik becerileri	Kurum+Ev	Baba, toplamda 15 denemelik bir öğretim yapmış (Çocuk, beceride bir ilerleme kaydettiğinde (5 denemenin ortalama 4'üne iki ya da üç oturumda doğru cevap verdiğinde) araştırmacı babadan ikinci beceriye başlamasını istemiştir.)	Baba tarafından sunulan öğretimin çocuğun temel matematik becerilerini öğrenmesinde etkili olduğu saptanmıştır.
T16	Gelişimsel Gecikme/Gecikme Riski	Etkinlik temelli yaklaşımdan yararlanılarak ev temelli gelişimsel erken müdahale programı oluşturmak ve bu programın gelişimsel gecikmesi/gecikme riski bulunan çocuk üzerindeki etkililiğini incelemek	Çevreye karşı duyarlı olma (fiziksel ve sosyal çevreye dikkatini verme), El-göz koordinasyonunu gerektiren beceriler, Vücut koordinasyonunu gerektiren beceriler, Verilen yönergelere uyma becerisi, Dil becerilerini ve sosyal-etkileşimsel beceriler	Ev	36 oturum (Her Hafta 1,5 Saat)	Oluşturulan gelişimsel erken müdahale programının çocuğun gelişimsel düzeyi üzerinde ve annenin programla ilgili görüşlerinde olumlu etki yarattığı saptanmıştır.

T19	Dil Gelişimi Riski	Dil gelişimi açısından risk grubunda olan ve okul öncesi kurumlara devam eden 48-72 aylık çocukların gereksinimlerini belirleme, bu gereksinimleri temel alan ve erken çocuklukta dil gelişimini desteklemeyi hedefleyen bir gelişimsel erken müdahale programı hazırlama, hazırlanan programın etkililiğini belirleme ve programa ilişkin annelerin görüşlerini incelemek	Dil gelişimi	Kurum	4 modül, 12 oturum(Her bir oturum ortalama 75-90 dakika)	Gelişimsel Erken Müdahale Programının çocukların dil gelişimlerinde olumlu yönde anlamlı ve kalıcı bir farklılık olduğu saptanmıştır.
M1	Asperger Sendromu Ve Yüksek İşlevli Otizm	Çalışma grubunu oluşturan çocukların uygulanan eğitim programından sağladıkları gelişmeyi, Psiko-Eğitimsel Profil Revize formu (PEP-R) ile taklit, algı, ince motor, kaba motor, el-göz koordinasyonu, bilişsel ve sözel olmak üzere yedi gelişimsel; ilişki ve duygulanım, oyun ve materyallere ilgi, dil, ve duyusal tepkilerden oluşan dört davranışsal alanda incelemek	Taklit, algı, ince motor, kaba motor, el-göz koordinasyonu, bilişsel ve sözel olmak üzere yedi gelişimsel; ilişki ve duygulanım, oyun ve materyallere ilgi, dil, ve duyusal tepkilerden oluşan dört davranışsal alan	Kurum	İki buçuk saatlik toplam 16 oturum	Uygulanan eğitim programının çocukların gelişimsel alanlarının hepsinde olumlu yönde artış sağladığı ve otistik davranış özelliklerinde azalma olduğu saptanmıştır. Anne-babası eğitim programına katılan çocukların taklit ve kaba motor gelişim alanlarında kazanımlarının anne-babası eğitim programına katılmayan çocuklardan anlamlı düzeyde daha fazla olduğu saptanmıştır.
T33	Zihinsel Engel	0-3 yaş özel eğitim alan zihinsel engelli çocukların gelişiminde aile katılımlı eğitimin etkisi incelemek	Alıcı dil, öz bakım, motor-bilişsel	Ev+Kurum	8 Hafta (Haftada üç gün 45'er Dakika Şeklinde 135 Dakika) 24 uygulama	Araştırma kapsamında geliştirilen ve uygulanan programın özel eğitim ve aile katılımlı eğitim alan çocuklarda çalışılan beceri alanlarında, sadece özel eğitim alan çocuklardan daha fazla gelişim sağladıkları saptanmıştır.

T36	Otizm Spektrum Bozukluğu	Çevrimiçi sunulan aile eğitim programının, Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) olan çocuğa sahip annelere, “Ayrık Denemelerle Öğretim (ADÖ)” yöntemini uygulayabilme becerisini kazandırmadaki etkililiğini ve ayrıca annelerin öğretimiyle çocuklarının hedeflenen temel taklit becerilerini kazanıp kazanmadıklarını belirlemek	Taklit becerileri	Ev+Online	Ortalama 45’er dakikalık, toplam 8 oturum	Çevrimiçi ve birebir uygulanan aile eğitim programının, annelerin hedef yöntemi uygulama becerilerinde etkili olduğu, anneler aracılığıyla uygulanan ayrık denemelerle öğretimin otizm olan çocuklarının temel taklit becerilerini kazandıkları saptanmıştır.
T43	İşitme Yetersizliği	Çok ileri dereceli işitme kayıplı bir çocuğun annesinin etkileşim davranışlarının aile eğitimi bağlamında incelemek	Annesinin etkileşim davranışları	Kurum+Ev	8 oturum aile eğitimi uygulaması	Uygulanan aile eğitiminin programda yer alan annenin etkileşim davranışlarında olumlu gelişmeler sağladığı saptanmıştır. Annenin etkileşimi olumsuz etkileyen davranışlarının azaldığı, etkileşimi destekleyen davranışlarının arttığı görülmüştür.

T44	Görme Yetersizliği	Görme yetersizliği olan küçük çocuklarda anne-çocuk etkileşimini destekleyici çalışmaları incelemek	Annesinin etkileşim davranışları	Kurum+Ev	Birinci anneyle 20, ikinci anneyle ise 7 oturum olmak üzere toplam 27 müdahale oturumu	Araştırma kapsamında geliştirilen ve uygulanan müdahale uygulamalarının katılımcılar için yararlı olduğu saptanmıştır.

Ailelere yönelik uygulamaların uygulama bilgileri Tablo 15 incelendiğinde yapılan çalışmalardan 4 tanesinde (n=4) aile katılımının çocuk üzerindeki etkisi, 2 tanesinde (n=2) anne-çocuk etkileşimi, 2 tanesinde (n=2) çocuk üzerindeki etkisi incelenmiş olup bu çalışmalardan bir tanesinde ayrıca çocuğun ihtiyaçlarının belirlenmesi de hedeflenmiş olduğu tespit edilmiştir. Ailelere yönelik uygulamalarda çalışılan beceri alanlarına bakıldığında 5 çalışmada (n=5) bilişsel(yönergelere uyma, temel matematik becerileri, taklit becerileri vb.), 4 çalışmada (n=4) dil-iletişim, 2 çalışmada (n=2) sosyal-duygusal, 3 çalışmada (n=3) psikomotor, 1 çalışmada (n=1) özbakım becerilerinin hedeflendiği görülmektedir. Ailelere yönelik uygulamaların ortamlarına bakıldığında 4 çalışmanın (n=4) kurum ve ev merkezli, 2 çalışmanın (n=2) kurum merkezli, 1 çalışmanın (n=1) ev merkezli, 1 çalışmanın (n=1) kurum ve online olarak yürütüldüğü görülmektedir. Ailelere yönelik yapılan çalışmalardaki uygulama süreleri incelendiğinde süre ya da oturumlar farklı zaman ifadeleri kullanılarak belirtilmiş olup en az 8 oturum en fazla 36 oturum uygulandığı saptanmıştır. Ailelere yönelik uygulamaların etkililik sonuçlarına bakıldığında 6 çalışmada (n=6) uygulanan müdahale ve/veya eğitim programının çocuklar üzerinde ve 2 çalışmada (n=2) anne-çocuk etkileşiminde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 16

Risk Grubundaki Çocuklara Uygulanan Programlar: Uygulama Bilgileri

Kod	Risk Grubu	Uygulama Amacı	Çalışılan Beceri	Ortam	Süre	Sonuçlar
T2	Problem Davranış	"Problem davranışları önlemeye yönelik Başarıya İlk Adım Erken Eğitim Programı Anaokulu Versiyonu (BİA-AV)'nun etkililiğini incelemek"	Problem davranış ve sosyal beceri	Kurum+ev	6 öğretmen toplam 30 iş günü, 1 öğretmen 26 iş günü, 2 öğretmen 25 iş günü, 1 öğretmen 21 iş günü, 1 öğretmen ise 20 iş günü sınıflarında uygulamış	Uygulanan programın hedef öğrencilerin problem davranışlarını azaltmada etkili olduğu saptanmıştır.
T3	Problem Davranış	"Başarıya İlk Adım Erken Eğitim Program Anaokulu Versiyonuna (BİA-AV) ve bu programın uygulanmasına yönelik öğretmen, veli ve rehberlerin görüş ve önerilerini belirlemek"	İletişim, İşbirliği Kurallara Uyma Problemleri Çözme Arkadaşlık Becerileri Güven Oluşturma	Nitel araştırma (Kurum)	11 farklı öğretmenle 30 iş gününde uygulama yapılmış, (öğretmelere en az 20 en fazla 30 uygulama)	Program sonrasında öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunun, velilerin ve rehberlerin erken eğitim programının öğrenciler üzerinde olumlu yönde etkili olduğunu belirttikleri görülmüştür.
T4	Orta Sosyo-Ekonomik Düzey ve problem davranış	"Başarıya İlk Adım (BİA) Erken Müdahale programının "Sınıf ve Ev Modülü" ve sadece "Sınıf Modülü" uygulamalarının 5-6 yaş çocuklarının problem davranışlarına, sosyal becerilerine ve akademik etkinliklerle ilgilenme sürelerine olan etkisini araştırmak"	Problem davranış, sosyal beceri ve akademik etkinlikler	Kurum+ev	Toplam 31 gün Sınıf modülü: ilk 5 gün en az 20 dakika Ev modülü: 6 hafta en az 15 dakika	Uygulanan programın problem davranışların azaltılmasında etkili olduğu, sınıf ve ev modülü birlikte uygulandığında çocukların problem davranışlarında anlamlı derecede düşüşler görüldüğü saptanmıştır.

T21	Normal gelişim	"Erken destek eğitim programının 18-36 ay arasındaki çocukların gelişimine etkisini incelemek"	Psiko-motor, sosyal-duygusal, dil ve bilişsel gelişimler, öz bakım becerileri	Kurum	6 aylık süreyle haftada iki gün (2 buçuk saat) 48 uygulama	Erken destek eğitim programının birçok alanda gelişimi desteklediği saptanmıştır.
T23	Bakım Evlerinde Kalan Çocuklar	"Dezavantajlı olarak kurum bakımı altında büyüyen çocukların bilişsel, dil, sosyal-duygusal, bedensel gelişimlerini ilköğretime hazırlık oyun programı ile destekleyerek ilköğretime hazır bulunuşluk düzeyine etkisini incelemek"	Zihinsel ve dil, sosyal duygusal, fiziksel gelişim, ve öz bakım becerileri, matematik, fen, ses, çizgi ve labirent	Kurum	Okulun açık olduğu günlerde sekiz ay boyunca günde üç oyun etkinliği şeklinde 160 gün	Müdahale programının ilköğretime hazır oluş düzeylerini olumlu etkilediği saptanmıştır.
T27	Normal Gelişim Gösteren Ve Çocuk Bakım Evlerinde Kalan Çocuklar	"Portage Erken Eğitim Programının aile ve kurum ortamında yaşayan 5–6 yaş çocuklarının gelişimleri ile aile katılım düzeyleri üzerindeki etkisini incelemek"	Dil, sosyal, özbakım bilişsel, fiziksel	Ev/bakım evleri	Araştırma 30'ar dakikalık 20 oturumdan oluşan 20 haftalık bir eğitim	Müdahale programının deney grubunda yer alan çocuklar üzerinde olumlu yönde etkilediği saptanmıştır.
T41	Prematüre Bebek	"Duyarlı bakım temelli gelişimsel erken müdahale programının prematüre bebeğin gelişimine etkisini incelemek"	Psikomotor, Bilişsel, Dil Gelişimi, Sosyal-Duygusal	Kurum+ev	Araştırmacı 3 oturumluk anne eğitimi vermiş ve anneler 8 hafta boyunca 16 oyun uygulaması yapmış	Uygulanan müdahale programının bebeklerin gelişimlerinde olumlu yönde anlamlı farklılık yarattığı saptanmıştır. Çalışmaya katılan annelerin duyarlılığının anlamlı düzeyde olumlu etkilediği saptanmıştır. Annenin duyarlı davranışları ile prematüre bebeklerinin gelişiminin olumlu yönde

						değişmesinde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.
T42	Alt Sosyo-Ekonomik Düzey	"Alt sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin, erken çocukluk döneminde bulunan 4-5 yaş grubu çocuklarına yönelik özellikle bilişsel, psikomotor ve sosyal gelişimlerini destekleyici yönde hazırlanan erken müdahale programı aracılığıyla gelişimlerinde meydana gelecek olan değişikliklerin belirlenmesi ve anasınıfına hazır hale gelmelerinin sağlanmak"	Bilişsel, psikomotor ve sosyal gelişim	Kurum	13 hafta (haftada 4 yarım gün) 52 uygulama	Uygulanan Çok Amaçlı Sınıf Erken Müdahale Programı'nın çocukların gelişimleri üzerinde olumlu etkisinin olduğu saptanmıştır.

Risk grubundaki çocuklara yönelik uygulama bilgileri Tablo 16 incelendiğinde yapılan çalışmalardan 4 tanesinde (n=4) aile katılımının çocuk üzerindeki etkisi, 1 tanesinde (n=1) müdahaleye yönelik görüşleri belirlemek, 1 tanesinde (n=1) çocuk gelişimi ve aile katılımı üzerine etkisini incelemek, 2 tanesinde (n=2) gelişimi desteklemek ve okul hayatına hazırlamak amaçlanmış olduğu tespit edilmiştir. Risk grubundaki çocuklara yönelik uygulamalarda çalışılan beceri alanlarına bakıldığında tüm çalışmalarda (n=8) sosyal gelişim becerileri, 7 çalışmada (n=7) bilişsel(akademik etkinlikler, problem çözme vb.), 5 çalışmada (n=5) dil-iletişim, 4 çalışmada (n=4) psikomotor, 2 çalışmada (n=2) özbakım becerilerinin hedeflendiği görülmektedir. Risk grubundaki çocuklara yönelik uygulama ortamlarına bakıldığında 3 çalışmanın (n=3) kurum merkezli, 3 çalışmanın (n=3) kurum ve ev merkezli, 1 çalışmanın (n=1) ev/bakım evleri merkezli, 1 çalışmanın nitel(kurum) yürütüldüğü görülmektedir. Risk grubundaki çocuklara yönelik yapılan çalışmalardaki uygulama süreleri incelendiğinde süre ya da oturumlar farklı zaman ifadeleri kullanılarak belirtilmiş olup en az 3 aile eğitimi ve 16 en fazla ise 160 gün oyun etkinliği şeklinde uygulandığı saptanmıştır. Risk grubundaki çocuklara yönelik yapılan uygulamaların etkililik sonuçlarına bakıldığında çalışmaların tümünde(n=8) uygulanan müdahale ve/veya eğitim programının çocukların gelişim alanlarını olumlu etkilediği saptanmıştır.

Tablo 17

Anahtar Kelime ve Sosyal Geçerlik Kontrol Listesi

Kod	Kullanılan Anahtar Kelime			Sosyal Geçerlik Çalışması Yapılmış mı?
	"erken müdahale"	"eğitim programı"	"erken çocukluk eğitimi"	
T1				
T2	√			√
T3			√	
T4	√			
T5				
T6				√
T7	√			
T8	√			
T9	√			√
T10	√			√
T11				√
T12				√
T13				√
T14				√
T15				√
T16	√			
T17		√		
T18				√
T19	√			
T20				
T21			√	
T22	√			√
T23				
T24				
T25				√
T26				√
T27				
T28				√
T29				
T30				√
T31				√
T32				√
T33	√			
T34				
T35				
T36				√
T37	√			
T38	√			
T39				√
T40				√
T41				
T42				
T43	√			

T44		
M1		
M2		√
M3		
M4		
M5		
M6		

Tablo 17 incelendiğinde araştırmaya dahil edilen çalışmalarda “erken müdahale” anahtar kelimesini kullanan 13 çalışma (n=13), “erken çocukluk eğitimi” anahtar kelimesini kullanan 3 çalışma (n=3), “eğitim programı” anahtar kelimesini kullanan 1 çalışma (n=1) olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya dahil edilen çalışmalardan 21 tanesinde (n=21) sosyal geçerlik çalışması yapıldığı tespit edilmiştir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmanın bu bölümünde bulgulardan yola çıkılarak ulaşılan sonuçlara yer verilmiş ve ilgili alanyazın açısından elde edilen sonuçlar tartışılmıştır. Çalışmanın son kısmında ise tartışılan konulara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

5.1. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma kapsamında Türkiye'de erken müdahale ve/veya eğitim programları ile ilgili ulusal düzeyde yapılan lisansüstü tez ve makalelerin belirlenen kriterler dahilinde incelenmesi ve sistematik derleme şeklinde sunulması amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında 44 tez (n=44) ve 6 makale (n=6) çalışmasına ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular alt problemlere dayanılarak tartışılmıştır.

Erken yıllarda özel eğitim ihtiyaçları, özel gereksinimli olan küçük çocuklara yönelik erken müdahalenin mevcut durumu ve gelecekteki yetenekler açısından büyümeleri ve gelişmeleri etkilemesi açısından çok önemli olduğu anlayışına dayanmaktadır(Wilson, 2003) . Çocuklara ve ailelerine çok çeşitli fırsatlar sunmak için erken yaşta sunulan hizmetler hem genel anlamda hem de ilk yıllarda özel eğitim ihtiyaçları sağlanması bağlamında son yirmi yılda her zamankinden daha fazla ilgi görmeye başlamıştır(Wall, 2011). Erken dönemde sunulan özel eğitim hizmetlerine ilgi ülkemizde de artmış ve artan ilgiyle birlikte erken dönem özel eğitim hizmetlerine yönelik akademik çalışmalar da yapılmıştır. Araştırmaya dahil edilen erken çocukluk eğitimine yönelik çalışmalarda ilk doktora tezinin 2006 yılında olduğu, ilk yüksek lisans tezinin ise 2009 yılında olduğu tespit edilirken ilk makalenin 2007 yılında yapıldığı tespit edilmiştir. Çalışmaların yıllara göre dağılımına bakıldığında en çok çalışmanın 2012 ve 2021 yılında (n=6) yapıldığı görülmüştür. 2015 yılından itibaren konuyla ilgili yapılan çalışma sayısında artış yaşanmış ve her yıl en az 2 (n=2) çalışmanın yapıldığı tespit edilmiştir. Bunun yanında son dört yıl içerisinde konuyla ilgili yapılan çalışmaların diğer yıllara oranla daha yüksek olduğu saptanmıştır. Araştırma kapsamında incelenen çalışmaların daha çok lisansüstü tez çalışması olduğu, son yıllarda erken çocukluk dönemi müdahale ve/veya eğitim programlarıyla ilgili çalışmaların daha çok yapıldığı görülmektedir. Bakkaloğlu ve diğerleri (2018) kaynaştırma konusunda 1992-2016 yılları arasında yapılan çalışmaları incelemiş ve son yıllarda okul öncesi eğitim programları ve okul öncesine geçiş gibi konuların ele alındığını belirtmişlerdir.

Erken çocukluk döneminde uygulanan müdahale ve/veya eğitim programlarının gelişim alanlarındaki etkilerine dair bilimsel kanıtlar üretmek için güçlü deneysel ve yarı deneysel tasarımının ek çalışmalarına ihtiyaç olduğu bilinmektedir(Anderson & diğerleri, 2003). Bu bağlamda incelendiğinde araştırmaya dahil edilen çalışmaların yöntem seçimlerinin çoğunlukla (n=38) deneysel araştırma olması bilimsel açıdan kanıtlar üretmek için çalışmalar yapıldığını göstermektedir. Bir diğer taraftan araştırma kapsamında incelenen çalışmaların araştırma desenlerinin yoğun olarak deneysel araştırma olarak tasarlanması çocuklara müdahale ve/veya eğitim programının etkililiğini belirlemek amaçlı muhtemel bir durumdur.

Erken çocukluk döneminde uygulanan müdahale yöntemlerinin kanıt temelli veya bilimsel uygulamalardan seçilmesi uygulanan müdadale/veya eğitim programının çocuğun gelişim alanlarına etkililiği açısından önem arz etmektedir. Araştırmaya dahil edilen çalışmalar incelendiğinde erken çocukluk döneminde uygulanan müdadale/veya eğitim programlarından 7 adet kanıt temelli uygulamanın araştırmalarda kullanıldığı tespit edilmiştir. Özel gereksinimli çocuklara yönelik uygulanan bu çalışmaların ikisinde (n=2) "Temel Tepki Öğretimi", birinde "Sınıf-içi Temel Tepki Öğretimi", ikisinde (n=2) "Portage Erken Eğitim Programı", birinde (n=1) "Erken ve Yoğun Davranışsal Eğitim", birinde (n=1) Proje Impact(ETKİ) müdahale ve/veya erken eğitim programı kullanıldığı saptanmıştır. Kanıt temelli uygulamalardan en çok temel tepki öğretiminin tercih edilmesinin sebebi temel tepki öğretiminin otizmli çocuklarla doğal öğretim yöntemiyle sosyal iletişim ve uyumlu davranış becerilerini öğretmek için bir yöntem olması(Gresham, 2017) ile ilişkilendirilebilir. Araştırmaya dahil edilen çalışmalarda umut vaat eden müdahale ve/veya eğitim programlarının da kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu çalışmaların ikisinde (n=2) "Etkileşim Temelli Müdahale Programı (ETEÇOM)", birinde (n=1) "Temel Yapı Taşları ve Etkileşim Temelli Müdahale Programı (ETEÇOM)", ikisinde (n=2) "Etkileşime Dayalı Erken Müdahale Programı(EDEP)", ikisinde (n=2) "DIR/Floortime", birinde (n=1) NİKO, birinde (n=1) Hanen ve birinde (n=1) Dödem gibi uygulamaların kullanıldığı belirlenmiştir. Bunun yanında araştırma kapsamında geliştirilen müdahale ve/veya eğitim programlarının bazılarında kanıt temelli ya da bilimsel dayanaklı uygulamalardan yararlanarak program hazırlandığı saptanmıştır. Bu bulgu Davis(2009)'in çalışmasında belirttiği erken çocukluk dönemine odaklanarak büyüyen bir araştırma grubunun olduğu, araştırmacıların erken çocukluk dönemindeki çocukları araştırmaya dahil eden titiz ve yenilikçi stratejiler geliştirdikleri bulgusuyla örtüşmektedir. Ayrıca risk altındaki çocuklara yönelik uygulanan müdahale ve/veya eğitim programları arasında Başarıya İlk Adım müdahale programı da bulunmaktadır. Araştırmanın bulgularında dahil edilen çalışmaların kanıt temelli uygulamalar, umut vaat eden

uygulamalar, ailelere yönelik uygulamalar ve araştırma kapsamında geliştirilip uygulanan erken çocukluk müdahale ve/veya eğitim programları ve diğer olmak üzere beş başlık altında kategorize edilmesi Gül ve Diken (2009)'in çalışmalarında beceri öğretimine odaklananlar, okul öncesi dönemde kaynaştırma uygulamalarına odaklananlar, ailelere beceri öğretimine odaklananlar ve özel gereksinimi olan ve normal gelişim gösteren çocukların karşılaştırıldığı çalışmalara odaklananlar olmak üzere dört ayrı başlık altında kategorize edilerek incelenmesi açısından benzerlik göstermektedir ancak ele alınan konu başlıkları açısından bu araştırma ile farklılık göstermektedir.

Araştırmaya dahil edilen çalışmalar incelendiğinde kanıt temelli uygulamalar, umut vaat eden uygulamalar, ailelere yönelik uygulamalar ve araştırma kapsamında geliştirilip uygulanan ve diğer erken çocukluk müdahale ve/veya eğitim programlarının özel gereksinim grupları incelendiğinde en çok otizm spektrum bozukluğu (n=19) olan çocuklarla çalışıldığı tespit edilmiştir. Diğer çalışmaların ise öğrenme güçlüğü, down sendromu, özel yetenek, farklı iki tanı birlikte seyreden(atipik otizm ve hafif zihin engeli tanısı olan çocuk-zihin engeli ve gelişimsel gecikme olan çocuk), zihinsel engel, işitme yetersizliği, görme yetersizliği, gelişimsel gecikmesi olan, sosyal becerilerde yetersizlik ve problem davranış, gecikmiş dil ve konuşma ve farklı gereksinim gruplarının olduğu(otizm, down sendromu, hafif zihinsel engel, fiziksel engel, orta-ağır zihinsel engel- down sendromu, orta zihinsel engel, otizm- otizm, zihinsel engel, işitme yetersizliği, dil ve konuşma bozukluğu, duygusal ve davranışsal bozukluk, gelişimsel gerilik- otizm, zihinsel engel, gelişimsel dil bozukluğu, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu) çocuklarla yürütüldüğü tespit edilmiştir. Çalışmalara bakıldığında özel gereksinim gruplarından en çok otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarla çalışılmış olmasının sebebi son yıllarda otizme olan ilginin artmış olmasına bağlı olabileceği (Chaidi & Drigas, 2020) düşünülmektedir. Buna ek olarak otizm spektrum bozukluğu teşhisi konulan çocukların sayısındaki artışa bağlı olarak müdahalelere daha fazla ilgi gösterilmeye başlandığı ve uygulanan müdahalelere ne kadar erken başlanırsa otizmli çocukların iyileşme olasılığının o kadar yüksek olduğu ile de ilişkilendirilmektedir(Koegel & diğerleri, 2014). Erken müdahale ve/veya programları incelendiğinde yönelik yenilikçi araştırmalara yer verilmesinin bir sebebinin otizme olan ilginin artmış olmasıyla da ilişkili olduğu düşünülebilir.

Çocukların erken gelişimi üzerinde ailelerin güçlü bir etkiye sahip olduğu ve yaşamın ilk yıllarının önemi ve bebek beyninin kapasitesine etkisi hakkında kanıtlar bulunmaktadır(Sass-Lehrer, 2016). Araştırmaya dahil edilen çalışmalar incelendiğinde çalışmalarda hedef katılımcı olarak ailelere de yer verildiği ve 20 çalışmada (n=20) hedef

katılımcıların “anne ve çocuk” tan oluştuğu görülmektedir. Bu bulgu Goldman ve Burke (2017) tarafından yapılan meta analiz çalışmasının sonuçlarındaki çalışmaya katılan aile bireylerinin çoğunlukla “anne” olduğu sonucuyla benzer bulgu göstermektedir. Bu bulgulara ek olarak tarihsel olarak incelendiğinde de zihin engelli bireylerle yapılan çalışmalarda daha çok annelere odaklanıldığı ve baba katılımına odaklanan az sayıda çalışma olduğu(Ridding & Williams, 2019) ayrıca otizmli çocukların babalarının, annelere ve diğer özel gereksinimli çocukların babalarına kıyasla ebeveynlik ve müdahale stratejilerine daha az dahil oldukları vurgulanmaktadır(Rankin & diğerleri, 2019). Erken çocukluk döneminde programlara baba katılımını etkileyen faktörler incelendiğinde ise aile yapısı, baba katılımına ilişkin ebeveyn tutumları, ekonomik koşullar ve çocuk bakım politikaları gibi faktörler karşımıza çıkmaktadır(Palm & Fagan, 2008).

Erken müdahale ve/veya eğitim programları bazı özel eğitim metinlerinde yalnızca bebeklere ve yürümeye başlayan çocuklara veya okul öncesi çocuklara veya doğumdan beş yaşına kadar olan çocuklara odaklanırken bazıları ise doğumdan itibaren yirmi yaşına kadar olan çocukları içine alarak ilk yıllara sınırlı vurgu yapmaktadır(Gargiulo & Kilgo, 2018). NAEYC (National Association for the Education of Young Children) erken çocukluk dönemini genel olarak doğumdan sekiz yaşına kadar olan dönem olarak kabul etmektedir(Efstratopoulou, 2022). Bu bağlamda araştırmaya 0-8 yaş arası çocuklarla yapılan çocuklar dahil edilmiş ve kanıt temelli uygulamalarda yer alan çocukların yaş dağılımlarının 24-72 ay arasında değiştiği, umut vaat eden uygulamalarda yer alan çocukların yaş dağılımlarının 14-83 ay arasında değiştiği, araştırma kapsamında geliştirilen uygulamalarda yer alan çocukların yaş dağılımlarının 5-84 ay, ailelere yönelik uygulamalarda yer alan çocukların yaş dağılımlarının 0-84 ay arasında değiştiği, risk grubundaki çocuklara uygulanan programlarda yer alan çocukların yaş dağılımlarının 0-76 ay arasında değiştiği tespit edilmiştir. Araştırmaya dahil edilen çalışmalarda 0-36 arasındaki çocuklarla yürütülen 10 çalışmanın (n=10) bulunduğu saptanmıştır. Erken müdahale ve/veya eğitim programlarına ne kadar erken başlanırsa olumlu etkilerinin o derece çok olacağı düşünüldüğünde 0-36 ay arasındaki çocuklara yönelik çalışmalara daha çok yer verilmesi gerektiği söylenebilir.

Araştırma kapsamında incelenen çalışmalar cinsiyet dağılımları açısından incelenmiş ve 11 çalışmada (n=11) sadece erkek, 1 çalışmada (n=1) sadece kız, 3 çalışmada (n=3) kız ve erkek eşit, 28 çalışmada (n=28) erkekler kızlardan fazla, 3 çalışmada (n=3) kızlar erkeklerden fazla, 4 çalışmada (n=4) ise cinsiyet bilgisinin belirtilmediği tespit edilmiştir. Çalışmaya dahil edilen hedef çocuk cinsiyet dağılımlarında erkek katılımcıların yoğunlukta olması çalışmaların

yoğun olarak otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarla yürütülmüş olmasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Preter ve diğerleri (2011) otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara uygulanan Erken Yoğun Davranışsal Müdahalenin etkisini belirlemek amacıyla yaptıkları çalışma incelendiğinde araştırma sonucunda müdahaleye katılan çocukların cinsiyetlerin çoğunlukla erkek olduğu bulgusuyla benzer özellik göstermektedir. Hastalıkları Önleme ve Kontrol Merkezi (Centers for Disease Control and Prevention) sayfasında yer alan çalışma sonuçlarında otizm spektrum bozukluğunun erkeklerde kızlara göre 4 kat daha fazla olduğu bilgisiyle de örtüşmektedir (Maenner ve diğerleri, 2020).

Doğumdan itibaren çocukların bilişsel, fiziksel, iletişim, duyuşsal ve duygusal gelişim alanlarına odaklanan müfredatlar bulunmaktadır(Jones, 2010). Erken müdahale ve/veya eğitim programları incelendiğinde farklı gelişim alanlarına yönelik çalışmaların yürütüldüğü görülmektedir. Araştırmaya dahil edilen çalışmalardan 33 çalışmada (n=33) bilişsel, 30 çalışmada (n=30) sosyal-duygusal, 26 çalışmada (n=26) dil-iletişim, 15 çalışmada (n=15) psikomotor, 7 çalışmada (n=7) özbakım, 1 (n=1) çalışmada günlük yaşam becerilerinin çalışıldığı tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında incelenen çalışmaların hedef çocuk katılımcılarına bakıldığında en çok otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarla çalışılması bunun yanında en çok bilişsel ve sosyal-duygusal beceri alanlarının hedef beceri alanı seçilmesi Gaigg ve Bowler (2012) tarafından yapılan çalışmanın sonuçlarındaki otizm spektrum bozukluğunda duygu işleme bozukluklarının sadece temel sosyal eksikliklerin bir sonucu olmadığını ve sosyal gelişimin yanı sıra duygu ve çeşitli bilişsel süreçler arasındaki etkileşimin bir sonucu olduğuyla açıklanabilir. Erken müdaha ve/ya eğitim programlarının gerekçelerinden biri temel öz bakım ve günlük yaşam becerilerine sahip bir çocuğun normal okulda özel eğitim programına yerleştirilme şansının daha yüksek olmasıdır(Inciong, 2007). Bu açıdan bulgular incelendiğinde özbakım ve günlük yaşam beceri alanlarına yönelik çalışmalara daha çok yer verilmesi gerektiği çocuğun hem eğitim ortamının belirlenmesi hem de sosyal gelişimini etkilemesi açısından önemli olduğu söylenebilir.

Erken müdahale ve/veya eğitim programları ev merkezli, kurum merkezli veya ev-kurum merkezli yürütülebilmektedir. Araştırmaya dahil edilen çalışmalarda erken çocukluk müdahale ve/veya eğitim programlarının uygulama ortamları incelendiğinde 24 çalışmada (n=24) kurum merkezli, 10 çalışmada (n=10) ev merkezli, 10 çalışmada (n=10) kurum ve ev merkezli, 2 çalışmada (n=2) ev ve online, 1 çalışmada (n=1) kurum ve online, 1 çalışmada (n=1) ise kurum, ev ve online olduğu tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında incelenen çalışmamaların en çok kurum merkezli yürütüldüğü görülmektedir. Elde edilen bu bulgunun,

çalışmaların çoğunlukla nicel araştırma yöntemleri ile gerçekleştirilmesine ve buna bağlı olarak yapılandırılmış ortamda eğitim sunmak istenmesine bağlı olduğu düşünülmektedir. Yapılan araştırma, Aytekin (2016) yurt içinde erken müdahale kavramını incelediği derleme çalışmasında elde ettiği örneklem grubunda erken müdahale programlarının çoğunlukla kurum merkezli yürütüldüğü bulgusuyla benzerlik göstermektedir. Bir diğer bulgu olarak çalışmaların 4 tanesinde (T7, T36, T38, T40) ev ve ya kurum merkezli yürütülen uygulamalara online uygulamaların da eklendiği ve bu bulgunun alanyazına yeni bir bakış açısı getireceği varsayılmaktadır.

Araştırmaya dahil edilen çalışmalar incelendiğinde erken çocukluk müdahale ve/veya eğitim programlarının uygulama süreleri incelendiğinde en az oturum sayısının araştırma kapsamında geliştirilen programlardaki çalışmada 5 oturum şeklinde uygulandığı en fazla oturum sayısının 736 oturum şeklinde uygulandığı tespit edilmiştir. En uzun uygulanan 736 oturumun çalışmada ölçüt karşılanıncaya kadar katılımcılarla oturumu devam ettirmiş olmasıdan kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Araştırmaya dahil edilen çalışmaların anahtar kelimeleri incelendiğinde "erken müdahale" anahtar kelimesini kullanan 13 çalışma (n=13), "Erken çocukluk eğitimi" anahtar kelimesini kullanan 3 çalışma (n=3), "eğitim programı" anahtar kelimesini kullanan 1 çalışma (n=1) olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya dahil edilen çalışmalardan 21 tanesinde (n=21) sosyal geçerlik çalışması yapıldığı tespit edilmiştir.

Araştırmada ele alınan katılımcı bilgileri ve uygulama bilgilerine benzer olarak Çattık ve diğerleri (2020) yürüttükleri makalede erken çocukluk dönemindeki otizm spektrum bozukluğuna yönelik aile merkezli müdahalelerin tarihçesine, kanıt temellerine, yararlarına, uygulama sürecine ve müdahaleler ile ilgili yapılan çalışmalara yer vermişlerdir. Bu araştırmaya benzer olarak yapılan çalışmada aile merkezli müdahalelere yönelik 25 araştırmanın yöntem, ortam yaş grubu, katılımcı çifti sayısı, uygulamacı türü ve öğrenme çıktıları açısından analiz etmişlerdir. Araştırma sonuçlarında aile merkezli müdahaleler ile ebeveyn uygulamaları sonucu otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda iletişim, sosyal, akademik ve özbakım gibi becerilerin öğretiminin sağlanmasına ve bu becerilerin genellemesine destek verdikleri tespit edilmiştir. Bu bulgu araştırmanın tümüne bakıldığında erken çocukluk döneminde uygulanan farklı müdahale ve/veya eğitim programlarının çocukların gelişim alanlarını desteklemede etkili olduğu ve araştırmaların amaçladığı hedeflere ulaşmasına katkı sağladığı bulgusuyla örtüştüğü görülmektedir. Bradshaw ve arkadaşları (2015) tarafından yapılan erken müdahaleye yönelik sistematik derleme

çalışmasında mümkün olan en erken yaşta uygulanan etkili müdahalelerin öğrenmeyi geliştireceğini ve gelişimsel potansiyeli iyileştireceğini belirtmiştir.

5.2. Öneriler

Araştırmanın bulgularından yola çıkılarak araştımacılar ve uygulamacılar için iki başlık altında öneriler sunulmuştur.

5.2.1. Araştırmacılara Yönelik Öneriler

1. Araştırma kapsamında incelenen çalışmaların Türkiye'de yapılan çalışmaları dahil etmiş olması sebebiyle gelecek çalışmalarda yurt dışında yapılan çalışmalar dahil edilerek çalışmanın daha geniş ve kapsamlı bulguları sunulabilir. Dünyadaki ve Türkiye'deki erken çocukluk döneminde uygulanan müdahale ve/veya eğitim programları karşılaştırılabilir.
2. Araştırma kapsamında incelenen çalışmaların nicel desenlenen çalışmalar ile dahil etme kriterleri yeniden düzenlenerek meta analiz çalışmasıyla etki büyüklüğü hesaplanabilir.
3. Araştırma kapsamında incelenen çalışmaların "sonuçlar ve bulgular" kısmında yer alan bilgiler içerik analizi ile incelenebilir.
4. Araştırma kapsamında incelenen çalışmaların farklı demografik özelliklerine bakılarak farklı değişkenler açısından incelenebilir.
5. Araştırma kapsamında uygulanan erken müdahale ve/ve ya eğitim programlarında baba katılımını artırmaya yönelik erken müdahale ve/veya eğitim programları geliştirilebilir.

5.2.2. Uygulayıcılara Yönelik Öneriler

1. Araştırma kapsamında uygulanan erken müdahale ve/ve ya eğitim programları ile ilgili eğitmenlere, ailelere ya da çocuğun birincil bakıcılarına ön bilgi niteliğinde farklı erken müdahale ve/veya eğitim programları hakkında eğitimler düzenlebilir.
2. Araştırma kapsamında uygulanan erken müdahale ve/ve ya eğitim programları ile ilgili eğitmenlere, ailelere ya da çocuğun birincil bakıcılarına yönelik hazırbuluşluk testleri ve ya uygulama yeterlilikleri incelenerek araştırmanın katılımcıları belirlenebilir.

KAYNAKÇA

Ahioğlu-Lindberg, E. N. (2011). Piaget ve ergenlikte bilişsel gelişim. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *19*(1), 1-10.

Anderson, L. M., Shinn, C., Fullilove, M. T., Scrimshaw, S. C., Fielding, J. E., Normand, J., ... & Task Force on Community Preventive Services. (2003). The effectiveness of early childhood development programs: A systematic review. *American journal of preventive medicine*, *24*(3), 32-46.

Archer, C., & Siraj, I. (2015). *Encouraging physical development through movement-play*. Sage. (s. 2-3)

Arı, R. (2008). *Eğitim psikolojisi-gelişim ve öğrenme*. 4.basım (s. 43-44) Nobel Yayım Dağıtım. Ankara.

Aydın, B. (2011). Gelişimin doğası. B. Yeşilparmak (Ed.), *Eğitim psikolojisi gelişim öğrenme ve öğretim* içinde (s. 37-38). Pegem Akademi.

Aytekin, Ç. (2016). Türkiye'de erken müdahale kavramına yönelik yapılmış lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi*, *4*(2), 115-127. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/ered/issue/33224/369711

Ayyıldız, E. (2019). Erken çocuklukta özel eğitim/müdahale nedenleri. Y. Fazlıoğlu ve H. Şengül Erdem (Ed.), *Özel gereksinimli çocuklar erken çocuklukta gelişim ve eğitim* içinde (s.187-210). Vize Akademi.

Bakkaloğlu, H., Yılmaz, B., Altun Könez, N., & Yalçın, G. (2018). Türkiye'de okul öncesi kaynaştırma konusunda yapılan araştırmalar bize neler söylüyor? *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19*(1), 119-150. DOI: 10.17679/inuefd.302031

Bakken, L., Brown, N., & Downing, B. (2017). Early childhood education: The long-term benefits. *Journal of research in Childhood Education*, *31*(2), 255-269. https://doi.org/10.1080/02568543.2016.1273285

Bayat, M. (2016). *Teaching exceptional children: Foundations and best practices in inclusive early childhood education classrooms*. Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315754352

Bekir, H. (2020). Early child development. Neriman A. (Ed.). *Handbook of Research on Prenatal, Postnatal, and Early Childhood Development* içinde (s. 181-182). IGI Global.

Biddle, K. A. G., Garcia-Nevarez, A., Henderson, W. J. R., & Valero-Kerrick, A. (2013). *Early childhood education: Becoming a professional*. Sage. (s. 29)

Bozkuş-Genç, G., & Vuran, S. (2013). Sosyal becerilerin öğretiminde temel tepki öğretimiyle yürütülen araştırmaların incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri* , *13*(3), 1715-1742.

Braches-Chyrek, R., Röhner, C., Sünker, H., & Hopf, M. (Eds.). (2020). *Handbuch Frühe Kindheit* (2nd ed.). Verlag Barbara Budrich. https://doi.org/10.2307/j.ctvvb7m51 Sayfa 38

Bradshaw, J., Steiner, A. M., Gengoux, G., & Koegel, L. K. (2015). Feasibility and effectiveness of very early intervention for infants at-risk for autism spectrum disorder: A systematic review. *Journal of autism and developmental disorders*, *45*(3), 778-794. https://doi.org/10.1007/s10803-014-2235-2

Brock, M. E., & Carter, E. W. (2017). A Meta-Analysis of Educator Training to Improve Implementation of Interventions for Students With Disabilities. *Remedial and Special Education*, *38*(3), 131–144. https://doi.org/10.1177/0741932516653477

Bronson, D. E., & Davis, T. S. (2011). *Finding and evaluating evidence: Systematic reviews and evidence-based practice*. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195337365.001.0001

Butler, A., Gish, M., & Shaul, M. (2004). *Head Start: Background, issues, and bibliography*. Nova Publishers.(s. 2)

Cameron, R. J. (1997). Early intervention for young children with developmental delay: the Portage approach. *Child: care, health and development*, *23*(1), 11-27.

Cavkaytar, A. (2014). Özel eğitime gereksinim duyan çocuklar ve özel eğitim. İ.H. Diken (Ed.), Özel Eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim içinde, (s. 5). Pegem Akademi.

Ceylan, R. (2012). Erken çocuklukta büyüme ve gelişme. Y. Fazlıoğlu (Ed.), *Erken çocukluk gelişimi ve eğitimi* içinde (s. 7). Paradigma Akademi.

Chaidi, I., & Drigas, A. (2020). Autism, expression, and understanding of emotions: Literature review. *iJOE*, *16*(2), 95.

Cochran, M., & New, R. S. (Eds.). (2007). *Early Childhood Education: An International Encyclopedia [4 Volumes]*. Greenwood Publishing Group. (s. 862)

Çattık, E. O., Yetkin, A. İ., & Diken, İ. H. (2020). Erken çocukluk döneminde otizm spektrum bozukluğunda aile merkezli müdahaleler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, *21*(3), 589-610. https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.543446

Dash, N. (2006). *Inclusive education for children with special needs*. Atlantic Publishers & Dist.

Davis, J. (2009). Revealing the research 'hole'of early childhood education for sustainability: A preliminary survey of the literature. *Environmental Education Research*, *15*(2), 227-241.

Değirmenci, G. & Karahisar, S. (2015). Erken müdahale programlarında aile merkezli uygulamalara örnek bir model: Ulusal erken müdahale boyuna çalışma (NEILS),. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi* , 3. Ulusal Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kongresi (Uluslararası Katılımlı) (Kongre Kitabı) , . https://dergipark.org.tr/en/pub/husbfd/issue/7893/103933 adresinden alınmıştır.

Dickinson, D. K., & Neuman, S. B. (Eds.). (2007). *Handbook of early literacy research* (Vol. 2). Guilford Press. (s. 452)

Diken, I. H., Bayhan, P., Turan, F., Sipal, R. F., Sucuoglu, B., Ceber-Bakkaloglu, H., ... & Kara, O. K. (2012). Early childhood intervention and early childhood special education in Turkey within the scope of the developmental system approach. *Infants & Young Children*, *25*(4), 346-353. DOI: 10.1097/IYC.0b013e318268541d

Dinçer, S. (2018). Eğitim bilimleri araştırmalarında içerik analizi: meta-analiz, meta-sentez, betimsel içerik analizi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *7*(1), 176-190.

Doğru, S. S. Y. (2017). Alternatif Özel Eğitim Programları (Doğumdan Altı Yaşa Kadar Olan Çocuklar İçin Özel Eğitim). *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, (10), 326-343. https://dergipark.org.tr/en/pub/inesj/issue/40034/476096'dan alındı

Durmuşoğlu Saltalı, N. (2013). Erken çocukluk döneminde gelişim. S. Yıldırım Doğru (Ed.), *Erken çocukluk döneminde özel eğitim* içinde (s. 7-9). Maya Akademi.

Efstratopoulou, M. (Ed.). (2022). *Rethinking Inclusion and Transformation in Special Education*. IGI Global.

Essa, E. L., & Burnham, M. M. (2019). *Introduction to early childhood education*. (s. 10). Sage Publications.

Farrell, M. (2012). *The special education handbook: an AZ guide*. Routledge.(s. 215).

Fletcher, P., & O'Toole, C. (2015). *Language development and language impairment: A problem-based introduction*. John Wiley & Sons.

Freitag, C. M., Kitzerow, J., Medda, J., Soll, S., & Cholemkery, H. (2017). *Autismus-Spektrum-Störungen* (Vol. 24). Hogrefe Verlag GmbH & Company KG.

Gaigg, S. B., & Bowler, D. M. (2009). Illusory memories of emotionally charged words in autism spectrum disorder: Further evidence for atypical emotion processing outside the social domain. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, *39*(7), 1031-1038.

Gargiulo, R. M., & Kilgo, J. L. (2018). *An introduction to young children with special needs: Birth through age eight*. SAGE Publications.

Garvis, S., Phillipson, S., & Harju-Luukkainen, H. (Eds.). (2018). *International perspectives on early childhood education and care: Early childhood education in the 21st century Vol I*. Routledge.

Gilford, S. W. (Ed.). (2013). *Learning from Head Start: A Teacher's Guide to School Readiness*. R&L Education. (s. 13)

Goldman, S. E., & Burke, M. M. (2017). The effectiveness of interventions to increase parent involvement in special education: A systematic literature review and meta-analysis. *Exceptionality*, *25*(2), 97-115.

Gresham, F. M. (2017). *Effective interventions for social-emotional learning*. Birleşik Krallık: Guilford Publications.

Gul, S. O. & Diken, İ. H. (2009). A Review of Master and Doctoral Dissertations in the Field of Early Childhood Special Education in Turkey. *International Journal of Early Childhood Special Education* , 1 (1) , 46-78 . DOI: 10.20489/intjecse.107977

Gürel Selimoğlu, Ö., & Özdemir, S. (2018). Etkileşim temelli erken çocuklukta müdahale programı'nın (eteçom) otizm spektrum bozukluğu sergileyen çocukların sosyal etkileşim becerileri üzerindeki etkililiği. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi, 2*(3), 514-555. https://doi.org/10.24130/eccd-jecs.196720182399

Güven, D., & Diken, I. H. (2014). Otizm spektrum bozukluğu olan okul öncesi çocuklara yönelik sosyal beceri öğretim müdahaleleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 15*(01), 19-38.

Hammel, A. M., & Hourigan, R. M. (2017). *Teaching music to students with special needs: A label-free approach*. Oxford University Press.

Harmancı, P & Budak, F. (2018). Aile Müdahalelerinin Otizmli Çocuk Üzerindeki Etkisi: Sistematik Derleme. *The Journal of Academic Social Sciences*. DOI:10.16992/ASOS.13695

Higgins, J. P., Thomas, J., Chandler, J., Cumpston, M., Li, T., Page, M. J., & Welch, V. A. (Eds.). (2019). *Cochrane handbook for systematic reviews of interventions*. John Wiley & Sons.

Huberman, A. M. ve Miles, M. B. (1994*). Data management and analysis methods*. N. K. Denzin ve Y. S. Lincoln (Ed.), Handbook of qualitative research içinde (ss. 428–444). Sage Publication.

Inciong, T. G., Capulong, Y. T., Quijano, Y. S., Gregorio, J. A., & Gines, A. C. (2007). Introduction to special education: A text Book for College Students–. *Rex Book Store, Inc*.

Jones, C. J. (2010). *Curriculum development for students with mild disabilities: Academic and social skills for RTI planning and inclusion IEPs*. Charles C Thomas Publisher.

Karaaslan, Ö. (2010). Etkileşime dayalı erken eğitim programı'nın (EDEP) gelişimsel yetersizliğe sahip çocuklar ve anneleri üzerindeki etkililiği (Order No. 28636186). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (2561961564). Retrieved from https://www.proquest.com/dissertations-theses/etkileşime-dayalı-erken-eğitim-programının-edep/docview/2561961564/se-2

Kaufman, S. R., Kaufman, M. J., & Nelson, E. C. (2016). *The pre-K home companion: Learning the importance of early childhood education and choosing the best program for your family*. Rowman & Littlefield.(s. 2)

Koegel, L. K., Koegel, R. L., Ashbaugh, K., & Bradshaw, J. (2014). The importance of early identification and intervention for children with or at risk for autism spectrum disorders. *International journal of speech-language pathology*, *16*(1), 50-56.

Korkmaz Toper, Ö., & Diken, İ. H. (2013). Temel tepki öğretimi-TTÖ (Pivotal response treatment-PRT) ile gerçekleştirilen etkililik araştırmalarının betimsel analizi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, *14*(1), 41-59.

Krogh, S., & Slentz, K. (2001). Early Childhood Education: Yesterday, Today, and Tomorrow (1st ed.). Routledge. (s. 95) https://doi.org/10.4324/9781410600530

Kuhn, A. (1990). *A handbook for volunteer coordinators in head start*. US Department of Health and Human Services, Administration for Children and Families, Administration on Children, Youth and Families, Head Start Bureau. Sayfa 9

Külahoğlu, Ş. (2011). Gelişim ve öğrenme psikolojisine giriş. B. Yeşilparmak (Ed.), *Eğitim piskolojisi gelişim öğrenme ve öğretim* içinde (s. 33). Pegem Akademi.

Chezan, L. C., Wolfe, K., & Drasgow, E. (Eds.). (2022). *Evidence-Based practices for supporting ındividuals with autism spectrum disorder*. (2022). Amerika Birleşik Devletleri: Rowman & Littlefield Publishers.

Leaf, J. B., Cihon, J. H., Ferguson, J. L., & Weiss, M. J. (2022). *Handbook of applied behavior analysis ınterventions for autism: ıntegrating research ınto practice*. (2022). İsviçre: Springer International Publishing.

Littell, JH, Corcoran, J. ve Pillai, V. (2008). *Sistematik incelemeler ve meta-analiz* . Oxford Üniversitesi Yayınları.

Maenner, M. J., Shaw, K. A., & Baio, J. (2020). Prevalence of autism spectrum disorder among children aged 8 years—autism and developmental disabilities monitoring network, 11 sites, United States, 2016. *MMWR Surveillance summaries*, *69*(4), 1.

Mahoney, G. & Perales, F. M. (2005). Relationship-focused early intervention with children with pervasive developmental disorders and other disabilities: a comparative study. J Dev Behav Pediatr, 26(2):77-85. doi: 10.1097/00004703-200504000-00002. PMID: 15827458.

Mahoney, G., Wiggers, B. , Nam, S. , Kralovic, S. & Perales, F. (2015). How depressive symptomatology of mothers of children with pervasive developmental disorders relates to their participation. DOI: 10.20489/intjecse.86233

Marschark, M., Lang, H. G., & Albertini, J. A. (2001). *Educating deaf students: From research to practice*. Oxford University Press.

McCartney, K., & Phillips, D. (Ed). (2011). *The Blackwell handbook of early childhood development*. John Wiley & Sons. DOI:10.1002/9780470757703

Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 07.07.2018 tarih ve 30471 sayılı Resmi Gazete. Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü (resmigazete.gov.tr)

Movahedazarhouligh, S. (2021). Parent-implemented interventions and family-centered service delivery approaches in early intervention and early childhood special education. *Early Child Development and Care*, *191*(1), 1-12.

Neaum, S. (2012). Language and literacy for the early years. *Language and Literacy for the Early Years*, 1-184.

Newman, B. M., & Newman, P. R. (2023). *Theories of human development*. Third Edition. Routledge.

Newman, M., & Gough, D. (2020). Systematic reviews in educational research: Methodology, perspectives and application. *Systematic reviews in educational research*, 3-22. DOI:10.1007/978-3-658-27602-7_1

O'Connor, A., & Daly, A. (2016). *Understanding physical development in the early years: Linking bodies and minds*. Routledge.

Palm, G., & Fagan, J. (2008). Father involvement in early childhood programs: Review of the literature. *Early Child Development and Care*, *178*(7-8), 745-759. https://doi.org/10.1080/03004430802352137

Patole, S. (Ed.). (2021). *Principles and Practice of Systematic Reviews and Meta-Analysis*. Springer.

Peter Sturmey & A.G. Crisp (1986). Portage Guide to Early Education: a review of research, Educational Psychology, 6:2, 139 157, Doi : 10.1080/0144341860060204

Peters-Scheffer, N., Didden, R., Korzilius, H., & Sturmey, P. (2011). A meta-analytic study on the effectiveness of comprehensive ABA-based early intervention programs for children with autism spectrum disorders. *Research in Autism Spectrum Disorders*, *5*(1), 60-69. https://doi.org/10.1016/j.rasd.2010.03.011

Petticrew, M., & Roberts, H. (2008). *Systematic reviews in the social sciences: A practical guide*. John Wiley & Sons.

Pınar, E. S. (2006). Dünyada ve Türkiye'de erken çocukluk özel eğitiminin gelişimi ve erken çocukluk özel eğitim uygulamaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, *7*(02), 71-83. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000098

Pianta, R. C., Barnett, W. S., Justice, L. M., & Sheridan, S. M. (Eds.). (2012). *Handbook of early childhood education*. Guilford Press. (s. 5)

Rankin, J. A., Paisley, C. A., Tomeny, T. S., & Eldred, S. W. (2019). Fathers of youth with autism spectrum disorder: A systematic review of the impact of fathers' involvement on youth, families, and intervention. *Clinical child and family psychology review*, *22*, 458-477. DOI:10.1007/s10567-019-00294-0

Reichow, B., & Wolery, M. (2009). Comprehensive synthesis of early intensive behavioral interventions for young children with autism based on the UCLA young autism project model. *Journal of autism and developmental disorders*, *39*(1), 23-41. DOI:10.1007/s10803-008-0596-0

Reid, G., & Peer, L. (2016). *Special educational needs: A guide for inclusive practice.* 1-416. Birleşik Krallık: SAGE Publications.

Reynolds, C. R., & Fletcher-Janzen, E. (Eds.). (2004). *Concise encyclopedia of special education: a reference for the education of the handicapped and other exceptional children and adults*. John Wiley & Sons.

Robson, S. (2012). *Education in early childhood: first things first*. David Fulton Publishers.

Rotatori, A. F., Obiakor, F. E., & Bakken, J. P. (Eds.). (2011). *History of special education*. Emerald Group Publishing. (s. 5)

Sass-Lehrer, M. (Ed.). (2016). *Early intervention for deaf and hard-of-hearing infants, toddlers, and their families: Interdisciplinary perspectives*. Oxford University Press.

Sayfa, MJ, McKenzie, JE, Bossuyt, PM *ve diğerleri.* PRISMA 2020 bildirimi: sistematik incelemeleri raporlamak için güncellenmiş bir kılavuz. *Sistem Rev* 10 , 89 (2021). https://doi.org/10.1186/s13643-021-01626-4

Sazak, E. (2019). Erken çocukluk döneminde kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim uygulamaları. Yeşim Fazlıoğlu-Hatice Şengül Erdem (Ed.), *Özel Gereksinimli Çocuklar Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitim* içinde (s.1). Ankara. Vize Akademik.

Sazak, E. (2019). Erken çocuklukta bilişsel gelişim. Y. Fazlıoğlu ve H. Şengül Erdem (Ed.), *Özel gereksinimli çocuklar erken çocuklukta gelişim ve eğitim* içinde (s.7). Vize Akademi.

Schady, N., Galiani, S., & Souza, A. P. (2006). Early Childhood Development in Latin America and the Caribbean [with Comments]. Economía, 6(2), 185–225. http://www.jstor.org/stable/20065499

Selimoğlu, Ö. G., & Özdemir, S. (2018). Etkileşim temelli erken çocuklukta müdahale programı'nın (ETEÇOM) otizm spektrum bozukluğu sergileyen çocukların sosyal etkileşim becerileri üzerindeki etkililiği. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, *2*(3), 514-555. https://doi.org/10.24130/eccd-jecs.196720182399

Sherman, D. A. (2007). Autism: asserting your child's right to a special education. *Autism Special Education Law*. (s. 33)

Stahmer, A.C., Suhrheinrich, J., Reed, S., Schreibman, L., & Bolduc, C. (2011). *Classroom pivotal response teaching for children with autism*. Guilford Press. (s.1)

Steinbrenner, J. R., Hume, K., Odom, S. L., Morin, K. L., Nowell, S. W., Tomaszewski, B., Szendrey, S., McIntyre, N.S., Yücesoy-Özkan, Ş., & Savage, M. N. (2020). Evidence-based practices for children, youth, and young adults with autism. *FPG Child Development Institute*.

Stone-MacDonald, A., Cihak, D. F., & Zager, D. (Eds.). (2022). *Autism Spectrum Disorders: Advancing Positive Practices in Education*. Taylor & Francis.

Ştefan, C. A. (2012). Socıal-emotıonal preventıon program for preschool chıldren: an analysıs of a hıgh rısk sample. *Cognitie, Creier, Comportament/Cognition, Brain, Behavior*, *16*(3).

Tan, O. S., Poon, K. K., O'Brien, B. A., & Rifkin-Graboi, A. (Eds.). (2022). *Early Childhood Development and Education in Singapore* (Vol. 2). Springer Nature.

Tarasova, N. P. (Ed.). (2009). *Quality of Human Resources: Education-Volume II*. EOLSS Publications.

Tomris, G., & Çelik, S. (2021). Erken Çocukluk Özel Eğitimi: Kuramsal Ve Yasal Temeller, Dünya'daki Ve Türkiye'deki Son Eğilimler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 23*(1), 243-269. https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.748893

Trivette, C. M., Dunst, C. J., & Hamby, D. W. (2010). Influences of family-systems intervention practices on parent-child interactions and child development. *Topics in Early Childhood Special Education*, *30*(1), 3-19. DOI:10.1177/0271121410364250

Tussey, J., & Haas, L. (Eds.). (2021). *Handbook of research on supporting social and emotional development through literacy education*. IGI Global.

Ummanel, A., & Dilek, A. (2016). Gelişim ve öğrenme. *Öğretim ilke ve yöntemleri içinde*, 35-52. Anı Yayıncılık.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO. (2022). What you need to know about early childhood care and education. https://www.unesco.org/en/education/early-childhood/need-know adresinden elde edildi.

Votruba-Drzal, E., & Dearing, E. (Eds.). (2017). *The Wiley handbook of early childhood development programs, practices, and policies*. John Wiley & Sons.

Wall, K. (2010). *Special needs and early years: A practitioner guide*. Birleşik Krallık: SAGE Publications.

Wilson, R. A. (2003). *Special educational needs in the early years*. Birleşik Krallık: Taylor & Francis.

World Health Organization. (2012). Early childhood development and disability: A discussion paper.

Fazlıoğlu, Y. (2012). Erken Çocukluk Gelişimi ve Eğitimi. Paradigma Akademi Yayınları

Yıldırım Doğru, S. (2013). Erken çocukluk döneminde gelişim. S. Yıldırım Doğru (Ed.), *Erken çocukluk döneminde özel eğitim* içinde (s. 72-73). Maya Akademi.

Yıldırım Doğru, S. (2017). Deniz, M. E. (Ed.), *Erken Çocukluk Döneminde Gelişim içinde (s. 328)*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Yıldırım Doğru, S. (2017). Erken çocuklukta özel eğitim. M.E. Deniz (Ed.), *Erken çocukluk döneminde gelişim* içinde (s. 321). Pegem Akademi.

Yılmaz, K. (2021). Sosyal bilimlerde ve eğitim bilimlerinde sistematik derleme, meta değerlendirme ve bibliyometrik analizler. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10*(2), 1457-1490. https://doi.org/10.33206/mjss.791537

EKLER

EK 1.

ÖĞRENCİNİN AKADEMİK ÖZGEÇMİŞİ

Kişisel Bilgiler			
Adı ve Soyadı	Fadime ERKAN		
E-postası/Web Sayfası			
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce B1, Almanca A1		
Uzmanlık Alanı	Özel Eğitim		
Öğrenim Bilgileri			
	Üniversite	Bölüm	Yıl
Lisans	Dokuz Eylül Üniversitesi	Özel Eğitim	2014-2018
Tez Başlığı	Türkiye'de Yürütülen Erken Müdahale Programlarının Özel Gereksinimli Küçük Çocukların Gelişim Alanlarına Etkisi: Bir Meta Analiz Çalışması		
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Sunay YILDIRIM DOĞRU		
Akademik Eserler (Makale, kitap, kitap bölümü, bildiri, poster, sergi, konser vb. eserlerden kaynakça yazım kurallarına göre en fazla 10 eser yazılmalıdır.) Tezden üretilen yayınlar * ile işaretlenmelidir.			
Afat, N., Kat, B. ve Erkan, F. (2021). *Özel eğitim öğretmenliği öğrencilerinin "Üstün zekalı çocuk" imajlarının incelenmesi* [Özet]. 31. Ulusal Özel Eğitim Kongresi'nde sunulan bildiri. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/journal-file/12173 Kalkan, S., Balıkçı, Ş., Erkan, F. ve İmamoğlu, M. (2022). *Erken çocukluk eğitim ortamlarında gelişimsel yetersizliği olan çocuklara yapılan müdahalelere yönelik eğitmen adaylarının görüşlerinin incelenmesi* [Özet]. 6. Uluslararası Katılımlı Ulusal Disiplinerarası Erken Çocuklukta Müdahale Kongresi'nde (UDEMKO2022) sunulan bildiri. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.			
Alanıyla İlgili Bilimsel Kuruluşlara Üyelikler			
Alanıyla İlgili Aldığı Ödüller			

EK 2. WWC Protokolü

İNCELEME PROTOKOLÜ
ERKEN ÇOCUKLUK EĞİTİMİ MÜDAHALELERİ

1. Konu Alanı Odağı

Bu konu alanındaki incelemeler erken çocukluk dönemine odaklanıyor. Erken çocukluk dönemi doğumdan itibaren 8 yaşa kadar dönemi kapsar ve insan hayatının ileriki dönemlerinin temelini oluşturan bir dönemdir. 0 ila 8 yaş aralığındaki çocuklar için okul, ev veya merkez tabanlı ortamlarda kullanılmak üzere tasarlanmış eğitim müdahalelerini incelemeyi hedefliyor. Erken çocukluk eğitimi müdahalelerinin birincil odak noktası bilişsel, psikomotor, dil ve sosyal-duygusal gelişim alanlarıdır.

Bu konu alanındaki kanıtların sistematik incelemeleri aşağıdaki soruları ele almaktadır:

- Hangi erken çocukluk müdahaleleri çocukların gelişim alanlarını iyileştiriyor? (özellikle bilişsel, psikomotor, dil ve sosyal-duygusal gelişim)?
- Türkiye'de Yürütülen Özel Gereksinimli Küçük Çocuklara Yönelik Erken Müdahale Programları nelerdir?
- Türkiye'de Yürütülen Erken Müdahale Programlarının Özel Gereksinimli Küçük Çocukların Genel gelişimleri üzerine etkisi nedir?
- Hangi erken çocukluk müdahaleleri özellikle hangi çocuklar için etkilidir?

Anahtar Tanımlar

Erken Çocukluk Dönemi: Erken çocukluk dönemi çocukluğun ilk yıllarından başlayarak ilkokula kadar olan süreyi kapsamaktadır. Bu dönem zihinsel ve fiziksel gelişimin son derece hızlı olduğu ve kişinin ileriki yaşamına ilişkin birçok yapı taşının oluştuğu ve şekillendiği zaman dilimine karşılık gelmektedir.

ETEÇOM: Etkileşim Temelli Erken Çocuklukta Müdahale Programı

OÇİDEP: Otistik Çocuklar İçin Davranışsal Eğitim Programı

PRT/TTÖ: Temel Tepki Öğretimi-TTÖ (Pivotal Response Treatment-PRT)

DÖDEM: Doğal Öğretime Dayalı Erken Müdahale

Floortime: Otizm spektrum bozukluğu, down sendromu, dil ve konuşma bozukluğu, dikkat eksikliği ve hiperaktivite, gelişimsel gerilikler, duygusal ve dürtüsel sorunları o lan çocuklar ve onların aileleri için geliştirilmiş bir programdır

2. Uygunluk Kriterleri Ve Delil Standartları

Dahil Edilecek Gruplar

Erken Çocukluk Eğitimi konu alanı okul, ev veya merkez temelli devam eden 0 ila 8 yaşındaki çocuklara yönelik müdahale çalışmalarını gözden geçirecektir. Çalışmaya dahil edilecek örneklem grubu özel gereksinimi ya da gelişimsel geriliği olan ve risk altındaki çocukları kapsamaktadır.

Çocukların özellikleri;

- Yaş: 0-8 yaş
- Cinsiyet: Kız, Erkek
- Özel gereksinimli/ gelişimsel geriliği olan/ risk altında olan

4.2.2. Dahil Edilecek Müdahale Türleri

- Eteçom (Etkileşim Temelli Erken Çocuklukta Müdahale Programı),
- Oçidep(Otistik Çocuklar İçin Davranışsal Eğitim Programı),
- Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı,
- Temel Tepki Öğretimi-TTÖ (Pivotal Response Treatment-PRT)
- Erken Yoğun Davranışsal Eğitim (EYDE)
- Etkileşime Dayalı Erken Eğitim Programı(EDEP)
- Başarıya İlk Adım Programı
- Araştırma İçin Hazırlanan Diğer Programlar Müdahale Programları

Müdahalenin, çocuğun özel gereksinimiyle, gelişimsel geriliğiyle ya da risk altındaki durumlarıyla ilişkili bilişsel, psikomotor, dil veya sosyal-duygusal yeterlilikleri artırmaya yönelik birincil bir amacı veya hedefleri olmalıdır. Okul, ev veya merkez tabanlı bir ortamda uygulanmalıdır (örneğin, çocuk bakım merkezi, okul veya toplum temelli anaokulu veya diğer merkez tabanlı erken çocukluk ortamı). Program diğer bileşenleri (örneğin, ebeveyn eğitimi, eğitimi) içerebilir.

Erken çocukluk eğitimi müdahaleleri, okul veya merkez temelli erken çocukluk ortamlarında uygulanan ve okul öncesi çocukların bilişsel, dil, okuryazarlık, matematik veya okula hazır oluş ile ilişkili sosyal-duygusal yeterliliklerini geliştirmek için tasarlanmış

müfredat, uygulamalar, politikalar ve programlardır. İncelemelere dahil edilecek dört geniş müdahale türü şunlardır:

1. Müfredat. Müfredat, sınıflarda çocuklarla çalışmak için açık bir şekilde tanımlanmış bir ada sahip, bir yazı/açıklama içeren bir dizi etkinlik, materyal ve/veya rehberliktir.
   Bir müfredat (1) çocukların birden fazla alanda öğrenme ihtiyaçlarını karşılamak için tasarlanmış birincil öğretim aracı olarak tasarlanabilir; veya (2) sınıf materyalini farklılaştırılmış öğretimle desteklemek veya belirli alanlarda çocukların öğrenme ihtiyaçlarını karşılamak için tasarlanmış olabilir.
2. Uygulamalar. İnceleme hem genel hem de hedeflenen uygulamaları içerecektir. Genel uygulama, program personelinin çocuklarla ve sınıflardaki materyallerle etkileşim kurarak uyguladığı çocukların gelişimini teşvik etmeye yönelik adlandırılmış bir yaklaşımdır. Hedefe yönelik uygulama, sınıftaki çocukların bir alt kümesinin veya zihin engellilik, gelişimsel gecikmeler veya teşhis edilmiş özel gereksinim gibi belirli gelişim sorunları olan çocukların gelişimini teşvik etmek için adlandırılmış bir yaklaşımdır. Hem genel hem de hedeflenen uygulamalar açıkça tanımlanmalı ve sahada ve literatürde yaygın olarak anlaşılmalıdır. Erken çocukluk eğitimi uygulamasına bir örnek, etkileşimli resimli kitap okuma yoluyla çocukların dil becerilerinin uyarılmasını artıran genel bir uygulama olan okumadır.

Dahil Edilecek Çalışmalar

İncelemeye dahil edilmesi için, bir çalışmanın ilgililik açısından birkaç kriteri karşılaması gerekir:

- Konu alaka düzeyi. Çalışma, çocukların bilişsel, psikomotor, dil ve sosyal-duygusal gelişimlerini iyileştirmeye yönelik bir yaklaşımın etkilerine odaklanmalıdır.
- Zaman çerçevesi alaka düzeyi. Çalışma 2005 veya daha sonra yayınlanmış olmalıdır. Bu zaman çerçevesi, inceleme için gerçekçi bir çalışma kapsamı belirlemek amacıyla oluşturulmuştur.
- Örnek alaka düzeyi. Çalışma örneği, aşağıdaki bölümde açıklanan gereksinimleri karşılamalıdır: Yukarıdaki “Dahil Edilecek Gruplar” bölümü.
- Dil alaka düzeyi. Çalışmaya dahil edilebilmesi için çalışmanın Türkçe olması gerekir.
- Konum alaka düzeyini inceleyin. Çalışma, okul, ev veya merkez tabanlı program veya anaokuluna devam eden çocukları içermelidir.
- Tasarım uygunluğunun incelenmesi. Çalışma, nicel yöntemler kullanılarak yapılmış bir çalışma biçimi olmalıdır.
- Sonuç alaka düzeyi. Çalışma, çocuk çıktılarına odaklanmalı ve aşağıdaki alanlardan en az birinde yeterli görünüş geçerliliği ve güvenilirliği olan en az bir çıktı ölçüsü içermelidir: bilişsel, psikomotor, dil ve sosyal-duygusal gelişim.

Ölçütler belirlenirken çalışmaya dahil edilecek çalışmalar ve dışlanacak çalışmalar için kriterler belirlenir. Bu protokole göre dışlanacak çalışma kriterleri şu şekildedir:

Sonuç ölçütleri

Dahil Edilecek Sonuç Türleri: konu alanı için birincil sonuç alanları bilişsel, psikomotor, dil ve sosyal-duygusal gelişimdir.

Sistematik derleme çalışmalarında kodlama güvenirliğinin sağlanması önerilmektedir. Kodlama güvenirliğinin analizi için elde edilen çalışmalar iki yüksek lisans mezunu araştırma görevlisine kodlama formu ile birlikte mail ortamında gönderilecektir. Bu iki uzman ile araştırmanın amacı ve yapısı, kodlama formunun doldurulması hakkında 1 saat süren online bir görüşme gerçekleştirilecektir. Belirlenen çalışmalar iki uzman ve araştırmacı tarafından ayrı ayrı kodlama tablosuna girilecektir. Sonrasında kodlayıcılar arasındaki güvenirliği belirlemek için "uzlaşma sayısı/uzlaşma+uzlaşmama sayısı" formülünden yararlanılacaktır. Kodlayıcılar arasındaki uygunluğun %70'in üzerinde olması güvenirliğin yeterli olduğunu göstermektedir.

3. Anahtar Kelime, Arama Parametreleri Ve Veritabanları

Tarama İçin Belirlenen Veri Tabanları

1. Google Akademik,
2. Proquest
3. YÖK Ulusal Tez Merkezi

Tarama İçin Belirlenen Çalışma Türleri

1. Makaleler
2. Yüksek Lisans Tezleri
3. Doktora Tezleri

Çalışma Yıl Sınırı

1. Çalışmanın yıl sınırlandırılması 2005-2022 olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Anahtar kelime aramasının birincil amacı, müdahaleleri potansiyel olarak uygun çalışmalarla belirlemek ve müdahalelere inceleme için öncelik verilebilmesi için her müdahaleye ilişkin çalışmaların sayısını değerlendirmektir.

Bağımsız Değişkenler: Erken çocukluk veya erken çocukluk eğitimi veya erken çocuklukta özel eğitim veya erken müdahale veya özel eğitim veya kaynaştırma veya Eteçom veya Temel

Tepki Öğretimi veya Küçük Adımlar veya Oçidep veya otistik çocuklar için davranışsal eğitim programı veya müdahale programı

Bağımlı Değişkenler: Bilişsel gelişim veya sosyal gelişim veya duygusal gelişim veya dil gelişimi veya dil ve konuşma veya psikomotor gelişim veya fiziksel gelişim

Yetersizlik Grupları: özel gereksinimli birey veya yaygın gelişimsel bozukluk veya otizm veya mental retardasyon veya zihinsel gerilik veya zihin engelli birey veya down sendrom veya öğrenme güçlüğü veya üstün zekalı veya bedensel engel veya gelişim geriliği veya öğrenme güçlüğü veya risk altındaki çocuk

Araştırma Yöntemi: nicel veya nitel veya karma

Dahil Etme Kriterleri:

- Yıl: 2005-2022
- Hakemli Dergiler
- Dil: Türkçe yapılmış çalışmalar
- Yetersizlik Grupları: özel gereksinimli birey veya yaygın gelişimsel bozukluk veya otizm veya mental retardasyon veya zihinsel gerilik veya zihin engelli birey veya down sendrom veya öğrenme güçlüğü veya üstün zekalı veya bedensel engel veya gelişim geriliği veya öğrenme güçlüğü veya risk altındaki çocuk
- Yaş Grubu: 0-8 yaş

Dışlama Kriterleri:

- Yaş Grubu dışındakiler (0-8 yaş arası dışındakiler)
- Dil: Türkçe dışında yapılmış çalışmalar
- Yıl: 2005-2022 yılları dışında yapılan çalışmalar
- Taranan çalışmalarda elde edilen tez ve aynı tezden oluşturulan makale çalışmaları için makaleler dışlanarak tezler çalışmaya dahil edilmiştir.
- Tam metne sahip olmayan ve ya tam metnine ulaşılamayan çalışmalar.

